

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

«ΕΦΑΡΜΟΣΜΕΝΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΣΗ»

«Μια συγκριτική ανάλυση των μορφών του κράτους πρόνοιας (welfare state)»

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Σταθόπουλος Σπύρος

A.M.: 0821M006

Μέλη Τριμελούς Επιτροπής

Επιβλέπουσα: Χριστοφόρου Ασημίνα

Κεραμίδου Ιωάννα

Μπαμπίνας Γεώργιος

Πάτρα, 2023

Copyright © Σταθόπουλος Σπύρος, 2023

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

DEPARTMENT OF ECONOMIC AND REGIONAL DEVELOPMENT
MASTER'S PROGRAM
in APPLIED ECONOMICS AND MANAGEMENT

«A comparative analysis of the forms of the welfare state»

DISSERTATION

Stathopoulos Spyros

A.M.: 0821M006

Members of the committee

Supervisor: Christiforou Asimina

Keramidou Ioanna

Babinas Georgios

Patras, 2023

Ευχαριστίες..

*Στην οικογένεια μου και στην κα Ασημίνα Χριστοφόρου για τις πολύτιμες συμβουλές
της*

Περίληψη

Το θέμα της παρούσας εργασίας είναι η συγκριτική ανάλυση των διαφορετικών μορφών των κρατών πρόνοιας. Η εργασία εστιάζει στα μοντέλα κρατών κοινωνικής πρόνοιας όπως έχουν αναπτυχθεί στην Ευρώπη (σκανδιναβικό μοντέλο, μοντέλο των χωρών του νότου κλπ.) και προσπαθεί να τα συγκρίνει μεταξύ τους χρησιμοποιώντας στοιχεία από την θεωρία αλλά και από δείκτες κοινωνικών δαπανών μέσω βάσεων δεδομένων. Ο βασικός σκοπός της εργασίας μέσω της σύγκρισης αυτής είναι να δημιουργηθούν προτάσεις για την αξιολόγηση του κοινωνικού κράτους στη σύγχρονη εποχή. Για να γίνει αυτό θα υπάρξει μια πλήρης αναφορά σε θεωρητικές και εννοιολογικές προσεγγίσεις απέναντι σε αυτό το μοντέλο κράτους καθώς και ιστορική αναφορά σε κάθε μία από αυτές. Θα αναφερθούν οι διάφορες προσεγγίσεις που χρησιμοποιούνται από διαφορετικά κράτη και πως έχουν διαμορφωθεί σε ομάδες κρατών, όπως για παράδειγμα στις Σκανδιναβικές χώρες (Νορβηγία, Σουηδία κα) που ακολουθούν ένα δικό τους συγκεκριμένο τύπο κοινωνικής πρόνοιας στις κυβερνήσεις τους. Ιδιαίτερη αναφορά θα υπάρξει και για την Ελλάδα.

Η εργασία βασίζεται σε συγκεκριμένα τρία ερευνητικά ερωτήματα. Το πρώτο ερώτημα αφορά στην ύπαρξη ή μη κοινών στοιχείων που θεμελιώνουν ένα πρόγραμμα κοινωνικού κράτους πρόνοιας και το κάνουν να έχει μια συγκεκριμένη δομή ανεξάρτητα από τις διαφοροποιήσεις που πραγματοποιούνται από το ένα κράτος σε σύγκριση με κάποιο άλλο, διαφοροποιήσεις που έχουν να κάνουν με τους οικονομικούς, κοινωνικούς, πολιτικούς, ιστορικούς και πολιτισμικούς παράγοντες. Το δεύτερο ερώτημα αφορά τους τρόπους με τους οποίους μπορεί να λειτουργήσει ένα κράτος πρόνοιας στη σημερινή μεταβαλλόμενη εποχή που υπάρχουν παράλληλα προβλήματα τόσο στην οικονομική όσο και στην πολιτική και κοινωνική ζωή, και οι παραδοσιακοί θεσμοί της οικονομίας και του κράτους δυσκολεύονται να προλαμβάνουν ή να αντιμετωπίζουν τις οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές κρίσεις των τελευταίων δεκαετιών. Τέλος, το τρίτο ερευνητικό ερώτημα σχετίζεται με το ποιες είναι οι μέθοδοι εκείνες που μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να δοθεί μια ενίσχυση και ώθηση στο κοινωνικό κράτος του 21^{ου} αιώνα και πως μπορεί να διαμορφωθεί για το μέλλον. Με βάση αυτά τα τρία κοινωνικά ερωτήματα θα δημιουργηθεί και ο βασικός σκελετός της διπλωματικής εργασίας.

Η μεθοδολογία που θα ακολουθήσει η εργασία στο πρώτο μέρος είναι η βιβλιογραφική ανασκόπηση και η συγκριτική ανάλυση των μορφών κράτους πρόνοιας βάσει στατιστικών δεδομένων για τις δημόσιες δαπάνες των κρατών της Ευρώπης. Αυτό σημαίνει πως θα κινηθεί με βάση την βιβλιογραφική ανασκόπηση σε επίσημα ακαδημαϊκά site, σε άρθρα από επιστημονικά περιοδικά, επιστημονικά συγγράμματα, που ασχολούνται με τα μοντέλα της κοινωνικής πρόνοιας. Το δεύτερο μέρος της εργασίας χρησιμοποιεί την συγκριτική ανάλυση, ουσιαστικά συγκεντρώνει και συγκρίνει στατιστικά στοιχεία για τις δαπάνες και άλλους δείκτες από διάφορα κράτη της Ευρώπης και τους ασκεί σύγκριση ώστε να μπορέσει να εξάγει συμπεράσματα σχετικά με σημεία τόσο υπεροχής όσο και σημεία που υπολείπεται κάποια χώρα. Γι' αυτό το λόγο δημιουργεί χρησιμοποιείται και η μορφή της cluster analysis για την ομαδοποίηση δεδομένων που αφορούν δείκτες δημόσιων δαπανών που βασίζονται σε χρήματα που δίνονται από το κράτος προς τους πολίτες για υγειονομική περίθαλψη, ασφαλιστική κάλυψη, επιδόματα στέγασης κλπ., οι οποίοι θα μελετηθούν ανά διαφορετικές περιοχές χωρών της Ευρώπης. Εντός της Cluster Analysis πραγματοποιείται η PCA που αποτελεί μία γραμμική μέθοδο συμπίεσης δεδομένων η οποία στοχεύει στην καταλληλότερη ανάλυσή τους και συνίσταται από τον επαναπροσδιορισμό των συντεταγμένων ενός συνόλου δεδομένων σε ένα άλλο σύστημα συντεταγμένων.

Η εργασία είναι χωρισμένη σε τέσσερα κεφάλαια. Το πρώτο κεφάλαιο είναι μια βασική βιβλιογραφική ανασκόπηση, εισαγωγικό και ξεκαθαρίζει τον σκοπό, τον στόχο, την σημαντικότητα της ΔΕ. Το δεύτερο κεφάλαιο μελετά την διάρθρωση και μεταβολές των κοινωνικών δαπανών στις χώρες της ΕΕ. Το τρίτο κεφάλαιο αφορά το εμπειρικό μέρος της εργασίας και περιλαμβάνει τη συγκριτική ανάλυση των μοντέλων κράτους πρόνοιας μέσω ανάλυσης cluster και principal component. Το τέταρτο κεφάλαιο παρουσιάζει τα ευρήματα του εμπειρικού μέρους, όπου φαίνεται πως υπάρχει ένας βασικός διαχωρισμός ανάμεσα στις χώρες που προσαρμόζονται στο μοντέλο των χωρών της Κεντρικής Ευρώπης που δίνει την τάση της εποχής και χώρες που αργούν να προσαρμοστούν στις ανάγκες της εποχής κυρίως χώρες της Ανατολικής Ευρώπης. Κλείνουμε με ορισμένα συμπεράσματα για την εξέλιξη του κράτους πρόνοιας στην Ευρώπη το 21ο αιώνα, με βάση τα αποτελέσματά μας και προχωράμε σε προτάσεις πολιτικής για την αναμόρφωση του κράτους για την προστασία της κοινωνίας και του περιβάλλοντος.

Abstract

The topic of this thesis is the comparative analysis of the different forms of welfare states. The paper focuses on the models of welfare states as they have been developed in Europe (Nordic model, Southern model, etc.) and tries to compare them with each other using elements from theory and social expenditure indicators through databases. The main purpose of the paper through this comparison is to generate proposals for strengthening the welfare state in modern times. In order to do this, there will be a full account of theoretical and conceptual approaches towards this model of the state as well as a historical account of each of them. The different approaches used by different states will be mentioned and how they have been shaped in groups of states, for example in the Nordic countries (Norway, Sweden etc.) that follow their own particular type of welfare in their governments. A special reference will also be made to Greece.

The paper is based on three specific research questions. The first question concerns the existence or otherwise of common elements that underpin a welfare state programme and make it have a specific structure irrespective of the variations made by one state compared to another, variations that are often based on economic, social, political, historical, and cultural factors. The second question concerns the ways in which a welfare state can function in today's changing times when there are parallel problems in across the economic, political, and social life, in an era of institutional obsolescence. Finally, the third research question relates to seeking the methods that can be used to give a boost and impetus to the welfare state in the 21st century and how it can be shaped for the future. Based on these three social questions, the basic framework of the thesis will be created.

The methodology that the thesis will follow is that of secondary research. This means that it will move on the basis of a literature review on official academic sites, articles from scientific journals, scientific papers on welfare state models.. The second part of the paper uses comparative analysis, essentially bringing together various models from states that have implemented the welfare model and comparing them so that conclusions can be drawn about points of both excellence and points where a country falls short. This is why the form of cluster analysis is also used to group together data concerning indicators of public expenditure based on money given by the state to

citizens for health care, insurance coverage, housing benefits, etc., which will be studied by different regions of European countries.

The paper is divided into four chapters. The first chapter is a basic literature review, introductory and clarifies the purpose, objective, importance of IC. The second chapter studies the structure and changes of social expenditure in EU countries. The third chapter deals with the empirical part of the paper and includes the comparative analysis of welfare state models through cluster and principal component analysis. The fourth chapter presents the findings of the empirical part, where it seems that there is a basic division between the countries that adapt to the model of Central European countries which gives the trend of the times and countries that are slow to adapt to the needs of the times mainly Eastern European countries. We conclude with some conclusions on the evolution of the welfare state in Europe in the 21st century based on our results and proceed to policy recommendations for the reform of the state to protect society and the environment.

Πίνακας περιεχομένων

Ευρετήριο Πινάκων	12
Ευρετήριο Γραφημάτων Διαγραμμάτων.....	13
Εισαγωγή	15
Κεφάλαιο 1:	18
Βιβλιογραφική ανασκόπηση	18
1.1 Ορισμοί κοινωνικού κράτους	18
1.2 Τύποι κοινωνικού κράτους και μορφές του	19
1.2.1 Υπολειμματικό	20
1.2.2 Θεσμικό.....	21
1.2.3 Βιομηχανικό	22
1.2.4 Φιλελεύθερο	22
1.2.5 Συντηρητικό.....	24
1.2.6 Σοσιαλδημοκρατικό.....	25
1.3 Τυπολογίες.....	26
1.3.1 Νοτιοευρωπαϊκό μοντέλο.....	26
1.3.2 Σκανδιναβικό μοντέλο	30
1.3.3 Το αγγλοσαξονικό μοντέλο	31
1.3.4 Το μοντέλο της Κεντρικής Ευρώπης.....	32
1.4 Παγκοσμιοποίηση και κράτος πρόνοιας στην Ευρώπη	34
Κεφάλαιο 2:	36
Διάρθρωση και μεταβολές των κοινωνικών δαπανών στις χώρες της ΕΕ	36
2.1 Διάρθρωση των Κοινωνικών Δαπανών	36
2.2 Το ύψος και οι μεταβολές των κοινωνικών δαπανών σε χώρες της ΕΕ	38
2.3 Κοινωνικές δαπάνες – η τάση σήμερα	40
Κεφάλαιο 3:	46
Μέθοδοι και εργαλεία	46
3.1 Σκοπός & Ερευνητικά ερωτήματα.....	46
3.2 Δείγμα έρευνας.....	47
3.3 Στατιστική Ανάλυση	48
3.4 Ορισμός μεταβλητών που θα χρησιμοποιηθούν	50
Κεφάλαιο 4:	53
Ευρήματα και εισαγωγή	53
4.1 Κοινωνικές δαπάνες στην Ευρώπη	53
4.2 Ανάλυση συστάδων και ιεραρχική ανάλυση	65

Συμπεράσματα.....	73
Βιβλιογραφία.....	84
Παράρτημα	91

Ευρετήριο Πινάκων

<i>Πίνακας 1: Βασικοί κοινωνικοί δείκτες</i>	39
<i>Πίνακας 2: Διάφορες από το 2010 στο 2018</i>	43
Πίνακας 3: Κοινωνικές δαπάνες ανά κάτοικο(Social Protection Expenditure)	54
Πίνακας 4: Δαπάνες συντάξεων ανά κάτοικο (Pensions)	56
Πίνακας 5: .Επιδόματα Κοινωνικής Προστασίας ανά άτομο (Social protection benefits)	57
Πίνακας 6: Επιδόματα Κοινωνικής Προστασίας σε χρήματα ανά άτομο (Cash benefits)	59
Πίνακας 7: Περιοδικά Επιδόματα Κοινωνικής Προστασίας σε χρήματα ανά άτομο (Periodic Cash benefits).....	61
Πίνακας 8: Χρηματικές παροχές σε μορφή εφάπαξ (Lump Cash benefits)	62
Πίνακας 9: Παροχές σε είδος (Benefits in Kind)	64

Ευρετήριο Γραφημάτων Διαγραμμάτων

Γράφημα 1: Οι Κοινωνικές δαπάνες ανεξάρτητες του εισοδήματος έναντι των κοινωνικών δαπανών που εξαρτώνται από το εισόδημα, 2000 – 2008	68
Γράφημα 2: Οι Κοινωνικές δαπάνες ανεξάρτητες του εισοδήματος έναντι των κοινωνικών δαπανών που εξαρτώνται από το εισόδημα, 2009 – 2020	69
Γράφημα 3: Hierarchical Cluster Analysis, 2000 – 2008	70
Γράφημα 4: Hierarchical Cluster Analysis, 2009 – 2020	71
Διάγραμμα 1: Κοινωνική προστασία σε χρήμα και είδος.....	44
Διάγραμμα 2: Ποσοστό κινδύνου φτώχειας πριν και μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις	45

Εισαγωγή

Ο σκοπός της συγκεκριμένης εργασίας είναι να διεξάγει μια συγκριτική ανάλυση μεταξύ των διαφορετικών μοντέλων κράτους πρόνοιας ή κοινωνικού κράτους που έχουν δημιουργηθεί στην Ευρώπη. Το κράτος πρόνοιας είναι το θεσμικό πλαίσιο με το οποίο το κράτος παρέχει κοινωνικά δικαιώματα στους πολίτες του στους τομείς υγείας, εκπαίδευσης και εν γένει παροχής κοινωνικών υπηρεσιών. Ιστορικά το κράτος πρόνοιας αποτελεί καθορισμένη μορφή του καπιταλιστικού κράτους με τη σύγχρονη μορφή της διοίκησης. Μια άλλη σημαντική έννοια είναι το κράτος δικαίου. Το κράτος δικαίου σύμφωνα με το Σύνταγμα είναι η κύρια θεμελιώδη συνταγματική αρχή. Αποτελεί την βάση του συνταγματικού κράτους.

Μέχρι τώρα η Ευρώπη χωρίζεται σε τέσσερις άξονες σε ότι αφορά το θέμα του κράτους κοινωνικής πρόνοιας, τις Βόρειες Χώρες (Σκανδιναβικές χώρες, Ηνωμένο Βασίλειο και Ιρλανδία), τις χώρες της Κεντρικής Ευρώπης (Γερμανία, Αυστρία, Γαλλία κλπ.), τις χώρες του Νότου (Ελλάδα, Ισπανία, Ιταλία, Πορτογαλία) και τις χώρες της Ανατολής (Πολωνία, Ουκρανία κλπ.). Επομένως, βασικός σκοπός της εργασίας είναι να συγκρίνει και να βρει σημεία που η υιοθέτηση ενός μοντέλου σε ένα μπλοκ χωρών θα μπορούσε να εφαρμοστεί σε σημεία σε κάποιες άλλες και πως θα μεταβαλλόταν θετικά η κοινωνική ευημερία.

Για να μπορέσει μια κοινωνία να αυξήσει την κοινωνική της ευημερία και ευζωία - να έχει ανάπτυξη, ισότητα, δικαιοσύνη, δημοκρατία, προστασία των κοινωνικών ομάδων και του περιβάλλοντος - χρειάζεται να έχει, και ένα πλαίσιο το οποίο θα προστατεύει τα μέλη της σε βασικές ανάγκες. Ως αποτέλεσμα των διαφορετικών οικονομικών, κοινωνικών, πολιτικών, πολιτισμικών, και ιστορικών εξελίξεων ανά τα χρόνια αναπτύχθηκαν και διαφορετικές μορφές που αφορούν το κράτος πρόνοιας. Πλέον, τόσο η κατεύθυνση όσο και η μελλοντική πορεία του κράτους πρόνοιας στις συνθήκες της παγκοσμιοποιημένης αγοράς και της έντασης που έχει δημιουργήσει διεθνώς ο οικονομικός ανταγωνισμός με τα υψηλά επίπεδα ανεργίας, πληθωρισμού και κοινωνικών ανισοτήτων αναδιαμορφώνει την έννοια και τους θεσμούς του κράτους και το ρόλο του στην κοινωνική προστασία.

Αυτό που επιχειρεί να κάνει η παρούσα μελέτη συμβάλλει στη διερεύνηση της διαμόρφωσης και της εξέλιξης του κράτους πρόνοιας στην Ευρώπη διενεργώντας

συγκριτική ανάλυση των μορφών κράτους πρόνοιας που έχουν επικρατήσει στις διάφορες Ευρωπαϊκές χώρες. Βάσει των συμπερασμάτων που θα εξαχθούν θα φανεί ένα υπάρχει εν τέλει μια βασική μορφή του κράτους πρόνοιας που εφαρμόζεται σε όλες τις χώρες ή εάν ανάλογα την χώρα εφαρμόζεται ένας συνδυασμός από τα υπάρχοντα μοντέλα για να καλυφθούν πλήρως οι ανάγκες των πολιτών.

Υπάρχουν βασικά ερωτήματα που θέτει η εργασία. Το πρώτο ερώτημα αφορά στην ύπαρξη ή μη κοινών στοιχείων που θεμελιώνουν ένα πρόγραμμα κοινωνικού κράτους πρόνοιας και το κάνουν να έχει μια συγκεκριμένη δομή ανεξάρτητα από τις διαφοροποιήσεις που πραγματοποιούνται από το ένα κράτος σε σύγκριση με κάποιο άλλο. Το δεύτερο ερώτημα αφορά τους τρόπους με τους οποίους μπορεί να λειτουργήσει ένα κράτος πρόνοιας στη σημερινή μεταβαλλόμενη εποχή. Τέλος, το τρίτο ερευνητικό ερώτημα σχετίζεται με το ποιες είναι οι μέθοδοι εκείνες που μπορούν αν χρησιμοποιηθούν για να δοθεί μια ενίσχυση και ώθηση στο κοινωνικό κράτος του 21ου αιώνα και πως μπορεί να διαμορφωθεί για το μέλλον

Στα ερωτήματα αυτά η παρούσα εργασία προσπαθεί να απαντήσει μέσω της βιβλιογραφικής επισκόπησης και της στατιστικής ανάλυσης με μεθόδους cluster analysis και principal component analysis. Στη βιβλιογραφική επισκόπηση λόγω του όγκου των δημοσιεύσεων πάνω στο θέμα αυτό έγινε μια προσεκτική διαλογή και κριτική ανάλυση σε θεωρητικές και εμπειρικές έρευνες των μοντέλων κράτους πρόνοιας στις χώρες της Ευρώπης. Στη στατιστική ανάλυση διερευνώνται οι μεταβολές που πραγματοποιήθηκαν στις δαπάνες του κοινωνικού κράτους για δύο χρονικές περιόδους, 2000 – 2008 & 2009 – 2020 και για τέσσερις γεωγραφικές περιοχές της Ευρώπης (βόρεια, νότια, ανατολική και κεντρική). Κατόπιν, μελετώνται τα κοινά χαρακτηριστικά και τις διαφορές των χωρών μέσω περιγραφικής στατιστικής και cluster analysis. Τα μοντέλα κράτους πρόνοιας ανά την Ευρώπη ομαδοποιούνται με βάση το μέγεθος των κοινωνικών δαπανών που προσδιορίζουν ένα κράτος πρόνοιας αλλά και τον τρόπο με τον οποίο μπορούν να προσφέρουν ένα δομημένο μοντέλο φροντίδας στους κατοίκους τους, δηλαδή αύξηση απασχόλησης, προσφορά βοηθητικών εισοδημάτων, και αξιολογούνται σε σχέση να φανούν τα δυνατότερα και ασθενέστερα σημεία κάθε μοντέλου και να δοθεί μια κατεύθυνση για την μελλοντική πορεία τους.

Η εργασία είναι χωρισμένη σε τέσσερα κεφάλαια. Το πρώτο κεφάλαιο είναι μια βασική βιβλιογραφική ανασκόπηση, εισαγωγικό και ξεκαθαρίζει τον σκοπό, τον στόχο, την σημαντικότητα της ΔΕ. Το δεύτερο κεφάλαιο μελετά την διάρθρωση και μεταβολές των κοινωνικών δαπανών στις χώρες της ΕΕ. Το τρίτο κεφάλαιο αφορά το εμπειρικό μέρος της εργασίας και περιλαμβάνει τη συγκριτική ανάλυση των μοντέλων κράτους πρόνοιας μέσω ανάλυσης cluster και principal component. Το τέταρτο κεφάλαιο παρουσιάζει τα ευρήματα του εμπειρικού μέρους, όπου φαίνεται πως υπάρχει ένας βασικός διαχωρισμός ανάμεσα στις χώρες που προσαρμόζονται στο μοντέλο των χωρών της Κεντρικής Ευρώπης που δίνει την τάση της εποχής και χώρες που αργούν να προσαρμοστούν στις ανάγκες της εποχής κυρίως χώρες της Ανατολικής Ευρώπης. Κλείνουμε με ορισμένα συμπεράσματα για την εξέλιξη του κράτους πρόνοιας στην Ευρώπη το 21^ο αιώνα, με βάση τα αποτελέσματά μας και προχωράμε σε προτάσεις πολιτικής για την αναμόρφωση του κράτους για την προστασία της κοινωνίας και του περιβάλλοντος.

Κεφάλαιο 1:

Βιβλιογραφική ανασκόπηση

Στόχος αυτού του κεφαλαίου είναι να δοθούν οι διάφοροι ορισμοί που δίνονται στο θέμα του κοινωνικού κράτους, τι συμβολίζει ο καθένας από άποψη πολιτικής και οικονομικής κατεύθυνσης καθώς και μια ανάλυση των κοινωνικών δαπανών. Οι δύο τελευταίες ενότητες του συγκεκριμένου κεφαλαίου είναι αφιερωμένες στο να δείξουν την πορεία των κοινωνικών δαπανών στην Ευρώπη τις προηγούμενες δεκαετίες αλλά και σήμερα έτσι ώστε να δοθεί μια πιο ευρύτερη εικόνα του θέματος καθώς η ανάλυση που θα ακολουθήσει δεν είναι δυνατόν να εξηγήσει και να μελετήσει όλους τους κοινωνικοοικονομικούς δείκτες.

1.1 Ορισμοί κοινωνικού κράτους

Η έννοια του ορισμού «κοινωνικό κράτος» κατάφερε να κατοχυρωθεί σε Συντάγματα πολλών κρατών, ιδίως στα Δυτικά, με αρκετά διαφορετική διατύπωση όπως: κοινωνική δημοκρατία, λαϊκή δημοκρατία, κράτος πολιτών (Κωτσονόπουλος, 2007). Στο θεμελιώδη Γερμανικό Νόμο (άρθρο 20, παράγραφος 1) ορίζεται η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας ως ένα κράτος δημοκρατικό και κοινωνικά ομοσπονδιακό (e-European Justice, 2021). Η κοινωνική αρχή έχει κατοχυρωθεί και στο Γαλλικό Σύνταγμα (άρθρο 2, 1958) (Troper, 2018), στο Ιταλικό (άρθρο 2, 1948) (Italian Republic, 1948), στο Ισπανικό το 1978 (Cortes Generales and the King, 1978), στο Πορτογαλικό το 1976 (Portuguese Republic, 1976), ενώ προκύπτει ως ερμηνεία από το Σύνταγμα της Δανίας, της Ισλανδίας, της Ιρλανδίας και της Σουηδίας (Δημητρόπουλος, 2004). Στο Ελληνικό Σύνταγμα και πιο συγκεκριμένα στο άρθρο 25 αναφέρεται πως «τα δικαιώματα του ανθρώπου ως ατόμου και μέλους του κοινωνικού συνόλου και η αρχή του κοινωνικού κράτους δικαίου τελούν υπό την εγγύηση του Κράτους» (Βουλή των Ελλήνων, 2019). Μέσα σε αυτήν την πρόταση κατοχυρώνεται η αρχή του κοινωνικού κράτους.

Γενικά, υπάρχουν διάφορες απόψεις για το κοινωνικό κράτος από τον ακαδημαϊκό χώρο. Σύμφωνα με τον Δ. Τσάτσο, το κοινωνικό κράτος είναι η απάντηση απέναντι στο κράτος δικαίου καθώς μπορεί να λειτουργήσει με τρόπο παρεμβατικό στις ήδη υπάρχουσες σχέσεις μεταξύ της ιδιοκτησίας και των ιδιωτών. Ο σκοπός σε αυτήν την περίπτωση είναι η ανακατανομή των αγαθών και η απόδοση της κοινωνικής

δικαιοσύνης (Τσάτσος, 1977). Υπάρχει και η άποψη από τον Α. Δημητρόπουλο πως ένα κράτος μπορεί να θεωρηθεί κοινωνικό-ανθρωπιστικό, όταν με βάση το σύνταγμα έχει την υποχρέωση να προστατεύει και να εξασφαλίζει την ανθρώπινη αξία (Δημητρόπουλος, 2004). Για τον κοινωνικό κράτος είναι εκείνο που αναλαμβάνει θεσμικά υποχρεώσεις οι οποίες είναι σχετικές με την εξασφάλιση βασικών αναγκών από τους πολίτες του (Κατρούγκαλος, 2014). Ο (Eräsaari, 1986) θεωρεί πως υπάρχει μια νέα μορφή του κοινωνικού κράτους, αυτή που δημιουργείται με την εμφάνιση «κοινωνικών δικτύων», με τα οποία οι μετέχοντες σε αυτά πολίτες θεωρούν πως θα υπάρξει συρρίκνωση του κρατικού μηχανισμού, θα μειωθεί το κόστος, θα σταματήσει η άκρατη γραφειοκρατία και θα υπάρξει παραγωγή ιδεολογιών φυσικής αλλά και εθνικής συνένωσης. Στο συγγραφικό έργο των Vargas-Hernandez και των συνεργατών του (2011), (Vargas-Hernandez, et al., 2011) διαβάζουμε πως η κοινωνική πολιτική, δηλαδή η πολιτική που ασκεί το κοινωνικό κράτος είναι κομμάτι της δημόσιας πολιτικής που αφορά τα κοινωνικά ζητήματα. Το *Κέντρο Malcolm Wiener for Social Policy* του Πανεπιστημίου του Χάρβαρντ περιγράφει το κοινωνικό κράτος ως «δημόσια πολιτική και πρακτική στους τομείς της υγειονομικής περίθαλψης, ανθρώπινες υπηρεσίες, ποινική δικαιοσύνη, ανισότητα, εκπαίδευση και εργασία» (Rittel & Webber, 1973).

1.2 Τύποι κοινωνικού κράτους και μορφές του

Το κοινωνικό κράτος έχει διάφορους τύπους στους οποίους διαχωρίζεται (θεσμικό, συντηρητικό, φιλελεύθερο κλπ.) βάση των ιδεολογιών και των πολιτικών διοίκησης στις οποίες στηρίζεται. Παρακάτω παρατίθενται όλοι οι τύποι κοινωνικού κράτους από το υπολειμματικό μέχρι και το σοσιαλδημοκρατικό. Μια πρώτη διαίρεση και κατάταξη των μοντέλων βάση του βαθμού στο οποίο παρεμβαίνει ή όχι το κράτος στη κοινωνία με την μορφή πρόνοιας είχε υιοθετηθεί από τον (Titmuss, 1974) έναν βρετανό κοινωνικό ερευνητή. Ο ίδιος ξεχώρισε κατά αυτόν τον τρόπο τα μοντέλα σε υπολειμματικό, θεσμικό και βιομηχανικό. Έπειτα υπήρξε περαιτέρω διαχωρισμός από τον (Esping-Andersen, 1980) ο οποίος ασχολήθηκε με το γεγονός της αποεμπορευματοποίησης της εργατικής δύναμης και εντόπισε το φιλελεύθερο μοντέλο, το συντηρητικό και το δημοκρατικό.

1.2.1 Υπολειμματικό

Αυτός ο τύπος κοινωνικού κράτους αποτελεί μοντέλο της κοινωνικής πολιτικής. Βασίζεται στην ιδέα πως το κράτος μπορεί να παρέμβει σε περιπτώσεις που η οικογένεια, η κοινότητα και άλλα άτυπα δίκτυα αλληλεγγύης, καθώς και ο μηχανισμός της ελεύθερης αγοράς δεν μπορούν να καλύψουν τις ανάγκες είτε των ατόμων, είτε συγκεκριμένων κοινωνικών ομάδων. Το μοντέλο αυτό καλύπτει με τρόπο επιλεκτικό τις κοινωνικές ανάγκες ενώ ενθαρρύνει την ατομική πρωτοβουλία και τον ανταγωνισμό. Παραδείγματα κοινωνικού κράτους που ακολουθούν το υπολειμματικό μοντέλο είναι οι ΗΠΑ. Εκεί το κράτος μπορεί να παρέμβει όταν αντιλαμβάνεται πως είτε η οικογένεια, είτε η αγορά η ίδια δεν μπορεί να καλύψει τις ανάγκες του ατόμου (Mishra, 2002).

Αρκετές από τις αρχές του υπολειμματικού μοντέλου έχουν αποτελέσει την βάση για την δημιουργία του λεγόμενου φιλελεύθερου αγγλοσαξονικού μοντέλου κοινωνικής πολιτικής. Σε αυτήν την μορφή υπάρχει η θεώρηση πως η κάλυψη των αναγκών αναπαραγωγής του εργατικού δυναμικού πρέπει να γίνεται μέσα από δύο μηχανισμούς: της ελεύθερης αγοράς και της οικογένειας. Το κράτος δρα πάλι ως ένα τελευταίο δίκτυο ασφαλείας για να μην οδηγηθεί καμία κατάσταση στην εξαθλίωση. Βάση των συστημάτων κοινωνικής προστασίας είναι η οργάνωση και προσφορά υπηρεσιών στους δικαιούχους και μηδαμινή ύπαρξη χρηματικών παροχών. Υπάρχει ανάπτυξη συστημάτων εξακρίβωσης της οικονομικής κατάστασης αλλά και εύρεσης των αναγκών εκείνων για τις οποίες πρέπει να παρέμβει το κράτος (Στασινοπούλου, 2003).

Από την άλλη πλευρά υπάρχει και ο αντίλογος πως η δυνατότητα ελέγχου της προσωπικής ζωής των δικαιούχων για την όσο δυνατόν μεγαλύτερη εξοικονόμηση πόρων είναι λανθασμένη και δημιουργούνται λανθάνουσες ρατσιστικές πρακτικές που οδηγούν σε κοινωνικό στιγματισμό συγκεκριμένων ανθρώπων ως αποτυχημένων. Χώρες που υπάγονται σε αυτό το συγκεκριμένο μοντέλο είναι οι ΗΠΑ, Καναδάς, Αυστραλία (Srinivasan, 2006). Σε αυτήν την κριτική βασίζεται το θεσμικό-αναδιανεμητικό μοντέλο κοινωνικής πολιτικής το οποίο θεωρεί πως οι μηχανισμοί της αγοράς είναι ανίκανοι να δημιουργήσουν επαρκές πλέγμα συλλογικής κάλυψης. Εστιάζει στην ανάπτυξη θεσμών και μηχανισμών που παρέχουν καθολική κάλυψη και πρόληψη των κοινωνικών προβλημάτων. Σε επίπεδο αξιών αντιτάσσεται απέναντι στον ατομικισμό και ανταγωνισμό και βασίζεται την κοινωνική αλληλεγγύη και την αξία

της κοινωνικής πολιτικής για την επίτευξη της κοινωνικής συνοχής (Γιαννακόπουλος, 2005).

Το κύριο συμπέρασμα για το υπολειμματικό μοντέλο είναι πως το κράτος πρόνοιας περιορίζεται στο να εξασφαλίζει στους πολίτες του ένα δίκτυο ασφαλείας μόνο στις περιπτώσεις που δεν υπάρχει άλλη λύση είτε από τους ίδιους, είτε από την ελεύθερη αγορά.

1.2.2 Θεσμικό

Το θεσμικό μοντέλο είναι αυτό που αντιτάσσεται στο υπολειμματικό και αποτελεί το δεύτερο βασικό μοντέλο πάνω στο οποίο στηρίζεται η κοινωνική πολιτική (Στασινοπούλου, 2003). Στόχος της πολιτικής του κράτους πρόνοιας είναι να καλυφθούν με καθολικό τρόπο οι ανάγκες των ατόμων χωρίς να λαμβάνονται υπόψη οι μηχανισμοί που αφορούν την ελεύθερη αγορά. Σε αντίθεση με το αγγλοσαξονικό μοντέλο που κριτήριο για παρέμβαση του κράτους συνιστά η εργασιακή επίδοση εδώ το κράτος θα παρεμβεί, όταν υπάρχει ανάγκη. Το μοντέλο αυτό έχει ως στόχο του να υπάρχει στη κοινωνία μια ισότητα μεταξύ των ατόμων μακριά από διακρίσεις και στερεότυπα (Titmuss, 1974).

Βασικά χαρακτηριστικά αυτού του μοντέλου είναι τα παρακάτω:

- Η υποχρεωτική ασφάλιση όλης της μερίδας του πληθυσμού.
- Επέκταση σε όποιο δημόσιο πρόγραμμα είναι ενεργό με εξασφάλιση ίσης πρόσβασης για όλους τους πολίτες.
- Επενδύσεις που στόχο έχουν την βελτίωση βασικών υπηρεσιών όπως είναι η υγεία, η εκπαίδευση και οι κοινωνικές υπηρεσίες.
- Χρηματοδότηση όλων των προγραμμάτων πρόνοιας μέσω φορολογίας.

Οι σκανδιναβικές χώρες βασίζονται στο θεσμικό μοντέλο κοινωνικής πολιτικής καθώς ιστορικά υπάρχει μια παράδοση στο εργατικό κίνημα και μια διαρκή ισχυρή παρουσία αριστερών κομμάτων σε οποιονδήποτε κυβερνητικό σχηματισμό (Κάρλο, 2004).

Το θεσμικό μοντέλο στέκεται από την πρώτη στιγμή κοντά στη κοινωνία και υιοθετείται περισσότερο από χώρες που βασίζονται σε αριστερές κυβερνήσεις που προσπαθούν να επιτύχουν ισότητα μεταξύ όλων των μελών της κοινωνίας.

1.2.3 Βιομηχανικό

Σε αυτό το μοντέλο υπάρχει σύνδεση μεταξύ της κοινωνικής πολιτικής με την οικονομία της αγοράς. Τονίζεται ο λειτουργικός και επιβοηθητικός χαρακτήρας της οικονομίας ώστε οι ανάγκες να καλύπτονται με βάση την παραγωγικότητα καθώς και τα προσόντα αλλά και την επίδοση στην εργασία. Επομένως, ο ρόλος της κοινωνικής ασφάλισης λειτουργεί συμπληρωματικά με το ρόλο της οικονομίας (Στασινοπούλου, 2003).

Βασικά χαρακτηριστικά του βιομηχανικού μοντέλου είναι (Κάρλο, 2004):

- Υποχρεωτικό εθνικό σύστημα για ασφάλιση των πολιτών
- Τα επιδόματα παρέχονται στους πολίτες πάντα στη βάση της επαγγελματικής κατηγορίας στην οποία αυτοί ανήκουν.
- Υπάρχουν αναδιανεμητικές παροχές οι οποίες ωστόσο είναι περιορισμένες.
- Οι χρηματοδοτήσεις πραγματοποιούνται βάση ιδιωτικών εισφορών.

Στο βιομηχανικό μοντέλο οι ανάγκες καλύπτονται με βάση την παραγωγικότητα και τα προσόντα που καταδεικνύει κάθε άτομο κατά την επίδοση του σε μια συγκεκριμένη εργασία. Ο ρόλος της οικονομίας είναι ο πρωτεύων, η κοινωνική ασφάλιση έρχεται σε δεύτερο πλάνο. Τέτοιο μοντέλο κράτους πρόνοιας υιοθετούν οι χώρες: Γερμανία, Αυστρία, Βέλγιο, Ιταλία, Ισπανία, Πορτογαλία ενώ για την Βρετανία θεωρείται πως έχει στοιχεία και υπολειμματικού και βιομηχανικού τομέα (Στασινοπούλου, 2003).

1.2.4 Φιλελεύθερο

Πρόκειται για το μοντέλο που ακολουθούν οι Βρετανία, ΗΠΑ, Καναδάς, Αυστραλία και η αποεμπορευματοποίηση είναι λιγότερο αναπτυγμένη, αφού το κράτος επιδοτεί τις παροχές μέσω της αγοράς, κατόπιν ελέγχου του εισοδήματος. Σε αυτήν την περίπτωση το κράτος πρόνοιας έχει την λειτουργία ενός διχτιού ασφάλειας για τα άτομα τα οποία δεν έχουν σύνταξη. Οποιαδήποτε κοινωνική παρέμβαση οδηγεί σε κοινωνικές ανισότητες αφού η ισότητα που εξασφαλίζει το μοντέλο είναι πάντα προς τα κάτω δηλαδή προς την φτώχεια (Esping-Andersen, 1980).

Η βάση της ιδεολογίας του μοντέλου αυτού είναι ο νόμος των φτωχών, αναγνωρίζει αυτήν την τάξη και βλέπει τον κάθε άνθρωπο ατομικά ως ένα έλλογο ον το οποίο έχει πολλές ικανότητες για να τα καταφέρει στην αγορά και είναι το ίδιο υπεύθυνο για τις πράξεις του. Επομένως, όποια άτομα έχουν ανάγκη ένα κράτος πρόνοιας είναι εκείνα

που θεωρούνται ως αναξιοπαθόντες γιατί δεν κατάφεραν να εκμεταλλευτούν τις δυνατότητες τους. Η κεντρική θεώρηση είναι πως η οικονομία μεγθύνεται διαρκώς επομένως δίνεται η δυνατότητα αυτοσυντήρησης μέσω της εργασίας, άρα αυτοί που δεν τα καταφέρνουν είτε αντιμετωπίζουν μια περίοδο σύντομης αιφνίδιας δυσάρεστης κατάστασης, είτε δεν είναι ικανό να συντηρηθούν οπότε πρέπει να συμμορφωθούν μέσω του ηθικού στιγματισμού ώστε να προσπαθήσουν εκ νέου να ενταχθούν με ενεργό ρόλο στην κοινωνία βρίσκοντας εργασία (Seaton & Seaton, 1996).

Κύρια πεποίθηση είναι πως ένα φιλελεύθερο κράτος πρόνοιας είναι ένας μηχανισμός που μπορεί να ενισχύσει την αγορά, είτε χρησιμοποιώντας προγράμματα μαζικής εργασιακής ανάπτυξης, είτε με το να επιχορηγεί ιδιωτικά σχέδια της πρόνοιας. Σε αντίθεση με τα σοσιαλδημοκρατικά πρότυπα ο στόχος σε αυτήν την μορφή κοινωνικής πρόνοιας είναι να γίνει η εμπορευματοποίηση των προνομιακών παροχών. Αυτό το σύστημα μπορεί να χρηματοδοτηθεί από τον κρατικό προϋπολογισμό, τη φορολογία, επικουρικά από ασφαλιστικές εισφορές, αρκετές φορές μάλιστα προωθείται και η συμμετοχή του ιδιωτικού τομέα στις παροχές πρόνοιας του κράτους. Το φιλελεύθερο μοντέλο δεν έχει χαρακτήρα αναδιανεμητικό. Ο τρόπος χορήγησης των παροχών γίνεται με καθολικό τρόπο με κριτήριο την ιδιότητα του πολίτη ωστόσο σε κάθε περίπτωση η βοήθεια που παρέχει σε πιο αδύναμα μέλη της κοινωνίας είναι επιλεκτική. Η κοινωνική πολιτική είναι η τελευταία προσπάθεια να ασφαλιστούν κοινωνικά όσοι ατομικά είναι αδύναμοι και βρίσκονται εκτός αγοράς. Υπάρχει έντονος έλεγχος των εισοδημάτων και αυτό δίνει την δυνατότητα να επεμβαίνει το κράτος στη προσωπική ζωή του πολίτη και όσων δέχονται τα επιδόματα και να τους στιγματίζει σε ηθικό επίπεδο (Esping-Andersen, 1980).

Στο τομέα των εργασιακών σχέσεων επικρατούν οι συλλογικές συμβάσεις με δέσμευση των συμβαλλόμενων μερών. Στο θεσμικό τομέα όσες χώρες ακολουθούν αυτό το μοντέλο υπάγονται στο σύστημα *common low*, το οποίο ευνοεί λύσεις προσανατολισμένες προς την αγορά. Επιπλέον, τα κοινωνικά δικαιώματα δεν κατοχυρώνονται βάση του συντάγματος. Υπάρχει έντονη κριτική για ότι αφορά επέκταση των θέσεων εργασίας χαμηλής ειδίκευσης και χαμηλής αμοιβής, στην εμπορευματοποίηση των παροχών, στον κοινωνικό στιγματισμό όσων ωφελούνται από επιδόματα, στο μη αναδιανεμητικό χαρακτήρα και στην αύξηση των κοινωνικών ανισοτήτων καθώς ιδιωτικοποιείται ένα μεγάλο μέρος του κράτους πρόνοιας (Esping-Andersen, 1980).

1.2.5 Συντηρητικό

Το συντηρητικό μοντέλο διαφοροποιείται αρκετά από το φιλελεύθερο και το ακολουθούν χώρες όπως η Αυστρία, η Γαλλία και η Γερμανία. Το μοντέλο αυτό το συνδέεται με τις σύγχρονες μορφές του κορπορατισμού. Κύριο χαρακτηριστικό του είναι η διαφοροποίηση που ασκεί μεταξύ των κοινωνικών ομάδων κάτι που αντανακλάται στην απονομή προνομίων, με βασικά κριτήρια να είναι η κοινωνική τάξη και η θέση. Το συγκεκριμένο μοντέλο ευνοεί άτομα που έχουν επαγγελματική και κοινωνική θέση ενώ αποκλείει όσους δεν εργάζονται εργαζόμενους. Το δικαίωμα για κοινωνική προστασία και τις κοινωνικές παροχές, πηγάζει από τη δυνατότητα απασχόλησης του ατόμου και παρέχεται στη βάση της ανταποδοτικότητας. Πάλι ο αναδιανεμητικός ρόλος του κράτους είναι περιορισμένος. Οποιαδήποτε αναδιανομή αφορά τους πόρους πραγματοποιείται μέσα σε ένα στενό κύκλο που είναι είτε της οικογένειας, είτε των εργαζομένων. Η οικογένεια έχει μεγάλη σημασία ως δικαιούχος παροχών από το κράτος. Σε αυτό το μοντέλο ο ιδιωτικός τομέας έχει περιορισμένο ρόλο στη κοινωνική προστασία (Esping-Andersen, 1980).

Τα κοινωνικά δικαιώματα που αναγνωρίζονται είναι κατηγορικά και όχι καθολικά, βασίζονται κυρίως στον ασφαλιστικό δεσμό ως θεσμικό χαρακτηριστικό και αφορούν κατά αυτόν τον τρόπο εργαζομένους και σε καμία περίπτωση πολίτες. Οι παροχές είναι χρηματικές ως επι το πλείστον και κυμαινόμενες. Δεν έχουν εξάρτηση από το εργασιακό καθεστώς του δικαιούχου, ούτε από τυχόν κρατήσεις. Οποιασδήποτε χρηματοδότηση κοινωνικών παροχών προέρχεται κυρίως από τις εισφορές εργοδοτών και εργαζομένων και σε μικρότερο ποσοστό από την φορολογία. Επειδή προτεραιότητα έχουν οι επαγγελματικές κατηγορίες, η αναδιανομή του εισοδήματος είναι αρκετά περιορισμένη και το κοινωνικό κράτος δεν αλλάζει ριζικά τους συσχετισμούς πόρων που προϋπάρχουν επειδή προσπαθεί να διατηρήσει το κοινωνικό status quo. Ο κύριος πυρήνας της κοινωνικής φροντίδας είναι η παραδοσιακή οικογένεια. Αυτή στηρίζεται μέσω χρηματικών ενισχύσεων ή από ειδική φορολογική μεταχείριση. Η ιδεολογική βάση θέλει τον άντρα να είναι η κύρια πηγή από την οποία προέρχεται το εισόδημα και γενικά η γυναίκα αποθαρρύνεται από το να συμμετέχει στην εργασία καθώς δεν υπάρχουν ικανές κοινωνικές υπηρεσίες φροντίδας για εκείνη και τα παιδιά (Vargas-Hernandez, et al., 2011).

Στον Συντηρητισμό τα κοινωνικά δικαιώματα κατοχυρώνονται μέσω συνταγματικών εγγυήσεων οι οποίες αναδεικνύουν την αρχή του κοινωνικού κράτους ως οργανωτική

βάση του πολιτεύματος, τυποποιούν τον κοινωνικό κρατικό προσανατολισμό, νομιμοποιούν τον οικονομικό παρεμβατισμό, σηματοδοτούν το περιεχόμενο των ατομικών δικαιωμάτων και της ισότητας, και τέλος ασκούν μια προφανή ιδεολογική - νομιμοποιητική λειτουργία, εξωραϊζοντας την εικόνα του κράτους προσδίδοντας στην εξουσία ένα κοινωνικό πρόσωπο (Κονδύλης, 2015).

1.2.6 Σοσιαλδημοκρατικό

Είναι γνωστό και ως σκανδιναβικό μοντέλο και είναι τύπος κοινωνικού κράτους που θεωρείται αρκετά περιορισμένο, καθώς συναντάται γεωγραφικά σε Σουηδία, Δανία, Νορβηγία και Φινλανδία. Χαρακτηριστικό του είναι πως υπάρχει καθολικότητα των παροχών και η άντληση χρηματοδότησης γίνεται μέσω της φορολογίας. Η κοινωνική πολιτική ασκείται κατά βάση μέσω κοινωνικών υπηρεσιών, στις οποίες μεγάλο ρόλο παίζουν οι θεσμοί της τοπικής αυτοδιοίκησης και όχι η παροχή επιδομάτων. Η κοινωνική πρόνοια βασίζεται στην αρχή της κοινωνικής ιθαγένειας. Αναγνωρίζει τόσο σε όλους τους πολίτες όσο και στους μετανάστες κοινωνικά δικαιώματα αρκεί να μένουν μόνιμα στη χώρα και χωρίς να βασίζονται στην ανάγκη που τους ωθεί να παραμείνουν στη χώρα ή βάση της εργασίας τους (Esping-Andersen, 1980).

Η χρηματοδότηση είναι όπως αναφέρθηκε κρατική μέσω της γενικής φορολόγησης και το μοντέλο χαρακτηρίζεται αναδιανεμητικό. Ο τοπικός φόρος, που αποφασίζουν οι ίδιες οι κοινότητες, αποτελεί κατά προσέγγιση το 50% της συνολικής φορολόγησης. Η πλήρης απασχόληση είναι στοιχείο στο οποίο βασίζονται οι πολιτικές προτεραιότητες και το σημαντικό σε αυτήν την περίπτωση είναι από τα μοναδικά συνταγματικώς κατοχυρωμένα δικαιώματα. Επομένως, το κράτος είναι ο βασικός εργοδότης καθώς παρέχει ένα εκτεταμένο δίκτυο προνοιακών υπηρεσιών, ενώ γενικά υπάρχει αυξημένη απασχόληση των γυναικών, σε ποσοστό 80% στο δημόσιο τομέα (Rothstein, 2001).

Όσον αφορά τον τομέα της δικαιοσύνης η νομοθεσία έχει ένα χαρακτήρα μη παρεμβατικό, απλώς καθορίζοντας ποιες είναι οι προτεραιότητες όσον αφορά την κοινωνική πολιτική και την οργάνωση των κρατικών υπηρεσιών. . Οι συμφωνίες μεταξύ των κοινωνικών εταίρων δημιουργούν τους βασικούς κανόνες εργατικού δικαίου, δίχως την παρέμβαση της νομοθετικής εξουσίας, διαφυλάσσοντας με τον τρόπο αυτόν τη συνδικαλιστική και τη διαπραγματευτική ελευθερία. Το κοινοβούλιο επεμβαίνει, όχι τόσο για να θεσπίσει ουσιαστικούς κανόνες δικαίου, αλλά για να

διαμορφώσει κατάλληλους θεσμούς που θα επιτρέψουν την υλοποίηση των συμφωνιών εργοδοτικών και εργατικών οργανώσεων (Berman, 1998).

1.3 Τυπολογίες

Για να μπορέσει να είναι πιο ορθή η μελέτη στα κράτη πρόνοιας χρησιμοποιείται ένα βασικό εργαλείο, το οποίο ονομάζεται τυπολογίες, ένα εργαλείο που χρησιμοποιείται για να μπορέσει να μελετηθεί το φαινόμενο αυτό σε μια τάση ομαδοποίησης. Στη βιβλιογραφία εντοπίζονται τρεις βασικές τυπολογίες στις οποίες το βασικό εργαλείο μέτρησης είναι η σχέση μεταξύ αγοράς-οικογένειας-κράτους σε σχέση με τις κοινωνικές υπηρεσίες που παρέχονται. Ξεκινώντας με το μοντέλο του Titmuss υπάρχει η βασική διαφοροποίηση στα κράτη πρόνοιας που αναφέρθηκαν και πριν, δηλαδή σε υπολειμματικό, βιομηχανικό και θεσμικό (Esping-Andersen, 1990).

Από την άλλη πλευρά υπάρχει και η τυπολογία του Esping-Andersen το οποίο έχει βασικές αρχές την αποεμπορευματοποίηση, την κοινωνική διαστρωμάτωση και τον τρόπο ανάμειξης του ιδιωτικού με το δημόσιο τομέα. Γι' αυτόν υπάρχουν τρία βασικά συστήματα που αφορούν την κοινωνική προστασία: α) φιλελεύθερο, β) συντηρητικό, γ) σοσιαλδημοκρατικό. Υπάρχει και ένα τέταρτο μοντέλο το οποίο αφορά τον Maurizio Ferreira και είναι το Νοτιοευρωπαϊκό στο οποίο το κράτος της πρόνοιας δεν έχει αναπτυχθεί όσο θα μπορούσε λόγω της ιδιαίτερης μορφής ανάπτυξης που έχουν αυτές οι χώρες αλλά και των διαφορετικών μορφών διαπλοκής που επικρατούν σε αυτές. Το δεδομένο μοντέλο θεωρείται μεικτό αφού υπάρχει σύστημα κοινωνικών ασφαλίσεων αλλά την ίδια στιγμή η κάλυψη του τομέα της υγείας είναι καθολική (Ferrera, 1996).

1.3.1 Νοτιοευρωπαϊκό μοντέλο

Οι περισσότερες τυπολογίες στην διεθνή βιβλιογραφία όταν αναφέροντα στα κράτη πρόνοιας ασχολούνται κυρίως με τα κράτη της Βόρειας Ευρώπης. Το νοτιοευρωπαϊκό μοντέλο αφορά τις χώρες του ευρωπαϊκού νότου. Σε αυτές βρίσκονται η Ελλάδα, η Ιταλία, η Πορτογαλία και η Ισπανία. Πρόκειται για ένα μοντέλο που έχει αρκετά στοιχεία από το μοντέλο του Bismarck που αφορά μοντέλο με ευρεία την έννοια της κοινωνικής πρόνοιας και προστασίας καθώς υπάρχουν και στοιχεία από το μοντέλο του Beveridge που στοχεύει στην εύρεση θέσεων εργασίας (Μπούτσιου & Σαράφης, 2013).

Σε τέτοια κράτη υπάρχει καθυστέρηση στο τομέα της εκβιομηχάνισης και ένας διπολισμός που αφορά τον πλούσιο Βορρά σε σχέση με το φτωχότερο συγκριτικά νότο, ενώ παρατηρείται έντονο το στοιχείο της αστικοποίησης, η συρρίκνωση του αγροτικού τομέα καθώς και η ανάπτυξη στα βιομηχανικά κέντρα. Σε ότι αφορά το ρυθμό ανάπτυξης του ΑΕΠ, υπάρχει σύγκλιση Ελλάδας-Πορτογαλίας γιατί είναι τα φτωχότερα κράτη και Ισπανίας-Ιταλίας ως ισχυρότερες οικονομίες. Η πολιτική ιστορία των χωρών αυτών, χαρακτηρίζεται από μακρές περιόδους ηγεμονίας απολυταρχικών καθεστώτων, όπου συμμετοχοί διακυβέρνησης ήταν συνδικάτα και συντεχνίες, από περιόδους αστάθειας, σκάνδαλα και εμφυλίου. Ένα άλλο κοινό πρόβλημα είναι και αυτό της μετανάστευσης (Ferrera, 1999).

Όλες αυτές οι χώρες σε αυτόν τον τομέα έχουν να παρουσιάσουν κοινά θεσμικά χαρακτηριστικά τα οποία έχουν να κάνουν με τα:

- Περιβάλλον. Πρόκειται για χώρες που βασίζονται στην εθνική ομοιογένεια και την συνοχή με την διαφοροποίηση να προκύπτει από την πλευρά της Ισπανίας. Παράλληλα, υπάρχει και θρησκευτική ομογένεια η οποία αφορά τον χριστιανισμό σε ποσοστό μεγαλύτερο του 94%. Είναι έντονη η συμβολή του θρησκευματος στην εξέλιξη πολιτικών γεγονότων και στη διαμόρφωση κοινωνικών δομών και αξιών (Ιωάννου, 2013).
- Εισοδηματικές μεταβιβάσεις. Σε αυτές τις χώρες δίνεται η ακραία εκδοχή του «επιδοματοκεντρικού μοντέλου», ηπειρωτικής Ευρώπης με προνοιακή πολιτική βασισμένη σε χρηματικές παροχές, που εμπίπτουν στη βισμαρκιανή λογική και διανέμονται από ένα κατακερματισμένο προνοιακό σύστημα. Όλα τα παραπάνω σημειώνονται καθώς η προστασία που δίνεται στους κατοίκους αυτών των χωρών αγγίζει σε μεγάλο βαθμό τα όρια του διπολισμού. Αυτό σημαίνει πως υπάρχουν δύο αντίθετες πλευρές. Η μία έχει να κάνει σε παροχές στο εργατικό δυναμικό και η άλλη μια πολύ μικρή επιδότηση στα άτομα που βρίσκονται σε μη επίσημη ή μη θεσμοθετημένη εργασία. Στις χώρες αυτές δεν υφίσταται εθνικό πρόγραμμα ελάχιστου εισοδήματος για άτομα και οικογένειες με ανεπαρκείς πόρους (Ιωάννου, 2013).
- Προστασία από κινδύνους. Οι χώρες του νότιου-ευρωπαϊκού μοντέλου, έχουν το ζήτημα πως δεν καταφέρουν να παρέχουν ίση προστασία σε όλο το φάσμα των κινδύνων, αλλά και μεταξύ των διαφόρων λειτουργιών της κοινωνικής

πολιτικής. Το μεγαλύτερο μέρος των κοινωνικών δαπανών το καταλαμβάνουν οι συντάξεις, οι παροχές και οι υπηρεσίες προς την οικογένεια είναι ελλείψεις, τα ποσοστά ιδιοκατοίκησης είναι χαμηλά ως αποτέλεσμα ελλιπούς στεγαστικής πολιτικής. Η έλλειψη ή η απουσία κοινωνικής πολιτικής υποκαθίσταται από ισχυρούς οικογενειακούς και φιλικούς δεσμούς που λειτουργούν ως «πρωταρχικό κοινωνικό δίκτυο ασφαλείας» (Ιωάννου, 2013).

- Υγειονομική περίθαλψη. Η παροχή υγειονομικής περίθαλψης χαρακτηρίζεται από καθολικότητα μέσω ενός θεσμοθετημένου Εθνικού Συστήματος Υγείας (ΕΣΥ), εμπνευσμένο από το βρετανικό μοντέλο, το οποίο πέραν της Ιταλίας αντιμετωπίζει πολλά προβλήματα ολοκλήρωσης (Koullias, et al., 2020).
- Διείσδυση Κράτους. Σε αυτό το μοντέλο υπάρχει έντονη η παρουσία του κράτους και η διαπλοκή του δημοσίου με τον ιδιωτικό τομέα, συχνά με μεγάλο όφελος για τον τελευταίο (Koullias, et al., 2020).
- Θεσμική ευνοιοκρατία. Στα κράτη της νότιας Ευρώπης παρατηρείται σε έκταση το φαινόμενο της «θεσμικής ευνοιοκρατίας», σχηματίζοντας σύνθετους μηχανισμούς ««πατρωνίας»» για τη διανομή των χρηματικών επιδοτήσεων. Ο βαθμός διείσδυσης του κράτους στους θεσμούς κοινωνικής προστασίας είναι χαμηλός ενώ οι κρατικοί θεσμοί στις χώρες αυτές είναι ιδιαίτερα εύαλτοι σε κομματικές πιέσεις (Koullias, et al., 2020).
- Αποδοτικότητα του δημόσιου τομέα. Το σημείο αυτό είναι πολύ σημαντικό αφού στις συγκεκριμένες χώρες παρατηρείται χαμηλή αποδοτικότητα των υπηρεσιών του δημόσιου τομέα και των δημοσίων υπαλλήλων που οφείλεται στον ελλιπή βαθμό επαγγελματισμού τους, καθώς και στις μεθόδους προσλήψεων και οργάνωσης της εργασίας του διοικητικού μηχανισμού (Koullias, et al., 2020).
- Χρηματοδότηση. Σχετικά με την χρηματοδότηση των προγραμμάτων κοινωνικής πολιτικής υπάρχει ένα βασικό γνώρισμα που έχει να κάνει με την ανομοιόμορφη κατανομή βαρών στις διάφορες επαγγελματικές ομάδες, λόγω ανομοιογένειας του θεσμικού πλαισίου, εκτεταμένης παραοικονομίας και φοροδιαφυγής, με συνέπειες για το κοινωνικό κράτος και τη χρηματοδότηση του (Koullias, et al., 2020).
- Πρόσθετα κοινωνικά στοιχεία. Ορισμένα κοινά κοινωνικά στοιχεία του νότου είναι η αποσύνθεση των κοινωνικών αξιών και δεσμών και η γεωγραφική

πόλωση λόγω της εξάρσης του φαινομένου της αστυφιλίας, που έχει σαν αποτέλεσμα την ερήμωση της υπαίθρου. Το εθελοντικό κίνημα πλην της εκκλησίας είναι αποδυναμωμένο, στον αντίποδα όμως υπάρχει η ανάπτυξη Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων με τη προτροπή και την υποστήριξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Koullias, et al., 2020).

Στην περίπτωση της Ελλάδας από τις εκθέσεις του ΟΟΣΑ για αυτά τα χρόνια φαίνεται πως υπάρχουν από μέρος της πολιτικής εξουσίας διαχρονικά διακρίσεις στις κοινωνικές ομάδες, με άλλες να έχουν μια πολύ καλύτερη συμπεριφορά από το κράτος και άλλες να αγνοούνται εντελώς. Ένα τέτοια παράδειγμα αποτελεί και το συνταξιοδοτικό με τις διάφορες ομάδες που έχει και τις επιδοτήσεις που δίνει οι οποίες δεν γίνονται ισομερώς. Η χρηματοοικονομική και δημοσιονομική κρίση του 2008 ως απόρροια της κακής πορείας του κράτους όλα τα προηγούμενα χρόνια επισκίασε το κοινωνικό κράτος. Οι περικοπές που ζήτησαν οι μηχανισμοί σταθερότητας ξεκίνησαν από τον υγειονομικό τομέα ενώ στο στόχαστρο μπήκαν και τα συνταξιοδοτικά ταμεία της υγείας και της κοινωνικής ασφάλισης. Πλέον το ελληνικό κράτος έπειτα από περίπου 20 χρόνια προσπαθεί να ανασυγκροτηθεί στο συγκεκριμένο τομέα, ίσως περισσότερο και από ποτέ καθώς η πρόσφατη πανδημία της νόσου COVID-19 καθιστά απαραίτητη την ύπαρξη ενός κράτους κοινωνικής πρόνοιας (Ματσαγγάνης, 2021)

Η Καραμεσίνη στο δικό της έργο, συγκεντρώνοντας όλη την προ υπάρχουσα βιβλιογραφία παραθέτει τις απόψεις πως το συγκεκριμένο μοντέλο κράτους πρόνοιας μπορεί να θεωρηθεί υπολειμματικό καθώς δεν καταπολεμά επαρκώς τα επίπεδα φτώχειας του πληθυσμού αλλά και δεν χρηματοδοτεί τις κοινωνικές υπηρεσίες (Καραμεσίνη, 2019).

Επιπλέον, από παράθεση στοιχείων αρκετών μελετών που αφορούν την μακροχρόνια κοινωνική φροντίδα και την χώρα φαίνεται πως παρόλες τις εκτιμήσεις οι οποίες προέβλεπαν μια σημαντική άνοδο στις ανάγκες που αφορούν τον τομέα της μακροχρόνιας φροντίδας μέσα στις επόμενες δεκαετίες, ωστόσο το θέμα δεν απασχόλησε με μεγάλη βαρύτητα το δημόσιο διάλογο στην χώρα. Παράλληλα, η οικονομική κρίση και οι επιπτώσεις της κάνει το πλαίσιο ακόμα πιο δύσκολο καθώς ο τομέας της ιατρικής και μη φροντίδας είναι αρκετά δαπανηρός αν συλλογιστεί κανείς το κόστος ιατροφαρμακευτικές περίθαλψης. Γενικά, στην Ελλάδα ο τρόπος με τον οποίο παρέχονται υπηρεσίες μακροχρόνιας φροντίδας έχει να κάνει αρχικά με την

άτυπη/ανεπίσημη μορφή υπηρεσιών υγείας και σε δεύτερο πλάνο με την τυπική/επίσημη-θεσμοθετημένη. Στη χώρα εμφανίζεται και η ιδιομορφία σε σύγκριση με άλλες χώρες της Ε.Ε. όπου η οικογένεια παίζει τον ρόλο του φροντιστή καθώς υπάρχουν ισχυροί δεσμοί μεταξύ των μελών. Τα συμπεράσματα δείχνουν πως η μακροχρόνια φροντίδα αν αναλογιστεί κανείς την δεδομένη γήρανση του πληθυσμού στην χώρα είναι ένα σημαντικό πεδίο που αξίζει προσεκτική προσέγγιση και πρέπει να δοθεί σωστή έμφαση και στοχοθεσία από τις αρχές και τους επαγγελματίες υγείας (Πετμεζίδου, et al., 2015)

1.3.2 Σκανδιναβικό μοντέλο

Το κράτος πρόνοιας των χωρών του Βορρά αναφέρεται στην προνοιακή πολιτική των σκανδιναβικών χωρών που συνδέεται με την πολιτική της αγοράς εργασίας τους. Το σκανδιναβικό μοντέλο πρόνοιας έχει διαφορά από άλλα κράτη πρόνοιας, καθώς βασίζεται κυρίως σε τρόπους μεγιστοποίησης της συμμετοχής του εργατικού δυναμικού με τρόπους προώθησης της φυλετικής ισότητας, πακέτα παροχών, αναδιανομή του εισοδήματος και μια φιλελεύθερη χρήση της επεκτατικής δημοσιονομικής πολιτικής (Hilson, 2012).

Σε αυτό το μοντέλο δεν είναι όλες οι χώρες παρόμοιες, ωστόσο κοινός τους στόχος είναι να υπάρχει μια κοινωνική συνοχή στο θέμα της προνοιακής φροντίδας για να μπορέσει να προστατευτεί το άτομο μέσω της παροχής προστασίας για τα ευάλωτα άτομα και τις κοινωνικές ομάδες και μέσω της μεγιστοποίησης της δημόσιας συμμετοχής στη λήψη κοινωνικών αποφάσεων. Σχετικά με αυτό το είδος πρόνοιας τι συγκεκριμένο μοντέλο μπορεί να επιδείξει μεγαλύτερη ευελιξία. Το δεδομένο σύστημα έχει ως πηγή χρηματοδότησης από ευελιξία και από το γεγονός ότι είναι καινοτόμο. Τα προνομιακά συστήματα των σκανδιναβικών χωρών έχουν ως βασική πηγή χρηματοδότησης την φορολογία. Οι σκανδιναβικές χώρες έχουν διαφορετικές προσεγγίσεις στην πρακτική διαχείριση του κράτους πρόνοιας (Ιωάννου, 2013).

Για παράδειγμα, η Δανία παρουσιάζει μια μεγάλη ιδιωτική μέριμνα των δημοσίων υπηρεσιών και της πρόνοιας, ενώ η μεταναστευτική της πολιτική μπορεί να χαρακτηριστεί ως αφομοιωτική. Στη Δανία ο εθελοντισμός έχει μεγάλο βαθμό στη καθημερινότητα των πολιτών, ιδίως ως προς τα ηλικιωμένα άτομα. Ωστόσο, η Νορβηγία δίνει περισσότερη βάση στη δημόσια φροντίδα για την πρόνοια (Maddison, 2003).

1.3.3 Το αγγλοσαξονικό μοντέλο

Ως αγγλοσαξονικό μοντέλο ή διαφορετικά αγγλοσαξονικός καπιταλισμός θεωρείται το καπιταλιστικό μοντέλο εμφανίστηκε τη δεκαετία του 1970 το οποίο περιλαμβάνει για την Ευρώπη την Αγγλία και την Ιρλανδία αλλά παγκοσμίως σε αυτό συμπεριλαμβάνονται η Αυστραλία, ο Καναδάς, η Νέα Ζηλανδία και οι ΗΠΑ. Βάση του αποτελεί η οικονομική σχολή του Σικάγο, η οποία είχε για την δεκαετία του 1980 βασικό επικεφαλής την πολιτική που ασκούσαν οι Ηνωμένες Πολιτείες με κατεύθυνση την οικονομική στρατηγική του προέδρου Ρόναλντ Ρέιγκαν. Το μοντέλο αυτό ενισχύθηκε στο Ηνωμένο Βασίλειο από την πρωθυπουργό Μάργκαρετ Θάτσερ και πολλές φορές αποκαλείται και ως θατσερισμός (Κάρλο, 2004).

Στα βασικά στοιχεία του αγγλοσαξονικού μοντέλου είναι ότι υπάρχει ένα αρκετά χαμηλό επίπεδο ρύθμισης και φορολογίας από την στιγμή μάλιστα που ο δημόσιος τομέας παρέχει ελάχιστες υπηρεσίες και δεν υποχρεώνεται για κάτι περισσότερο. Τα δικαιώματα της ιδιωτικής ιδιοκτησίας είναι πάρα πολύ ισχυρά και υπάρχει επιβολή συμβάσεων και συνολική ευκολία επιχειρηματικής δραστηριότητας. Την ίδια στιγμή τα εμπόδια στο ελεύθερο εμπόριο θεωρούνται ιδιαίτερος χαμηλά (Pattison, 2008).

Οι υποστηρικτές του όρου "αγγλοσαξονική οικονομία" θεωρούν πως οι οικονομίες των χωρών που ανήκουν σε αυτό είναι πολύ στενά συνδεδεμένες μεταξύ τους και κατά αυτόν τον τρόπο μοιράζονται από κοινού ένα μακροοικονομικό μοντέλο αφού διαθέτουν κοινό φιλελεύθερο και ελεύθερο προσανατολισμό. Οι κύριοι πολέμιοι του είναι άτομα που διαφωνούν με τη χρήση του όρου αυτού και ισχυρίζονται ότι οι οικονομίες αυτών των χωρών διαφέρουν τόσο μεταξύ τους όσο και από οικονομίες των χωρών της Ευρώπης που βρίσκονται σε βορρά και νότο (Konzelmann & Fovargue-Davies, 2010).

Το αγγλοσαξονικό μοντέλο του καπιταλισμού διαχωρίζεται με το ηπειρωτικό μοντέλο του καπιταλισμού, το οποίο αποκαλείται και καπιταλισμός του Ρήνου, η κοινωνική οικονομία της αγοράς ή το γερμανικό μοντέλο της κεντρικής Ευρώπης, αλλά επίσης έρχεται σε αντίθεση και με το σκανδιναβικό μοντέλο. Η κύρια διαφορά μεταξύ αυτών των οικονομιών από εκείνες του αγγλοσαξονικού είναι το πεδίο των δικαιωμάτων συλλογικής διαπραγμάτευσης και των εταιρικών πολιτικών. Οι διαφορές μεταξύ των αγγλοσαξονικών οικονομιών απεικονίζονται από τη φορολογία και το κράτος πρόνοιας. Για παράδειγμα, στο εσωτερικό του μοντέλου το Ηνωμένο Βασίλειο έχει

σημαντικά υψηλότερο επίπεδο φορολογίας από τις Ηνωμένες Πολιτείες. Την ίδια στιγμή το Ηνωμένο Βασίλειο δαπανά πολύ περισσότερα από τις Ηνωμένες Πολιτείες για το κράτος πρόνοιας ως ποσοστό του ΑΕΠ. Αλλά η δαπάνη του είναι μεγαλύτερη συγκριτικά και με τις χώρες του νοτίου μοντέλου αλλά ακόμα και εκείνων που ανήκουν στο σκανδιναβικό (Ιωάννου, 2013).

Στο φιλελεύθερο αυτό μοντέλο υπάρχει πολύ περιορισμένη δυνατότητα για αποεμπορευματοποίηση στην εργασία, η κοινωνική προστασία είναι ενισχυμένη μόνο στον ιδιωτικό τομέα, το κράτος έχει χαμηλό αναδιανεμητικό ρόλο, η κοινωνική ασφάλιση είναι και αυτή περιορισμένη και οι κρατικές παροχές δίνονται σε όσους δεν λαμβάνουν κοινωνική προστασία από την ίδια την αγορά.

1.3.4 Το μοντέλο της Κεντρικής Ευρώπης

Το συγκεκριμένο μοντέλο συναντάται στις χώρες της Κεντρικής Ευρώπης δηλαδή σε Γερμανία, Αυστρία, Γαλλία, Βέλγιο και Λουξεμβούργο. Πρόκειται για το συντηρητικό μοντέλο κοινωνικής πρόνοιας. Για πολλούς ερευνητές θεωρείται ως ένα συντεχνιακό σύστημα το οποίο πήρε το όνομά του από τον Όττο Φον Μπίσμαρκ, καθώς είναι και αυτός ο οποίος το δημιούργησε (Tulchinsky, 2018).

Ο Μπίσμαρκ ήθελε να αντιμετωπίσει το σοσιαλιστικό κίνημα και θέσπισε μία σειρά από αντί-σοσιαλιστικούς νόμους, με απαγορεύσεις συγκεντρώσεων και φυλακίσεις σοσιαλιστών. Επειδή οι αντιδράσεις ήταν μεγάλες ο Μπίσμαρκ θέσπισε το πρώτο κράτος πρόνοιας στην Ευρώπη με πατερναλιστικές κοινωνικές μεταρρυθμίσεις, όπως ασφάλεια υγείας, ασφάλεια για εργατικά ατυχήματα και αναπηρίες καθώς και συντάξεις. Στο σύστημα αυτό οι εργαζόμενοι έχουν υποχρεωτική ασφάλιση με την καταβολή εισφορών. Σημαντικός είναι ο ρόλος του κράτους και της Εκκλησίας διότι παρέχουν προστασία και συμβάλλουν με κορπορατιστικές ρυθμίσεις (Fay, 1950).

Τα κοινωνικά δικαιώματα παραδοσιακά απορρέουν - άμεσα ή μέσω ενός μέλους της οικογένειας - από το καθεστώς απασχόλησης, και η ρύθμιση της υποχρεωτικής παροχής κοινωνικής πρόνοιας συχνά αρθρώνεται με πολύπλοκους τρόπους με τις ελεύθερες συλλογικές διαπραγματεύσεις μεταξύ των συνδικάτων και των εργοδοτών - των κοινωνικών εταίρων - σε τοπικό, κλαδικό και εθνικό επίπεδο. Ένα αποτέλεσμα αυτού είναι ότι σε τομείς όπως η ασθένεια και οι συντάξεις υπάρχουν συχνά ξεχωριστά συστήματα υποχρεωτικής κοινωνικής ασφάλισης σε διαφορετικές επιχειρήσεις ή

οικονομικούς τομείς, με αποτέλεσμα τα συστήματα αυτά να χαρακτηρίζονται από σημαντικό εσωτερικό κατακερματισμό και ποικιλομορφία (Clegg, 2012).

Με τη μερική εξαίρεση του Βελγίου και της Γαλλίας, αυτά τα συστήματα κοινωνικής προστασίας έχουν επίσης συμβατικές οικογενειοκρατίες αντιλήψεις για τον έμφυλο καταμερισμό της εργασίας, προκρίνοντας την προστασία του εισοδήματος του κύριου (συνήθως άνδρα) συντηρητή, αλλά παρέχοντας μόνο περιορισμένες κοινωνικές υπηρεσίες για να διευκολύνουν τη συμφιλίωση της συμμετοχής (των γυναικών) στην αγορά εργασίας και της παροχής φροντίδας στο νοικοκυριό (Morel.N, 2006). Ορισμένοι από τους στόχους αυτού του μοντέλου κοινωνικής παροχής μπορούν να συνδεθούν με τη σημασία της επικουρικότητας, μιας αρχής που είναι ιδιαίτερα κεντρική στο καθολικό κοινωνικό δόγμα και υποστηρίζει ότι η άμεση κρατική παρέμβαση είναι κατάλληλη μόνο όταν οι αυτοπροστατευτικές ικανότητες των κοινωνικών οργάνων χαμηλότερου επιπέδου - της οικογένειας, των εθελοντικών οργανώσεων και των επαγγελματικών και επαγγελματικών κοινοτήτων στην αγορά εργασίας - δεν μπορούν να υποστηριχθούν αποτελεσματικά μέσω δημόσιων επιδοτήσεων (VAN KERSBERGEN, 1995).

Παρόλο που σαν μοντέλο πρόνοιας στο κρατικό τομέα αυτό αποτελεί επανέκδοση μιας πολύ στέρεα θεσμοθετημένης δέσμευσης για τη χρήση συλλογικών μηχανισμών για την προστασία των πολιτών από τους κοινωνικούς κινδύνους, το Μπισμαρκιανό μοντέλο κοινωνικής προστασίας, έχει δεχθεί και αρκετές κριτικές.

Τα τελευταία χρόνια ως μοντέλο κοινωνικής πρόνοιας πορεύεται δαπανώντας αρκετά μεγαλύτερα ποσά που διατίθενται γενικά για την κοινωνική πολιτική σε σχέση με άλλες χώρες, τα ποσοστά κινδύνου φτώχειας παραμένουν αισθητά υψηλότερα σε πολλές από αυτές τις χώρες από ό,τι στη Σκανδιναβική Ευρώπη. Αν και οι επιδόσεις τους στον τομέα της απασχόλησης έχουν βελτιωθεί από τα μέσα της δεκαετίας του 1990, τα επίπεδα απασχόλησης παραμένουν διαρθρωτικά χαμηλότερα σε πολλές χώρες της Δυτικής και Κεντρικής Ευρώπης από ό,τι σε άλλες χώρες της ηπείρου. Υπάρχουν απόψεις πως τα υψηλά επίπεδα δαπανών που χαρακτηρίζουν αυτά τα συστήματα κοινωνικής προστασίας αποτελούν εν μέρει την επανόρθωση ορισμένων κοινωνικοοικονομικών προβλημάτων που τα ίδια τα συστήματα αυτά προκαλούν (Lauzadyte-Tutliene, et al., 2018).

Εν ολίγοις, το μοντέλο της Κεντρικής Ευρώπης είναι η ενσάρκωση του συντηρητικού-κορπορατιστικού όπου το κράτος λαμβάνει έναν ρόλο περισσότερο επικουρικό και λιγότερο ενεργό στη κοινωνική και οικονομική σκηνή.

1.3.5 Το μοντέλο της Ανατολικής Ευρώπης

Το μοντέλο κοινωνικής πρόνοιας στις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης είναι αρκετά διαφορετικό από εκείνο της Δυτικής Ευρώπης καθώς έχει δεχθεί βαθιά επιρροή από τον κουμμουνισμό, όπου το κράτος πρέπει να πρωτοστατεί για τους πολίτες του (EASPD, 2012).

Έρευνα που πραγματοποιήθηκε το 2018 από την Επιτροπή Κοινωνικών Ερευνών της Ευρώπης (European Social Survey) έχουν δείξει ωστόσο πως πλέον η γενική ικανοποίηση για την επίδοση του κράτους πρόνοιας είναι ιδιαιτέρως χαμηλή σε ορισμένες χώρες της Ανατολικής Ευρώπης και συγκεκριμένα στην Ουκρανία, τη Βουλγαρία και τη Ρωσία καθώς εξ ορισμού οι πολίτες αυτών των χωρών έχουν κατά μέσο όρο, υψηλότερες απαιτήσεις όσον αφορά στις κυβερνητικές ευθύνες. Πρόκειται για μια ιδιάζουσα περίπτωση στην οποία η ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών από το κράτος προς τους πολίτες του δεν είναι η επιθυμητή και είναι ιδιαίτερα χαμηλή σε θέματα δικαιοσύνης και υγείας (EuropeanSocialSurvey, 2018).

1.4 Παγκοσμιοποίηση και κράτος πρόνοιας στην Ευρώπη

Η ιδιωτικοποίηση, ως αναπόσπαστο μέρος της ευρύτερης διαδικασίας της οικονομικής παγκοσμιοποίησης, οδηγεί τα κράτη τόσο στην Ευρώπη αλλά και παγκοσμίως σε ένα νέο μοτίβο. Υπάρχει η ιδέα ότι το παραδοσιακό κράτος πρόνοιας έχει φτάσει στα όριά του και ότι πρέπει να αντικατασταθεί από ένα νέο μοντέλο πρόνοιας ιδιωτικών και δημόσιων υπηρεσιών. Οι πολιτικές πρόνοιας, υπό τις σοβαρές εξωτερικές οικονομικές και κοινωνικές πιέσεις της παγκοσμιοποίησης, που επιδεινώνονται από την κυρίαρχη νεοκλασική θεωρία, κινούνται όλο και περισσότερο προς τους στόχους της περιστολής και του περιορισμού του κόστους.

Οι αρχές της αγοράς, όπως η ανταγωνιστικότητα και η μεγιστοποίηση της αποδοτικότητας του κόστους, αποκτούν όλο και μεγαλύτερη σημασία σε όλη την Ευρώπη, σε αντίθεση με τις αρχές που παραδοσιακά συνδέονταν με την κοινωνική πολιτική, όπως η ισότητα, η αλληλεγγύη, η κοινωνική δικαιοσύνη. Καθώς ο ρόλος του

κράτους απομακρύνεται από την αναδιανομή, η αγορά θεωρείται πιο αποτελεσματικό μέσο κατανομής των πόρων και διανομής του εισοδήματος και του πλούτου.

Μετά τη σημαντική έκθεση της Παγκόσμιας Τράπεζας (WorldBank, 1994), η οποία υποστηρίζει από τότε μια άλλη δομή που περιλαμβάνει ένα αναδιανεμητικό στοιχείο, ένα υποχρεωτικό προ-χρηματοδοτούμενο στοιχείο που σχετίζεται με τις αποδοχές και περιθώρια για πρόσθετες ιδιωτικές εθελοντικές αποταμιεύσεις στη συνταξιοδότηση, προέκυψε αυτό που ορισμένοι αποκαλούσαν "νέα ορθοδοξία της σύνταξης" (Müller, 1999) και άλλοι αναφέρονταν σε κάποιους "νέους μύθους της κοινωνικής ασφάλισης" (Orszag & Stiglitz, 2001).

Δημιουργείται έτσι μια νέα τάση όπου τα συνταξιοδοτικά συστήματα θα πρέπει να οργανωθούν σε ένα σύστημα τριών επιπέδων, που θα περιλαμβάνει έναν πρώτο πυλώνα δημόσιων συστημάτων που σχετίζονται με τις αποδοχές, έναν δεύτερο πυλώνα ιδιωτικών επαγγελματικών συστημάτων και έναν τρίτο πυλώνα ιδιωτικών, ατομικών συνταξιοδοτικών διατάξεων. Σε αυτό το πλαίσιο, υπάρχουν σημαντικά περιθώρια για μεταρρυθμίσεις που εισάγουν ιδιωτικά στοιχεία στα δημόσια συστήματα κοινωνικής ασφάλισης, που κυμαίνονται από την καθιέρωση ποικίλων μορφών εταιρικής σχέσης μεταξύ του κράτους και ιδιωτικών φορέων (που περιλαμβάνουν τον τρίτο τομέα) έως την σχεδόν πλήρη απόσυρση των δημόσιων στοιχείων από την παροχή κοινωνικής πρόνοιας με παραδείγματα που ακόμα δεν έχουν δοκιμαστεί πλήρως στην Ευρώπη αλλά έχουν συμβεί στη Χιλή και σε ορισμένες άλλες χώρες της Νότιας Αμερικής (Κατρούγκαλος, 2006).

Κεφάλαιο 2:

Διάρθρωση και μεταβολές των κοινωνικών δαπανών στις χώρες της ΕΕ

Σε αυτό το κεφάλαιο θα παρουσιαστούν οι δείκτες των κοινωνικών δαπανών, η διάρθρωση και η εξέλιξή τους που θα βοηθήσουν την εισαγωγή του αναγνώστη στην ανάλυση που επιχειρεί να κάνει η εργασία στη συνέχεια. Αν και όλοι οι παρακάτω δείκτες δεν θα χρησιμοποιηθούν στην ανάλυση, εν τούτοις δίνουν μια βασική ιδέα στον αναγνώστη για το λόγο ύπαρξής τους και πως μπορούν οι πολιτικές ηγεσίες σε κάθε κράτος μελετώντας διαχρονικά τις τιμές που δίνονται να αντιληφθούν αν χρειάζεται μια αλλαγή στη πολιτική, κοινωνική και οικονομική τους πολιτική. Η διάρθρωση και οι μεταβολές των κοινωνικών δαπανών αναδεικνύουν ότι πως ανεξάρτητα από τις διάφορες τυπολογίες που υπάρχουν στη βιβλιογραφία για τα κράτη πρόνοιας, υπάρχουν διαφορετικές εσωτερικές στρατηγικές. Για παράδειγμα, το Βέλγιο και η Φιλανδία δύο χώρες που ανήκουν τυπολογικά σε διαφορετικά είδη ακολούθησαν τις προηγούμενες δεκαετίες την ίδια στρατηγική όσον αφορά τις δαπάνες κοινωνικής προστασίας, αφού ενίσχυσαν τις επιδοτήσεις δαπανών στέγασης.

2.1 Διάρθρωση των Κοινωνικών Δαπανών

Ως κοινωνικές δαπάνες περιγράφεται ένα κονδύλιο του προϋπολογισμού το οποίο διαθέτει το κράτος ώστε να μπορέσει να καλύψει τις βασικές ανάγκες των πολιτών του. Με τον όρο βασικές ανάγκες περιγράφονται όλες οι απαραίτητες ανάγκες για να μπορέσει ένας άνθρωπος να έχει ως μέλος της κοινωνίας μια αξιοπρεπή ζωή με υγεία και δημιουργικότητα. Ως ένα μέτρο διαχείρισης, οι κοινωνικές δαπάνες επιτυγχάνουν την επίτευξη ίσων ευκαιριών στους πολίτες που βρίσκονται σε επίπεδα φτώχειας όλων των μορφών. Επομένως, μια τέτοια κατάσταση καθιστά και για τους ίδιους δύσκολη την πρόσβαση σε υπηρεσίες διασκέδασης, υγείας κλπ. οι οποίες χαρακτηρίζονται από καλή ποιότητα (EPRS, 2022)

Κάθε κράτος έχει την δυνατότητα να αντιμετωπίσει τις βασικές ανάγκες κάθε πολίτη βάση μιας ιεράρχησης σημαντικότητας:

Σίτιση: Η χρήση των πλέον κατάλληλων μέτρων και μεταφορών, βοηθά το κράτος στην προσπάθειά του να μπορέσει να διασφαλίσει πως όλοι οι άνθρωποι θα έχουν μια υγιεινή και ταυτόχρονα ισορροπημένη διατροφή (Κατρούγκαλος, 2014).

Βασικός τομέας υγείας: Με τις υποδομές των νοσοκομείων και των κέντρων υγείας αλλά και όποιων συσκευών μπορούν να συμβάλλουν, το κράτος έχει την δυνατότητα να δημιουργήσει ένα επίπεδο βασικής υγείας που θα απευθύνεται σε όλα τα μέλη της κοινωνίας χωρίς να υπάρχουν περιορισμοί σε φύλο, ηλικία, εισόδημα και πολιτισμό (Κατρούγκαλος, 2014).

Εκπαίδευση: Βασικός μέρος της κοινωνικής επένδυσης που κάνει το κράτος είναι να εκπαιδεύεται ο πληθυσμός του σε μια βασική και υποχρεωτική εκπαίδευση που επιτρέπει την εξισορρόπηση των επιπέδων εισοδήματος των πολιτών. Βασική επιδίωξη σε αυτόν τον τομέα είναι να καταπολεμηθεί ο κοινωνικός αποκλεισμός και η σχολική αποτυχία σε ότι αφορά τα πιο μειονεκτικά παιδιά (Φερώνας & Λαλιώτη, 2021).

Δικαιοσύνη: Όλοι οι πολίτες έχουν ορισμένα θεμελιώδη δικαιώματα. Η έννοια του κράτους οφείλει να είναι να έχουν πρόσβαση όλοι οι πολίτες σε επαγγελματίες πρέπει να επιτρέπει σε όλους τους ανθρώπους να έχουν πρόσβαση στους κατάλληλους επαγγελματίες ώστε να είναι σε θέση να επιλύσουν τις συγκρούσεις τους και να ασκήσουν τα δικαιώματά τους (Φερώνας & Λαλιώτη, 2021).

Κοινωνική ασφάλιση: Στα περισσότερα κράτη υπάρχουν σχέδια που αφορούν προγράμματα τα οποία προωθούν την απασχόληση για όσους δεν έχουν εκπαιδευτεί ή έχουν εγκαταλείψει την εργασία τους. Πολλές φορές τέτοια προγράμματα αφορούν και άτομα τα οποία έχουν κάποια μορφής αναπηρία η οποία δεν τους επιτρέπει να εργαστούν (Φερώνας & Λαλιώτη, 2021).

Μέρος διαμονής: Σύμφωνα με την Οικουμενική Διακήρυξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, όλοι οι πολίτες έχουν το δικαίωμα σε αξιοπρεπή στέγαση η οποία τους δίνει την δυνατότητα να ζήσουν μια ζωή ανάλογα με τις ανάγκες που έχουν (Φερώνας & Λαλιώτη, 2021).

Κοινωνική επένδυση: Η κοινωνική επένδυση είναι εκείνα η οποία αφορά όλες τις βασικές ανάγκες που δεν αφορούν καμία άλλη από τις προηγούμενες ενότητες. Για παράδειγμα, θα μπορούσε να είναι η βελτίωση της κοινωνικοοικονομικής υποδομής σε ορισμένες περιοχές ή σε ορισμένα στρώματα της κοινωνίας. Με αυτόν τον τρόπο υπάρχει μια ισορροπημένη αναδιανομή του εισοδήματος (Φερώνας & Λαλιώτη, 2021).

Αξίζει να σημειωθεί πως υπάρχει ένα σύνολο από καθοριστικούς παράγοντες που αφορούν τις συνολικές δαπάνες και μπορούν την ίδια στιγμή να καθορίσουν τις

κοινωνικές δαπάνες. Στο έργο της Castle F. το 2006 αναφέρεται πως τα μέσα επίπεδα των κοινωνικών δαπανών σε πολλά Ευρωπαϊκά κράτη κατάφεραν να υπερδιπλασιαστούν την χρονική περίοδο 1960 και 2001. Την ίδια στιγμή οι βασικές δαπάνες αυξήθηκαν με αργότερο ρυθμό. Αυτό λόγω του ότι τα δύο τρίτα της αύξησης που αφορούσαν το σύνολο των δαπανών ήταν στην ουσία των συνολικών δαπανών την περίοδο αποτελούνταν από κοινωνικές δαπάνες (Castles, 2006). Για παράδειγμα ένα τέτοιο στοιχείο στην Ελλάδα σήμαινε πως υπήρξε μια διαφορετικά κατάσταση τις λειτουργίες της κυβέρνησης μετά τον Β' Παγκόσμιο πόλεμο. Κατά το 1960 το να παρέχονται υπηρεσίες που αφορούν την πρόνοια ήταν ένα βοηθητικό έργο μιας σύγχρονης κυβέρνησης. Αντιθέτως, σήμερα η κοινωνική πρόνοια εντάσσεται ενεργά στο πρόγραμμα οποιασδήποτε κυβέρνησης (Ιωάννου, 2013).

2.2 Το ύψος και οι μεταβολές των κοινωνικών δαπανών σε χώρες της ΕΕ

Υπάρχει μια κεντρική βάση δεδομένων στην Ευρώπη που ονομάζεται European Community Household Panel (ECHP), η οποία συγκεντρώνει διάφορα στοιχεία που αφορούν τα νοικοκυριά της των κρατών-μελών της Ε.Ε. Αυτή η βάση δεδομένων έδειξε ότι: Τα συστήματα κοινωνικής πρόνοιας στην Ε.Ε. έχουν σημαντικές δαπάνες. Για παράδειγμα, το 1998 οι ακαθάριστες δαπάνες για την κοινωνική πρόνοια στην Ευρώπη είχαν φτάσει το 27,7% του ΑΕΠ. Είναι γνωστό πως τα κοινωνικά συστήματα πρόνοιας στην ήπειρο συνδυάζουν στοιχεία κοινωνικής ασφάλισης με εκείνα της αναδιανομής του εισοδήματος έχοντας σημαντική επίπτωση στις συνθήκες διαβίωσης της πλειονότητας των πολιτών της. Το μεγαλύτερο ποσοστό πολιτών στις περισσότερες χώρες της ηπείρου λαμβάνει τουλάχιστον ένα είδος κοινωνικής πρόνοιας. Για τις χώρες του Νότου (Ισπανία, Ιταλία, Ελλάδα) το ποσοστό αυτό κυμαίνεται στο 50%-60% των πολιτών ενώ στην υπόλοιπη Ευρώπη φθάνει μέχρι και το 80%-90%. Οι κοινωνικές παροχές βοηθούν στο να μειώσουν το αριθμό των ατόμων που κατατάσσονται στο όριο της φτώχειας. Στην Ελλάδα το ποσοστό φθάνει το 5% με 15% όπως και στην Ιταλία ενώ στη Φιλανδία η μείωση φθάνει το 70% με το μ.ό. της Ευρώπης να είναι στο 31% (Eurostat, 2002)

Το πάνελ των νοικοκυριών της Ευρωπαϊκής κοινότητας για το 2002 έδειξε σε σχέση με την κοινωνική ασφάλιση πως το Βέλγιο και η Φιλανδία ήταν τα δύο κράτη μέλη με την μεγαλύτερη δαπάνη για την κοινωνική προστασία. Την περίοδο μάλιστα 1990-1998 το μεγαλύτερο ποσοστό δαπανών στράφηκε στα επιδόματα στέγασης δείχνοντας ένα τρόπο αντιμετώπισης της αυξανόμενης ανεργίας τουλάχιστον των πρώτων χρόνων

της δεκαετίας του 90'. Την ίδια πορεία ακολούθησαν και οι οικογενειακές παροχές που έφτασαν αύξηση του 3,5% ανά χρόνο και σε σχέση με την αγοραστική δύναμη (Eurostat, 2002)

Όλα τα κράτη χρησιμοποιούν ωστόσο τα συστήματα φορολογίας και κοινωνικής ασφάλισης για να μπορέσουν να διορθώσουν την κατανομή του εισοδήματος με τον τρόπο που την αλλάζει η αγορά. Έτσι, η διαφορά των κοινωνικών ανισοτήτων έφτασε στη Φιλανδία, τη Σουηδία και τη Γαλλία το 40% ενώ στη Πορτογαλία τα πρώτα έτη του 2000 έφτασε το 20% (Eurostat, 2002)

Μία εικόνα των κοινωνικών δεκτών ανά χώρα την περίοδο 1995-2000 φαίνονται στην συνέχεια. Οι δείκτες αυτοί παρουσιάζονται περισσότερο στη προκειμένη περίπτωση για να υπάρξουν σαν μετάβαση στο επόμενο κεφάλαιο καθώς αρκετοί μπορούν να χρησιμοποιηθούν για το στατιστικό μοντέλο που θα χρησιμοποιηθεί.

Πίνακας 1: Βασικοί κοινωνικοί δείκτες

No	Βασικός δείκτης	Μονάδα	Έτος	EU-15	B	DK	D	EL	E	F	IRL	I	L	NL	A	P	FIN	S	UK
3	Λόγος εξάρτησης της τρίτης ηλικίας	%	2000	24	26	22	24	26	25	24	17	27	21	20	23	23	22	27	24
4	Ποσοστό καθαρής μετανάστευσης	ανά 1000 κατ.	2000	2,0	1,6	1,8	2,5	2,1	1,0	0,8	5,3	2,0	10,9	2,8	2,4	1,0	0,7	1,5	2,8
5	Άτομα που εγκαταλείπουν πρόωρα το σχολείο και δεν συμμετέχουν σε περαιτέρω εκπαίδευση ή κατάρτιση	%	2000	20*	12	12	15	17	28	13	19*	29	17	17	11*	43	10	8	:
6	Διά βίου μάθηση (συμμετοχή των ενηλίκων στην εκπαίδευση και την κατάρτιση)	%	2000	8	7	21	5	1	5	3*	5*	5	5	16	8*	3*	20	22	21
7	Ποσοστό απασχόλησης	%	2000	63,2	60,5	76,3	64,8*	55,7	54,8	62,0	65,2	53,7	61,7*	72,9	68,2	68,3	67,3	70,8	71,5
8	Ποσοστό απασχόλησης μεγαλύτερης ηλικίας εργαζομένων	%	2000	37,5	25,0	54,6	37,4	39,0	36,6	29,3	45,1	27,3	27,2	37,9	29,2	51,7	41,2	64,3	50,5
9	Ποσοστό ανεργίας	%	2000	8,2	7,0	4,7	7,9	11,1	14,1	9,5	4,2	10,5	2,4	3,0	3,7	4,1	9,8	5,9	5,5
10	Λόγος νέων ανέργων/πληθυσμού	%	2000	7,8	6,5	5,3	4,6	11,3	11,4	7,1	3,3	11,8	2,5	4,0	2,9	4,2	11,1	5,5	8,3
11	Ποσοστό μακροχρόνιας ανεργίας	%	2000	3,6	3,8	1,0	4,4	6,1	5,9	3,7	1,6	6,3	0,7	0,8	1,0	1,6	2,8	1,7	1,5
12	Δαπάνες για την κοινωνική προστασία ως ποσοστό του ΑΕγχΠ.	%	1999	27,6	28,2	29,4	29,6	25,5	20,0	30,3	14,7	25,3	21,9	28,1	28,6	22,9	26,7	32,9	26,9
13	Παροχές γήρατος και επιζώντων ως ποσοστό των συνολικών κοινωνικών παροχών	%	1999	46,0	43,0	38,0	42,1	50,7	46,2	44,2	25,2	64,0	41,4	41,5	47,4	43,7	35,1	39,5	46,1
14	Κατανομή των εισοδημάτων (λόγος μερώνS80/S20)	Λόγος	1998	5,4	5,8	2,7	4,8	6,5	6,8	4,7	5,3	5,9	4,6	4,4	3,8	7,2	3,0	3,4	5,7
15α	Κίνδυνος φτώχειας πριν από τις κοινωνικές παροχές	%	1998	26	28	26	24	23	25	28	33	23	26	21	25	27	37	30	33
15β	Κίνδυνος φτώχειας μετά τις κοινωνικές παροχές	%	1998	18	16	9	16	22	19	18	17	20	12	12	13	20	8	10	21
16	Άτομα σε νοκοκυρία ανέργων	%	2000	4,5	4,5	:	4,7	4,2	5,1	5,5	6,6	5,0	0,9	1,1	2,4	1,2	:	:	3,9
17	Ποσοστά γυναικών στα εθνικά κοινοβούλια	%	2001	23	23	38	32	9	28	10	13	11	17	35	28	20	37	44	18
18	Ποσοστό απασχόλησης γυναικών	%	2000	54,0	51,5	71,6	57,1*	41,2	40,3	55,1	54,1	39,6	48,6*	63,6	59,5	60,3	64,3	69,3	64,8
19	Διαφορές στις αποδοχές	%	1998	84	93	90	81	87	86	88	80	91	83*	79	79	94	82*	82	76
20α	Προσδόκιμο επιβίωσης κατά τη γέννηση - άνδρες	Έτος	1999	74,6	74,3	74,0	74,5	75,5	75,3	74,9	73,5	75,5	73,7	75,2	74,4	71,7	73,7	77,1	74,8
20β	Προσδόκιμο επιβίωσης κατά τη γέννηση - γυναίκες	Έτος	1999	80,9	80,5	78,8	80,6	80,6	82,5	82,3	79,1	81,8	80,5	80,5	80,9	78,9	81,0	81,9	79,7
20γ	Έτος Προσδόκιμο επιβίωσης κατά τη γέννηση χωρίς αναπηρία - άνδρες	Έτος	1996	63	65	62	63	67	65	60	64	67	61	63	62	59	56	:	61
20δ	Προσδόκιμο επιβίωσης κατά τη γέννηση χωρίς αναπηρία - γυναίκες	Έτος	1996	66	69	62	69	70	68	63	67	70	64	63	66	61	59	:	62
21	Ποιότητα εργασίας (σοβαρά ατυχ. στην εργασία)	Μονάδες δείκτη (94 = 100)	1998	90	116	121	89	79	115	89	96*	88	105	91	93*	93	88	118	79

Πηγή: (Eurostat, 2002)

2.3 Κοινωνικές δαπάνες – η τάση σήμερα

Όπως μπορούμε να αντιληφθούμε τα κράτη μέλη της Ε.Ε χαρακτηρίζονται από μια ανομοιογένεια σε ότι αφορά το μερίδιο των κοινωνικών δαπανών επί του ΑΕΠ. Συνοπτικά η κατάσταση έχει ως εξής:

- 28 % βρίσκεται το επίπεδο ή ακόμα περισσότερο στο Βέλγιο, τη Δανία, τη Γερμανία, τη Γαλλία, την Ιταλία, τις Κάτω Χώρες, την Αυστρία, τη Φινλανδία και στη Σουηδία,
- Από 20 % και 26 % στην Ελλάδα, την Ισπανία, την Κροατία, το Λουξεμβούργο, την Πορτογαλία και τη Σλοβενία
- Κάτω από 20 % (και σε περιπτώσεις πολύ κάτω) στη Βουλγαρία, την Τσεχία, την Εσθονία, την Ιρλανδία, την Κύπρο και τη Λετονία, Λιθουανία, Ουγγαρία, Μάλτα, Πολωνία, Ρουμανία και Σλοβακία.

Αξίζει να σημειωθεί πως κατά την περίοδο που μεσολάβησε στο 2010 - 2018, το ποσοστό αυτό μειώθηκε κατά 0,7 ποσοστιαίες μονάδες στις περισσότερες χώρες της ΕΕ.

Η αύξηση που δημιουργήθηκε στις κατά κεφαλήν κοινωνικές δαπάνες σε σταθερές τιμές του 2010 - η οποία αντιπροσωπεύει την πραγματική αύξηση - ήταν περίπου 9 % στην ΕΕ27 μεταξύ 2010 και 2018. Οι χώρες που είχαν τη μεγαλύτερη αύξηση σε απόλυτους όρους (μεταξύ 900 και 1.700 ευρώ κατά κεφαλήν) ήταν η Σουηδία, η Γαλλία και η Φινλανδία, Γερμανία και το Λουξεμβούργο. Οι μεγαλύτερες αυξήσεις φάνηκε να σημειώνονται κατά 23%-35% σε Λετονία, Λιθουανία, Ρουμανία, Εσθονία, Πολωνία και Βουλγαρία. Σημαντικές απώλειες σημειώθηκαν σε Ισπανία, την Ιρλανδία και Ελλάδα, καθώς και μια συνολική στασιμότητα στη νότια Ευρώπη, στην οποία τα μέτρα λιτότητας της οικονομικής κρίσης κρίνεται πως μπορεί να έχουν συμβάλει (EPRS, 2022)

Είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι η διασπορά των κοινωνικών δαπανών σε σταθερές τιμές του 2010 των χωρών με τις υψηλότερες (Λουξεμβούργο) και τις χαμηλότερες (Βουλγαρία) δαπάνες είναι μεγαλύτερη το 2018 από ό,τι το 2010, υποδεικνύοντας έτσι ότι δεν υπάρχει σύγκλιση προς τα πάνω, δηλαδή η σχετική αύξηση στις χώρες με σημαντικά χαμηλότερο ΑΕΠ δεν μειώνει τις διαφορές μεταξύ των κρατών μελών. Το 2018, οι τέσσερις κύριες συνιστώσες, που αντιπροσωπεύουν το 85 % των κοινωνικών δαπανών της ΕΕ, είναι οι: ασθένεια/υγειονομική περίθαλψη, οικογένεια/παιδιά,

ανεργία και γήρας/επιζώντες. Περίπου το 28 % των δαπανών προορίζεται για την ασθένεια και την υγειονομική περίθαλψη, με τεράστιες διαφορές μεταξύ των κρατών μελών. Η διασπορά κυμαίνεται μεταξύ περίπου 19 % (Ελλάδα και Κύπρος) και 32-35 % (Τσεχία, Γερμανία, Κροατία, Μάλτα, Κάτω Χώρες και Σλοβενία), με το υψηλότερο μερίδιο να ανέρχεται σε περίπου 37 % (Ιρλανδία) (EPRS, 2022)

Είναι αξιοσημείωτο ότι οι δαπάνες στην Ελλάδα μειώθηκαν από 26 % σε 19 % κατά την περίοδο αυτή (2010-2018). Ένα μέσο μερίδιο 8% των δαπανών αποσκοπεί στη στήριξη της οικογένειας και των παιδιών-εδώ πάλι έχουμε σημαντικές διαφορές μεταξύ των κρατών μελών. Η διασπορά στις δαπάνες για την οικογένεια κυμαίνεται από περίπου 4% (Ιταλία και Κάτω Χώρες) και 9 %-11 % (Τσεχία, Γερμανία, Κροατία, Λετονία, Λιθουανία, Αυστρία, Φινλανδία και Σουηδία), ενώ το υψηλότερο ποσοστό κυμαίνεται γύρω στο 12 % (Εσθονία, Λουξεμβούργο, Ουγγαρία και Πολωνία) (EPRS, 2022).

Τα επιδόματα ανεργίας και η ενεργός πολιτική για την αγορά εργασίας αντιστοιχούν στο 4,5 % των δαπανών. Σε σύγκριση με το 2010, το μερίδιο το 2018 είναι κατά 1,8 % μονάδες χαμηλότερο, με σημαντικές διαφορές μεταξύ στα κράτη μέλη. Παρατηρήθηκε μια μείωση κατά 6 ποσοστιαίες μονάδες στο Βέλγιο, την Ιρλανδία και την Ισπανία και μειώθηκε περισσότερο μετριοπαθώς στη Δανία, τη Γερμανία, την Ελλάδα, τη Λετονία, την Ουγγαρία, την Πορτογαλία, τη Ρουμανία και τη Σλοβακία. Στα υπόλοιπα κράτη μέλη, οι μεταβολές ήταν αρκετά μικρές. Η συνολική μείωση των παροχών ανεργίας, αν οφείλεται σε αύξηση της απασχόλησης (η οποία συμβάλλει στη χρηματοδότηση όλων των συνιστωσών του κοινωνικού δαπανών), μπορεί να μην αποτελεί πρόβλημα. Απο την άλλη πλευρά το πρόβλημα εντοπίζεται στο αν υπάρχει μείωση στις συνολικές παροχές που αφορούν τους άνεργους ή προσφέρεται κάποια χαμηλότερη κοινωνική κάλυψη (EPRS, 2022).

Οι συντάξεις μπορεί να βασίζονται σε δικαιώματα που αποκτήθηκαν κατά τη διάρκεια προηγούμενων περιόδων όπως είναι οι εισφορές, η διάρκεια εργασίας ζωής και κατά κάποιον τρόπο αποτελούν την κύρια πηγή εισοδήματος στην τρίτη ηλικία. Περίπου το 44,5 % των συνολικών κοινωνικών δαπανών αφορά τα ηλικιωμένα άτομα. Ένα ποσοστό το οποίο θεωρείται πως είναι κατά 1,1 % της μονάδας πιο υψηλό το 2018 από ό,τι το 2010. Από το 2010, η αύξηση ξεπερνά κατά πολύ τις 6 ποσοστιαίες μονάδες σε 6 χώρες και το μερίδιο των συνολικών κοινωνικών δαπανών υπερβαίνει το 50 % σε 7

χώρες. Σε 6 χώρες, το μερίδιο μειώθηκε. Υπάρχει προφανής σχέση μεταξύ υψηλότερων ποσοστών απασχόλησης, ιδίως για τους εργαζόμενους μεγαλύτερης ηλικίας (60-69 ετών), του μεγαλύτερου εργασιακού βίου και του μεριδίου των συντάξεων στον προϋπολογισμό κοινωνικής προστασίας (Bonoli & Natali, 2012)

Ένα φαινόμενο που αφορά τόσο την πλευρά των δαπανών όσο και την πλευρά των πόρων των κοινωνικών παροχών είναι η κινητικότητα των εργαζομένων εντός της ΕΕ. Από το 2010, τα ποσοστά απασχόλησης έχουν αυξηθεί για τους "ημεδαπούς" και τους "κινητούς πολίτες της ΕΕ, ιδίως όταν ισχύουν ελάχιστοι μισθοί ή/και συλλογικές συμβάσεις. Η ελεύθερη μετακίνηση των οικονομικά ενεργών πολιτών οδηγεί γενικά σε υψηλότερη απασχόληση, υψηλότερη παραγωγικότητα και εισόδημα (εμβάσματα) και έχει αντίκτυπο στη ροή φόρων και κοινωνικών εισφορών (Bonoli & Natali, 2012).

Οι μετακινούμενοι πολίτες της ΕΕ είναι καθαροί πληρωτές των συστημάτων κοινωνικής ασφάλισης και εκπαίδευσης στις χώρες υποδοχής τους. Το μερίδιο των μετακινούμενων πολιτών στον πληθυσμό σε ηλικία εργασίας (20-65 ετών) είναι σημαντικά υψηλότερο από ό,τι στον εθνικό πληθυσμό στο σύνολό του. Ως αποτέλεσμα, τα "ποσοστά εξάρτησης νέων και ηλικιωμένων είναι χαμηλότερα. Εκτιμάται ότι οι μετακινούμενοι πολίτες της ΕΕ χρησιμοποιούν σε μικρότερο βαθμό τις υπηρεσίες παιδικής μέριμνας και τις σχολικές εγκαταστάσεις (17 %) από ό,τι οι υπήκοοι (21 %). Χρησιμοποιούν επίσης σε μικρότερο βαθμό τις υπηρεσίες υγείας και περίθαλψης, επειδή το ποσοστό των ατόμων ηλικίας 65+ είναι το μισό (10 %) σε σχέση με το αντίστοιχο ποσοστό των υπηκόων (20 %) της ίδιας ηλικιακής ομάδας (EPRS, 2022).

Οι διαφορές σε αυτά τα στοιχεία από το 2010 στο 2018 φαίνονται στο παρακάτω **Πίνακα 2.**

Πίνακας 2: Διάφορες από το 2010 στο 2018

Συνιστώσες/Ετη παρακολούθησης	2010	2018
Ασθένεια/υγειονομική	27.8	28.0
Περίθαλψη,	7.8	8.0
Οικογένεια/παιδιά	6.3	4.5
Ανεργία και γήρας/επιζώντες.	43.3	44.5

Πηγή: (EPRS, 2022)

Τα συστήματα της κοινωνικής πρόνοιας καταπολεμούν την ανισότητα, καθώς οι κοινωνικές μεταβιβάσεις σε χρήμα και σε είδος είναι πιο ισότιμες. Επίσης, έχουν την δυνατότητα μείωσης αλλά όχι πλήρους εξάλειψης της ανισότητας με βάση τα εισοδήματα της "αγοράς" όπως είναι οι κοινωνικές μεταβιβάσεις σε χρήμα, ορισμένες από τις οποίες εξαρτώνται από τον αριθμό των πληρωμών και το ποσό που καταβάλλονται στα συστήματα κοινωνικής ασφάλισης (π.χ. συντάξεις, επιδόματα ανεργίας), συχνά με ελάχιστα και μέγιστα ποσά, και ορισμένες μεταβιβάσεις που εξαρτώνται από καθορισμένα κριτήρια (οικογενειακά παροχές που σχετίζονται με τον αριθμό των παιδιών) με σταθερά ποσά (Atkinson, 2015).

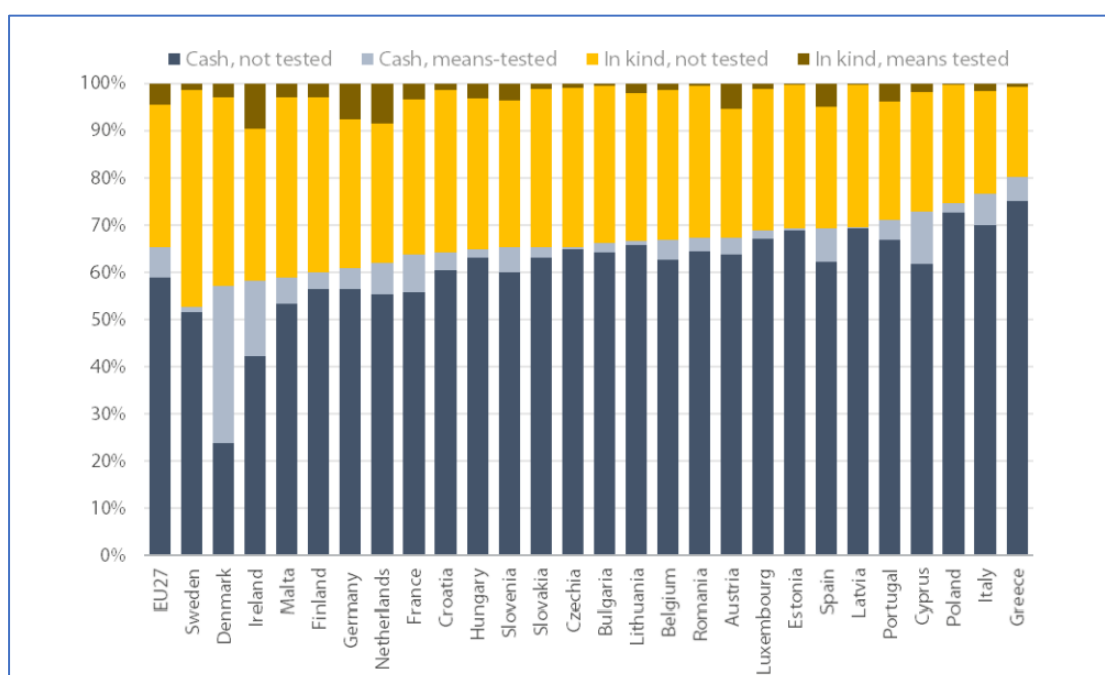
Οι κοινωνικές μεταβιβάσεις σε είδος δεν εξαρτώνται από το εισόδημα, όπως η πρόσβαση στην εκπαίδευση και την υγεία, αλλά μπορεί να έχουν αναδιανεμητικό αποτέλεσμα εάν οι ομάδες εισοδήματος χρησιμοποιούν τη μεταφορά με διαφορετικό τρόπο - αλλά αυτή η διαφορετική χρήση είναι από μόνη της προϊόν των ανισοτήτων στην πρόσβαση στις υπηρεσίες και της οικογενειακής ανισότητας. Η προοδευτική φορολογία, από την άλλη πλευρά, θα πρέπει να διασφαλίζει ότι οι διάφορες εισοδηματικές ομάδες πληρώνουν επίσης διαφορετικά πόσα για την παροχή αυτών των δημόσιων αγαθών (Atkinson, 2015).

Στο Διάγραμμα 1 φαίνεται η πολιτική που ακολουθείται στις 27 πιο δυνατές χώρες κράτη-μέλη της Ε.Ε και τις πολιτικές που ακολουθούν για να μπορέσουν να καταπολεμήσουν την ανισότητα που προκύπτει στο εσωτερικό του κράτους τους.

Για να προσδιοριστεί ο αντίκτυπος στη φτώχεια, θα πρέπει να συγκριθούν τα ποσοστά κινδύνου φτώχειας πριν και μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις για να αξιολογηθεί η αποτελεσματικότητα των συστημάτων πρόνοιας. Το ποσοστό κινδύνου φτώχειας πριν

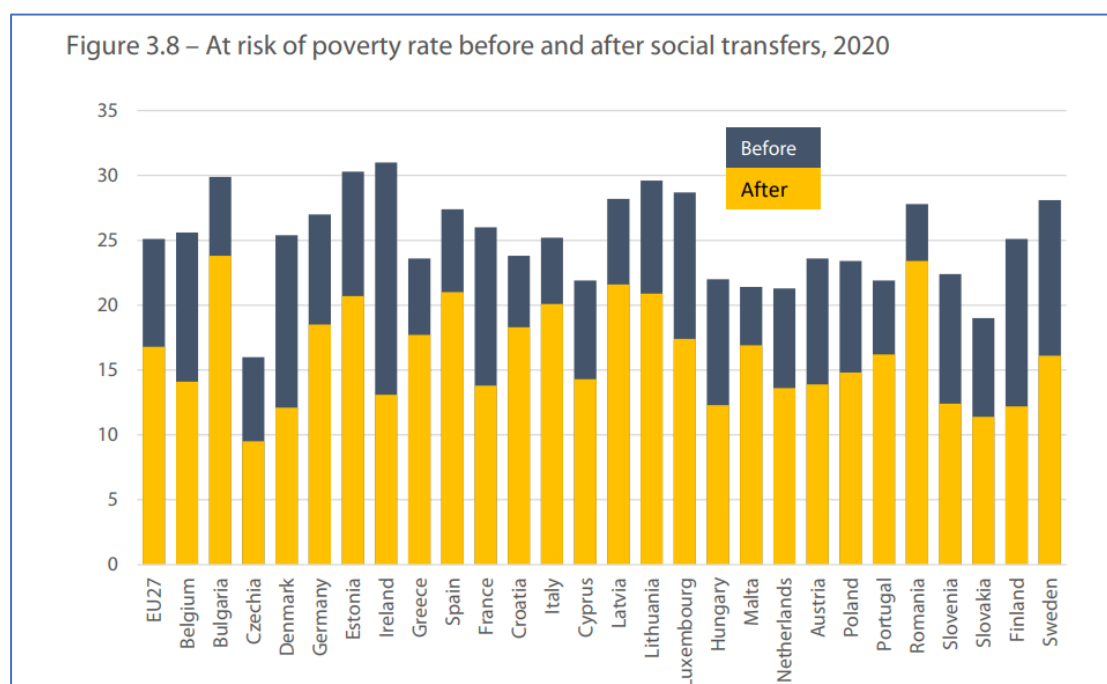
από τις κοινωνικές μεταβιβάσεις μετρά την κατάσταση στην οποία δεν υπάρχουν κοινωνικές μεταβιβάσεις. Η σύγκρισή του με το ποσοστό κινδύνου φτώχειας μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις αποκαλύπτει αν τα μέτρα κοινωνικής προστασίας έχουν την ικανότητα αναδιανομής των συστημάτων πρόνοιας και συμβάλλουν στη μείωση του αριθμού των ατόμων που κινδυνεύουν από την φτώχεια (EPRS, 2022). Το γράφημα του **Διαγράμματος 2** δείχνει ότι οι κοινωνικές μεταβιβάσεις επιτρέπουν τη μείωση του ποσοστού του πληθυσμού που βρίσκεται σε κίνδυνο της φτώχειας κατά περίπου 10 ποσοστιαίες μονάδες στην ΕΕ των 27, με σημαντικές διαφορές.

Διάγραμμα 1: Κοινωνική προστασία σε χρήμα και είδος

Πηγή: (EPRS, 2022)

Διάγραμμα 2: Ποσοστό κινδύνου φτώχειας πριν και μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις

Πηγή: (EPRS, 2022)

Εν κατακλείδι, οι δύο τελευταίες εικόνες δείχνουν πως η χρήση των κοινωνικών δαπανών μπορεί εν μέρει να βοηθήσει στη κάλυψη των ανισοτήτων στο εσωτερικών των χωρών αλλά και παράλληλα να βοηθήσουν στη μείωση του αριθμού των ατόμων που ζουν στο όριο της φτώχειας. Σε κάθε περίπτωση αξίζει να σημειωθεί πως δεν αρκούν μόνο τα μέτρα μέσω των κοινωνικών δαπανών για πλήρη εξάλειψη κανενός από τους δύο παράγοντες, ούτε των κοινωνικών ανισοτήτων αλλά ούτε και των οικονομικών απλά είναι σε θέση να βελτιώσουν ορισμένες φορές την κατάσταση στην οποία βρίσκονται οι πολίτες, στοιχείο που θα εμφανιστεί αρκετές φορές και στη μετέπειτα ανάλυση μας.

Κεφάλαιο 3:

Μέθοδοι και εργαλεία

3.1 Σκοπός & Ερευνητικά ερωτήματα

Σκοπός αρχικά του εμπειρικού μέρους είναι να μελετήσει την εξέλιξη των κοινωνικών δαπανών την περίοδο 2000 – 2020 με στόχο όπως έχει αναφερθεί στο θεωρητικό μέρος της εργασίας την διερεύνηση της διαμόρφωσης και της εξέλιξης του κράτους πρόνοιας στην Ευρώπη. Εδώ πρέπει να τονιστεί ότι η εξέλιξη των κοινωνικών δαπανών έχει χωριστεί σε δύο χρονικές περιόδους, 2000 – 2008 & 2009 – 2020 καθώς έπρεπε να ληφθεί και ο παράγοντας της οικονομικής κρίσης που ξεκίνησε το 2008 έτσι ώστε να έχουμε περισσότερα αξιόπιστα συμπεράσματα για την τάση που επικράτησε σχετικά με τις κοινωνικές δαπάνες τις δύο αυτές περιόδους. Ταυτόχρονα πραγματοποιείται συγκριτική ανάλυση των μορφών κράτους πρόνοιας που έχουν επικρατήσει στις διάφορες Ευρωπαϊκές χώρες βάση αρχικά των γεωγραφικών περιοχών αλλά και της ομαδοποίησης των χωρών που γίνεται μέσω της στατιστικής ανάλυσης. Τα ερευνητικά ερωτήματα της εργασίας είναι τα ακόλουθα:

- Υπάρχουν ή δεν υφίστανται κοινά στοιχεία τα οποία θεμελιώνουν ένα πρόγραμμα κοινωνικού κράτους, ενιαίο, τα οποία του δίνουν μια συγκεκριμένη δομή πέρα από τις διαφοροποιήσεις που υπάρχουν από το ένα κράτος σε σύγκριση με το άλλο.
- Ποιοι είναι οι τρόποι με τους οποίους μπορεί να λειτουργήσει ένα κράτος πρόνοιας στη σημερινή μεταβαλλόμενη εποχή;
- Ποιες είναι οι μέθοδοι που μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να υπάρξει μια ενίσχυση και ώθηση στο θέμα του κοινωνικού κράτους τον 21^ο αιώνα και πως αυτοί μπορεί να το βοηθήσουν να διαμορφωθεί στο μέλλον.

Μέσω της απάντησης αυτών των ερευνητικών ερωτημάτων καλύπτονται και υπο-ερωτήματα τα οποία είναι:

- Ποια ήταν η εξέλιξη των κοινωνικών δαπανών και κατά επέκταση της μορφής του κοινωνικού κράτους πρόνοιας την περίοδο 2000 – 2020;

- Ο παράγοντας της οικονομικής κρίσης επηρέασε την εξέλιξη των κοινωνικών δαπανών / της μορφής του κοινωνικού κράτους;
- Τα διαφορετικά μοντέλα κοινωνικού κράτους αποτυπώνονται στις υπό εξέταση χώρες;

3.2 Δείγμα έρευνας

Το δείγμα των 24 χωρών που συλλέχθηκε για την περίοδο 2000 – 2020 αφορά τις ακόλουθες χώρες:

- Φιλανδία, Σουηδία, Νορβηγία, Αγγλία, Δανία, Ιρλανδία (Βόρεια Ευρώπη),
- Βέλγιο, Γερμανία, Γαλλία, Ολλανδία, Αυστρία, Ελβετία (Κεντρική Ευρώπη)
- Βουλγαρία, Τσεχία, Εσθονία, Ουγγαρία, Πολωνία, Ρουμανία, Σλοβενία, Σλοβακία (Ανατολική Ευρώπη),
- Ελλάδα, Ισπανία, Ιταλία, Πορτογαλία (Νότια Ευρώπη).

Επίσης, συλλέχθηκαν στοιχεία για τον Ευρωπαϊκό μέσο όρο των 19 χωρών (Euro area - 19 Countries). Οι μεταβλητές που συλλέχθηκαν ήταν οι εξής:

- Κοινωνικές δαπάνες (Social protection expenditure),
- Δαπάνες συντάξεων (Pensions),
- Δαπάνες κοινωνικής προστασίας (Social Protection benefits),
- Επιδόματα σε χρήμα (Cash benefits),
- Περιοδικά επιδόματα σε χρήμα (Periodic Cash benefits),
- Δαπάνες για την καταβολή εφάπαξ (Lump sum Cash benefits),
- Δαπάνες σε είδος (Benefits in kind).

Οι τελευταίες πέντε μεταβλητές συλλέχθηκαν όχι μόνο για τις συνολικές τους δαπάνες αλλά και για δύο επιμέρους υποενότητες τους, κοινωνικές παροχές σε σχέση με το εισόδημα των ατόμων και κοινωνικές παροχές που παρέχονται ανεξάρτητα του εισοδήματος. Εξαιρέθηκε η μεταβλητή που αφορούσε τις δαπάνες για τα εφάπαξ ανάλογα με το εισόδημα των ατόμων. Ο λόγος που εξαιρέθηκε αυτή η μεταβλητή οφείλεται στο ότι πολλές χώρες παρουσίαζαν μηδενικές τιμές

Για όλες τις παραπάνω μεταβλητές τα δεδομένα αφορούν σταθερές τιμές του 2010 και ανά κάτοικο. Σε σχέση με ελλείπουσες τιμές (missing values) πρέπει να αναφερθεί ότι στην περίπτωση της Βουλγαρίας δεν ήταν διαθέσιμα τα έτη 2000 – 2004 για όλες τις

μεταβλητές ενώ στην περίπτωση της Αγγλίας δεν ήταν διαθέσιμα τα έτη 2019 – 2020 για όλες τις μεταβλητές. Τα δεδομένα συλλέχθηκαν από την EUROSTAT (2016).

3.3 Στατιστική Ανάλυση

Η ανάλυση πραγματοποιήθηκε χρησιμοποιώντας τις στατιστικές εφαρμογές SPSS22.0 & το Microsoft Office Excel. Αρχικά παρουσιάστηκαν στατιστικά στοιχεία για τις ποσοστιαίες μεταβολές για τα έτη 2000 και 2008 αλλά και για τα έτη 2000 – 2020. Επιπλέον, παρουσιάστηκε το ποσοστό της μεταβολής που οφείλεται για την περίοδο 2000 – 2008 έναντι της περιόδου 2000 – 2020. Ακόμα, παρουσιάστηκαν ανά γεωγραφική περιοχή οι μέσοι όροι των κοινωνικών δαπανών...

Για την υλοποίηση της έρευνας ακολουθήθηκε η μεθοδολογία των Elina, Giuseppe & Ergolano (2012) βάση των οποίων υπολογίστηκαν οι μέσοι όροι των μεταβλητών για κάθε χρονική περίοδο (2000 – 2008 και 2009 – 2020). Στην συνέχεια για κάθε χρονική περίοδο εφαρμόστηκε η ανάλυση PCA (Principal Component Analysis, Παράρτημα). Πρακτικά χρησιμοποιήθηκε η PCA ως μέθοδος ομαδοποίησης (Clustering) των χωρών σύμφωνα με την λογική των Combes & Azema (2010)

Επιπρόσθετα, για κάθε χρονική περίοδο χρησιμοποιήθηκε η Hierarchical Cluster Analysis για την ομαδοποίηση των χωρών και την σύγκριση των δύο μεθόδων έτσι ώστε να αυξηθεί η αξιοπιστία των αποτελεσμάτων.

Η ανάλυση συστάδων (cluster analysis) είναι μια μέθοδος που έχει σαν σκοπό να κατατάξει σε ομάδες υπάρχουσες παρατηρήσεις χρησιμοποιώντας την πληροφορία που υπάρχει σε κάποιες μεταβλητές. Αυτό σημαίνει ότι ο ερευνητής μπορεί να κοιτάζει τις παρατηρήσεις και να πει κατά πόσο είναι “όμοιες” ως προς κάποιον αριθμό μεταβλητών, δημιουργώντας ομάδες (από παρατηρήσεις) που μοιάζουν μεταξύ τους. Για να θεωρηθεί μια ανάλυση επιτυχημένη χρειάζεται να καταλήξει σε ομάδες για τις οποίες οι παρατηρήσεις μέσα σε κάθε ομάδα θα είναι όσο γίνεται πιο ομοιογενείς αλλά παρατηρήσεις διαφορετικών ομάδων θα διαφέρουν όσο γίνεται περισσότερο. Η ομαδοποίηση γίνεται με τη βοήθεια της έννοιας της απόστασης ή της ομοιότητας Η ανάλυση συστάδων είναι σημαντική όχι μόνο σε επιστήμες όπως η κοινωνιολογία, η βιολογία και η στατιστική, αλλά και σε πολλούς τομείς της πληροφορικής όπως η αναγνώριση προτύπων, η εξόρυξη γνώσης, η ανάκτηση δεδομένων, η τεχνητή νοημοσύνη και η μηχανική μάθηση (Everitt, et al., 2001).

Η ανάλυση συστάδων (cluster analysis) είναι μία οικογένεια μεθόδων ανάλυσης (πολυμεταβλητών) δεδομένων που στοχεύει στην ταξινόμηση/δημιουργία ομάδων ενός δείγματος ατόμων/αντικειμένων. Οι ομάδες καλούνται τάξεις (clusters), κλάσεις ή συστάδες. Η ταξινόμηση/δημιουργία ομάδων γίνεται κατά τέτοιο τρόπο ώστε τα αντικείμενα κάθε ομάδας να έχουν «ομοειδή» χαρακτηριστικά. Σε κάθε ομάδα χρειάζεται να υπάρχει εσωτερική ομοιογένεια ενώ μεταξύ των ομάδων να υπάρχει όσο το δυνατόν μεγαλύτερη ανομοιογένεια (σχέση των στοιχείων διαφορετικών ομάδων ελάχιστη δυνατή). Ακόμα, η ανάλυση, προσπαθεί να ανακαλύψει τον αριθμό και τη σύνθεση των ομάδων. Η αρχική εικόνα που έχει κανείς όταν του δοθούν πολυμεταβλητά δεδομένα (και ιδιαίτερα όταν έχουμε μεγάλο αριθμό περιπτώσεων ή μεταβλητών/χαρακτηριστικών) είναι ασαφής και η εξαγωγή συμπερασμάτων γι αυτά ιδιαίτερα δύσκολη (Everitt, et al., 2001).

Ο συγκεκριμένος τύπος ανάλυσης βασίστηκε στο γεγονός πως έχει χρησιμοποιηθεί εκτεταμένα και σε άλλες παρόμοιες εργασίες στη βιβλιογραφία για την ομαδοποίηση και εξαγωγή δεδομένων και συμπερασμάτων. Υπάρχει η έρευνα "The Scope and Implications of Welfare State Universality" των Brady και Biegert (2019) που εξετάζει την έννοια της «οικουμενικότητας» (universality) στα κοινωνικά κράτη πρόνοιας και τις συνέπειες που αυτή έχει στα κοινωνικά και οικονομικά συστήματα. Συγκεκριμένα, οι συγγραφείς εξετάζουν πώς η έκταση της κοινωνικής προστασίας σε ένα κράτος επηρεάζει τις ανισότητες, την κοινωνική συνοχή και την οικονομική απόδοση. Η cluster analysis κατηγοριοποιεί τις χώρες ή τα κοινωνικά συστήματα βάσει των επιπέδων οικουμενικότητας που προσφέρουν (Brady & Biegert, 2019).

Υπάρχει η έρευνα των Sharkh και Gough, (2010) άρθρου που χρησιμοποιεί την cluster analysis για να ομαδοποιήσει διάφορες χώρες παγκοσμίως βάσει των χαρακτηριστικών τους κοινωνικού κράτους πρόνοιας. Η cluster analysis επιτρέπει την εντοπισμό κοινών παραμέτρων ή μοτίβων μεταξύ των χωρών και τη δημιουργία ομάδων ή clusters με παρόμοιες χαρακτηριστικά (Sharkh & Gough, 2010). Μια άλλη εργασία με παρόμοιο τρόπο προσέγγισης πραγματοποιήθηκε από την ομάδα των Korpi, W, Ferranti, & Englund,(2013) στην οποία οι συγγραφείς χρησιμοποιούν την cluster analysis για να αναγνωρίσουν και να ομαδοποιήσουν τις χώρες βάσει των πολιτικών οικογενειακής πολιτικής που εφαρμόζονται σε αυτές. Η cluster analysis επιτρέπει την εντοπισμό κοινών παραμέτρων και μοτίβων στις πολιτικές οικογενειακής πολιτικής

των χωρών και τη δημιουργία ομάδων με παρόμοια χαρακτηριστικά (Korpi & Englund, 2013).

Τέλος, μια έρευνα που περιλαμβάνει και τις δύο αναλύσεις που χρησιμοποιήθηκαν στην παρούσα εργασία (PCA & Cluster analysis) είναι αυτή των Simone, Gaeta,, Salvatore, (2012) στην οποία εξετάζεται ένα δείγμα 16 ευρωπαϊκών χωρών του ΟΟΣΑ: Αυστρία, Βέλγιο, Δανία, Φινλανδία, Γαλλία, Γερμανία, Ελλάδα, Ιρλανδία, Ιταλία, Κάτω Χώρες, Νορβηγία, Πορτογαλία, Ισπανία, Σουηδία, Ελβετία, Ηνωμένο Βασίλειο καθώς και οι ΗΠΑ. Η εργασία χρησιμοποίησε για τις δημόσιες κοινωνικές δαπάνες που καταγράφηκαν για την περίοδο 1980-2001 από τη βάση δεδομένων κοινωνικών δαπανών του ΟΟΣΑ.

Η ανάλυση κύριων συνιστωσών επέτρεψε στην ερευνητική ομάδα να ερμηνεύσει τις σχέσεις μεταξύ των δημόσιων δαπανών υπό το πρίσμα δύο λανθανόντων παραγόντων που προκύπτουν από τους γραμμικούς συνδυασμούς των αρχικών μεταβλητών, ενώ με τη βοήθεια της ανάλυσης κατά συστάδες εξετάστηκε ο βαθμός ομοιότητας των επιλογών των χωρών όσον αφορά τις κοινωνικές δαπάνες. Οι χώρες που παρουσιάζουν παρόμοιες συμπεριφορές δαπανών ενσωματώνονται στο ίδιο υπόδειγμα συστάδας/κοινωνικών δαπανών (Simone, et al., 2012).

3.4 Ορισμός μεταβλητών που θα χρησιμοποιηθούν

Παρακάτω δίνεται η περιγραφή σε σημαντικούς δείκτες που χρησιμοποιήθηκαν στο πρακτικό μέρος της εργασίας, όπως αποδίδονται από την επίσημη ιστοσελίδα του Organisation for Economic Co-operation and Development -Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης. Τα δεδομένα που θα χρησιμοποιηθούν στην ανάλυση προέρχονται από την βάση δεδομένων της Eurostat, χρησιμοποιούνται οι ορισμοί των μεταβλητών όπως δίνονται από την υπηρεσία .

Τα δεδομένα της έρευνας αφορούν κοινωνικές δαπάνες του κράτους προς τους πολίτες. Οι παρακάτω δαπάνες είναι οι κυριότερες κατηγορίες στις οποίες εμπίπτουν οι επτά μεταβλητές του υποδείγματος της περίπτωσης που μελετά η εργασία. Οι δημόσιες δαπάνες (Social benefits to households) που σχετίζονται με την ανικανότητα σε κάποιο στάδιο της ζωής του ανθρώπου αφορούν τις δαπάνες λόγω ασθένειας, αναπηρίας και επαγγελματικού τραυματισμού. Περιλαμβάνει τα χρηματικά επιδόματα αναπηρίας που αποτελούνται από χρηματικές πληρωμές λόγω πλήρους ή μερικής αδυναμίας κερδοφόρας συμμετοχής στην αγορά εργασίας λόγω αναπηρίας. Η αναπηρία μπορεί να

είναι εκ γενετής ή αποτέλεσμα ατυχήματος ή ασθένειας κατά τη διάρκεια της ζωής του θύματος. Περιλαμβάνει επίσης τις δαπάνες για επαγγελματικούς τραυματισμούς και επαγγελματικές ασθένειες, οι οποίες καταγράφουν όλες τις πληρωμές σε χρήμα, όπως η άδεια ασθενείας μετ' αποδοχών, τα ειδικά επιδόματα και οι πληρωμές που σχετίζονται με την αναπηρία, όπως οι συντάξεις, εφόσον σχετίζονται με συγκεκριμένους επαγγελματικούς τραυματισμούς και ασθένειες. Καταγράφονται επίσης οι παροχές ασθενείας σε χρήμα που σχετίζονται με την απώλεια αποδοχών λόγω προσωρινής ανικανότητας για εργασία λόγω ασθένειας. Ο δείκτης αυτός δεν περιλαμβάνει την άδεια μετ' αποδοχών που σχετίζεται με ασθένεια ή τραυματισμό εξαρτώμενου παιδιού, η οποία καταγράφεται στις οικογενειακές παροχές σε χρήμα. Οι κοινωνικές δαπάνες για υπηρεσίες προς τα άτομα με αναπηρία περιλαμβάνουν υπηρεσίες όπως υπηρεσίες ημερήσιας φροντίδας και αποκατάστασης, υπηρεσίες κατ' οικον. βοήθειας και άλλες παροχές σε είδος. Πρόκειται για ένα δείκτη που για να μετρηθεί χρησιμοποιείται πάντα ως το ποσοστό του ΑΕΠ (Eurostat, 2020).

Ο δείκτης κοινωνικής δαπάνης (social spending) χρησιμοποιείται για να περιγράψει όσες δαπάνες περιλαμβάνουν παροχές σε χρήμα, άμεση παροχή αγαθών και υπηρεσιών σε είδος και φοροαπαλλαγές με κοινωνικούς σκοπούς. Οι παροχές μπορεί να απευθύνονται σε νοικοκυριά με χαμηλό εισόδημα, ηλικιωμένους, ανάπηρους, ασθενείς, ανέργους ή νέους. Για να θεωρηθούν "κοινωνικά", τα προγράμματα πρέπει να περιλαμβάνουν είτε αναδιανομή πόρων μεταξύ των νοικοκυριών είτε υποχρεωτική συμμετοχή. Οι κοινωνικές παροχές ταξινομούνται ως δημόσιες όταν η γενική κυβέρνηση (δηλαδή η κεντρική, η πολιτειακή και η τοπική κυβέρνηση, συμπεριλαμβανομένων των ταμείων κοινωνικής ασφάλισης) ελέγχει τις σχετικές χρηματοοικονομικές ροές. Όλες οι κοινωνικές παροχές που δεν παρέχονται από τη γενική κυβέρνηση θεωρούνται ιδιωτικές. Οι ιδιωτικές μεταβιβάσεις μεταξύ νοικοκυριών δεν θεωρούνται "κοινωνικές" και δεν περιλαμβάνονται εδώ. Οι καθαρές συνολικές κοινωνικές δαπάνες περιλαμβάνουν τόσο τις δημόσιες όσο και τις ιδιωτικές δαπάνες. Λαμβάνει επίσης υπόψη την επίδραση του φορολογικού συστήματος μέσω της άμεσης και έμμεσης φορολογίας και των φοροαπαλλαγών για κοινωνικούς σκοπούς. Ο δείκτης αυτός μετράτε ως ποσοστό του ΑΕΠ ή ως κατά κεφαλήν δολάρια ΗΠΑ (Eurostat, 2002)

Ένας άλλος σημαντικός δείκτης είναι οι συνταξιοδοτικές δαπάνες (pension spending) στις οποίες ορίζονται όλες οι δαπάνες σε χρήμα (συμπεριλαμβανομένων των εφάπαξ

πληρωμών) για συντάξεις γήρατος και επιζώντων. Οι χρηματικές παροχές γήρατος παρέχουν εισόδημα σε άτομα που αποσύρονται από την αγορά εργασίας ή εγγυώνται εισοδήματα όταν ένα άτομο έχει συμπληρώσει μια "τυπική" συντάξιμη ηλικία ή έχει εκπληρώσει τις απαραίτητες προϋποθέσεις εισφορών. Στην κατηγορία αυτή περιλαμβάνονται επίσης οι συντάξεις πρόωρης συνταξιοδότησης: συντάξεις που καταβάλλονται πριν ο δικαιούχος συμπληρώσει την "κανονική" συντάξιμη ηλικία που αφορά το πρόγραμμα. Εξαιρούνται τα προγράμματα που αφορούν την πρόωρη συνταξιοδότηση για λόγους αγοράς εργασίας. Οι συντάξεις γήρατος περιλαμβάνουν τα επιδόματα για εξαρτώμενα μέλη που καταβάλλονται σε συνταξιούχους γήρατος με εξαρτώμενα μέλη στο πλαίσιο των παροχών σε χρήμα γήρατος. Το γήρας περιλαμβάνει επίσης κοινωνικές δαπάνες για υπηρεσίες προς τους ηλικιωμένους, υπηρεσίες όπως υπηρεσίες ημερήσιας φροντίδας και αποκατάστασης, υπηρεσίες κατ' οίκο βοήθειας και άλλες παροχές σε είδος. Περιλαμβάνει επίσης δαπάνες για την παροχή φροντίδας σε ίδρυμα. Ο δείκτης αυτός μετριέται σε ποσοστό του ΑΕΠ, κατανεμημένο κατά δημόσιο και ιδιωτικό τομέα. Οι ιδιωτικές συνταξιοδοτικές δαπάνες περιλαμβάνουν τις πληρωμές που πραγματοποιούνται σε μέλη ιδιωτικών συνταξιοδοτικών προγραμμάτων ή σε εξαρτώμενα μέλη μετά τη συνταξιοδότηση και καλύπτουν άτομα που εργάζονται τόσο στον δημόσιο όσο και στον ιδιωτικό τομέα (Eurostat, 2002)

Κεφάλαιο 4:

Ευρήματα και εισαγωγή

4.1 Κοινωνικές δαπάνες στην Ευρώπη

Για την διερεύνηση της εξέλιξης των κοινωνικών δαπανών και κατά επέκταση της μορφής του κοινωνικού κράτους πρόνοιας την περίοδο 2000 – 2020 αναλύθηκαν ανά κοινωνική δαπάνη οι μεταβολές για τις δύο χρονικές περιόδους όπως έχει αναφερθεί στην μεθοδολογία η ποσοστιαία μεταβολή μεταξύ του πρώτου και τελευταίου έτους. Επιπλέον, για το αν ο παράγοντας της οικονομικής κρίσης επηρέασε την εξέλιξη των κοινωνικών δαπανών / της μορφής του κοινωνικού κράτους παρουσιάζονται οι ποσοστιαίες μεταβολές των περιόδων 2000 – 2008 και 2000 – 2020 ενώ συγκρίνεται η ποσοστιαία μεταβολή της περιόδου 2000 – 2008 με την ποσοστιαία μεταβολή της περιόδου 2000 – 2020 για να εξαχθούν συμπεράσματα σε ποια περίοδο μεταβλήθηκαν περισσότερο οι κοινωνικές δαπάνες (τιμές κοντά στο 50% για αυτό τον δείκτη σημαίνει ότι οι ποσοστιαίες μεταβολές τις περιόδους 2000 – 2008 & 2009 – 2020 ήταν ισορροπημένες ίδιου βαθμού).

Στον **Πίνακα 3** παρατηρείται ότι η ποσοστιαία μεταβολή των κοινωνικών δαπανών ανά κάτοικο για τις Ευρωπαϊκές χώρες είναι 42,54% για την περίοδο 2000 – 2020 με το 30,84% της μεταβολής αυτής να έχει επέλθει την περίοδο 2000 – 2008. Οι χώρες της κεντρικής Ευρώπης εμφανίζουν παρόμοιο ποσοστό μεταβολής (42,83%). Ενδιαφέρον στοιχείο αποτελεί ότι στη Γερμανία η αύξηση των κοινωνικών δαπανών ανά κάτοικο πραγματοποιήθηκε κυρίως την περίοδο 2009 – 2020 (6,16%). Ανάλογο συμπέρασμα ισχύει και για την Ελβετία (23,42%). Στις βόρειες χώρες η αύξηση ήταν κατά μέσο όρο 50,43% και στις νότιες χώρες ήταν 48,16%. Στην Ελλάδα η αύξηση των κοινωνικών δαπανών ανά κάτοικο συντελέστηκε αποκλειστικά την περίοδο 2000 – 2008 (117,57%) το οποίο σημαίνει ότι την περίοδο 2009 – 2020 υπήρξε μικρή μείωση

των κοινωνικών δαπανών ανά κάτοικο. Επίσης, στην Βρετανία η αύξηση των κοινωνικών δαπανών συντελέστηκε κυρίως την περίοδο 2000 – 2008 (72,13%).

Οι χώρες που επέλεξαν να έχουν περισσότερες δαπάνες την περίοδο πριν την οικονομική κρίση φαίνεται πως δεν μπόρεσαν να ανταποκριθούν με διαφορετικό τρόπο στην οικονομική κρίση και γι' αυτό σε επόμενες περιόδους δεν σημειώνουν αύξηση. Επιπλέον, στην ανατολική Ευρώπη παρατηρείται τεράστια αύξηση των κοινωνικών δαπανών ανά κάτοικο (136,69%). Η μεγάλη αυτή βελτίωση εξηγείται σε μεγάλο βαθμό και από το γεγονός ότι οι κοινωνικές τους δαπάνες την περίοδο 2000 – 2008 ήταν ιδιαίτερα χαμηλές (1829,30 ευρώ ανά κάτοικο και έτος). Στην περίπτωση της Ουγγαρίας η αύξηση των κοινωνικών δαπανών έχει συντελεστεί κυρίως την περίοδο 2000 – 2008 (91,07%) ενώ στην περίπτωση της Πολωνίας έχει συντελεστεί κυρίως την περίοδο 2009 – 2020 (25,5%). Τέλος, πρέπει να τονίσουμε ότι οι κοινωνικές δαπάνες ανά κάτοικο των χωρών της κεντρικής και βόρειας Ευρώπης είναι σχετικά παρόμοιες (της τάξης των 10.000), στις χώρες της νότιας Ευρώπης είναι οι μισές (της τάξης των 5000 ευρώ) και στις χώρες της ανατολικής Ευρώπης είναι σχεδόν το 1/5 (της τάξης των 2000) (Eurostat, 2022).

Πίνακας 3: Κοινωνικές δαπάνες ανά κάτοικο(Social Protection Expenditure)

	2000	2008	2020	% μεταβολή 2000 vs 2008	% μεταβολή 2000 vs 2020	Σύγκριση μεταβολών	M	TA
Βέλγιο	7855,78	9384,13	11068,37	19,46%	40,89%	47,57%	42,83%	7,21%
Γερμανία	8446,81	8652,47	11787	2,43%	39,54%	6,16%	M2000-2008	M2009-2020
Γαλλία	8300,61	9581,9	11818,64	15,44%	42,38%	36,42%	9780,43	11628,38
Ολλανδία	8691,38	10693,85	12934,33	23,04%	48,82%	47,20%		
Αυστρία	8926,42	9972,19	11820,87	11,72%	32,43%	36,13%		
Ελβετία	12127,41	13629,71	18541,1	12,39%	52,89%	23,42%		
Βουλγαρία		758,04	1340,14	33,75%	136,46%	24,73%	M	TA
Τσεχία	2063,56	2782,07	3838,03	34,82%	85,99%	40,49%	139,69%	103,00%
Εσθονία	965,4	1848,31	3021,65	91,46%	212,99%	42,94%	M2000-2008	M2009-2020
Ουγγαρία	1563,07	2342,00	2418,37	49,83%	54,72%	91,07%	1829,30	2363,96
Πολωνία	1263,45	1725,54	3075,47	36,57%	143,42%	25,50%		
Ρουμανία	369,78	932,92	1688,63	152,29%	356,66%	42,70%		

Σλοβενία	3398,77	4059,66	5290,5	19,44%	55,66%	34,94%		
Σλοβακία	1647,95	2031,92	2828,76	23,30%	71,65%	32,52%		
Δανία	11524,93	13934,92	16017,79	20,91%	38,98%	53,64%	M	TA
Ιρλανδία	5259,7	8128,19	10611,04	54,54%	101,74%	53,60%	50,43%	26,40%
Φιλανδία	7930,92	9515,45	11725,42	19,98%	47,84%	41,76%	M2000-2008	M2009-2020
Σουηδία	9735,21	11067,84	12405,85	13,69%	27,43%	49,90%	10009,37	12335,25
Νορβηγία	12933	15299,26	19365,01	18,30%	49,73%	36,79%		
Αγγλία	6215,2	7867,39		26,58%	36,85%	72,13%		
Ελλάδα	3099,5	5026,66	4738,59	62,18%	52,88%	117,57%	M	TA
Ισπανία	4085,62	5257,83	6447,79	28,69%	57,82%	49,62%	48,16%	9,12%
Ιταλία	6402,47	7402,63	8774,18	15,62%	37,04%	42,17%	M2000-2008	M2009-2020
Πορτογαλία	3347,35	3972,09	4850,24	18,66%	44,90%	41,57%	4829,46	5610,07
Euro area	6861,65	7761,94	9780,77	13,12%	42,54%	30,84%		

Πηγή: (Eurostat, 2022).

Σταθερές τιμές με έτος βάσης το 2010, Euro area - 19 countries (from 2015), M = μέση τιμή, TA = τυπική απόκλιση, Σύγκριση μεταβολών: ο λόγος της μεταβολής για την περίοδο 2000 – 2008 προς την μεταβολή 2009 – 2020, για τους υπολογισμούς στην περίπτωση της Βουλγαρίας έχει χρησιμοποιηθεί το έτος 2005 έναντι του 2000 και στην περίπτωση της Αγγλίας έχει χρησιμοποιηθεί το έτος 2018 έναντι του 2020

Στον Πίνακα 4 παρατηρείται ότι η ποσοστιαία μεταβολή των δαπανών για τις συντάξεις ανά κάτοικο για τις Ευρωπαϊκές χώρες είναι 49,06% για την περίοδο 2000 – 2020 με το 32,43% της μεταβολής αυτής να έχει επέλθει την περίοδο 2000 – 2008. Οι χώρες της κεντρικής Ευρώπης εμφανίζουν παρόμοιο ποσοστό μεταβολής (48,01%). Ενδιαφέρον στοιχείο αποτελεί ότι στη Γερμανία (31,38%), το Βέλγιο (26,85%) και την Ελβετία (16,87%) η αύξηση των δαπανών για τις συντάξεις ανά κάτοικο πραγματοποιήθηκαν κυρίως την περίοδο 2009 – 2020. Αυτό μπορεί να σχετιστεί με μια διαφορετική απόφαση των χωρών να επενδύσουν παραπάνω στην συγκεκριμένη δαπάνη που σχετίζεται με ένα σχετικό πληθυσμό των χωρών. Στις χώρες της κεντρικής Ευρώπης η ποσοστιαία μεταβολή είναι σχεδόν διπλάσια (84,12%) του Ευρωπαϊκού μέσου όρου με το μεγαλύτερο μέρος της μεταβολής να έχει συντελεστεί την περίοδο 2009 – 2020 για χώρες όπως η Φιλανδία (26,44%), η Σουηδία (35,06%) και η Νορβηγία (28,52%). Στις χώρες της νότιας Ευρώπης η μεταβολή είναι σχετικά μεγαλύτερη (66,97%) του Ευρωπαϊκού μέσου όρου με το μεγαλύτερο μέρος της μεταβολής να έχει συντελεστεί την περίοδο 2009 – 2020 για χώρες όπως η Ισπανία (17,28%) και η Ιταλία (17,28%).

Για την Ελλάδα το μεγαλύτερο μέρος της μεταβολής έχει συντελεστεί την περίοδο 2000 – 2008 (83,9%). Για τις χώρες της ανατολικής Ευρώπης η ποσοστιαία μεταβολή είναι σχεδόν τριπλάσια (145,40%) του Ευρωπαϊκού μέσου όρου με το μεγαλύτερο μέρος της μεταβολής να έχει συντελεστεί την περίοδο 2009 – 2020 για χώρες όπως η

Βουλγαρία (20,97%), η Τσεχία (37,94%), η Πολωνία (20,95%), η Σλοβενία (-4,82%) και την Σλοβακία (37,15%). Για την Ουγγαρία η μεγαλύτερη βελτίωση επήλθε την περίοδο 2000 – 2008 (64,95%). Τέλος, πρέπει να τονίσουμε ότι οι δαπάνες για τις συντάξεις ανά κάτοικο των χωρών της κεντρικής και βόρειας Ευρώπης είναι σχετικά παρόμοιες (της τάξης των 3.000), στις χώρες της νότιας Ευρώπης είναι οι σχεδόν μισές (της τάξης των 1500 ευρώ) και στις χώρες της ανατολικής Ευρώπης είναι σχεδόν το 1/4 (της τάξης των 700) (Eurostat, 2022).

Πίνακας 4: Δαπάνες συντάξεων ανά κάτοικο (Pensions)

	2000	2008	2020	% μεταβολή 2000 vs 2008	% μεταβολή 2000 vs 2020	Σύγκριση μεταβολών	M	TA
Βέλγιο	2184,81	2488,65	3316,33	13,91%	51,79%	26,85%	48,01%	6,58%
Γερμανία	2379,12	2707,85	3426,65	13,82%	44,03%	31,38%	M2000-2008	M2009-2020
Γαλλία	2809,36	3328,6	4042,93	18,48%	43,91%	42,09%	2981,80	3705,82
Ολλανδία	2490,02	3100,8	3930,43	24,53%	57,85%	42,40%		
Αυστρία	2701,16	3262,38	4067,77	20,78%	50,59%	41,07%		
Ελβετία	4011,91	4281,73	5611,25	6,73%	39,86%	16,87%		
Βουλγαρία		259,69	459,12	25,59%	122,03%	20,97%	M	TA
Τσεχία	662,2	921,25	1345,06	39,12%	103,12%	37,94%	145,40%	113,44%
Εσθονία	390,57	593,74	814,4	52,02%	108,52%	47,94%	M2000-2008	M2009-2020
Ουγγαρία	462,68	687,92	809,47	48,68%	74,95%	64,95%	568,32	804,60
Πολωνία	425,31	570,67	1118,99	34,18%	163,10%	20,95%		
Ρουμανία	143,8	392,47	742,53	172,93%	416,36%	41,53%		
Σλοβενία	1018,33	986,26	1683,27	-3,15%	65,30%	-4,82%		
Σλοβακία	462,21	650,75	969,73	40,79%	109,80%	37,15%		
Δανία	2628,54	3540,17	4853,18	34,68%	84,63%	40,98%	M	TA
Ιρλανδία	1194,2	1859,4	2708,01	55,70%	126,76%	43,94%	84,12%	33,83%
Φιλανδία	1992,56	2562,11	4146,96	28,58%	108,12%	26,44%	M2000-2008	M2009-2020
Σουηδία	2724,12	3190,74	4055	17,13%	48,86%	35,06%	2483,54	3622,77
Νορβηγία	2604,31	3319,26	5111,54	27,45%	96,27%	28,52%		
Αγγλία	2287,88	2693,27		17,72%	40,10%	44,18%		
Ελλάδα	1379,89	2176,61	2329,51	57,74%	68,82%	83,90%	M	TA
Ισπανία	1214,52	1363,45	2076,31	12,26%	70,96%	17,28%	66,97%	19,27%
Ιταλία	2133,05	2356,88	3004,29	10,49%	40,84%	25,69%	M2000-2008	M2009-2020
Πορτογαλία	1059,05	1499,15	1983,31	41,56%	87,27%	47,62%	1642,62	2156,49
Euro area	2111,37	2447,3	3147,19	15,91%	49,06%	32,43%		

Πηγή: (Eurostat, 2022).

Στον Πίνακα 5 παρατηρείται ότι η ποσοστιαία μεταβολή για τα επιδόματα κοινωνικής προστασίας ανά κάτοικο για τις Ευρωπαϊκές χώρες είναι 41,96% για την περίοδο 2000

– 2020 με το 30,17% της μεταβολής αυτής να έχει επέλθει την περίοδο 2000 – 2008. Οι χώρες της κεντρικής Ευρώπης εμφανίζουν παρόμοιο ποσοστό μεταβολής (42,90%). Ενδιαφέρον στοιχείο αποτελεί ότι στη Γερμανία (5,30%), την Αυστρία (34,76%) και την Ελβετία (25,51%) η αύξηση των δαπανών για κοινωνικά επιδόματα ανά κάτοικο πραγματοποιήθηκαν κυρίως την περίοδο 2009 – 2020. Στις χώρες της βόρειας Ευρώπης η ποσοστιαία μεταβολή είναι ελαφρώς μεγαλύτερη (52,0%) του Ευρωπαϊκού μέσου όρου με το μεγαλύτερο μέρος της μεταβολής να έχει συντελεστεί την περίοδο 2009 – 2020 για χώρες όπως η Φιλανδία (39,89%) και η Νορβηγία (35,60%). Σε κάθε περίπτωση οι αυξήσεις/βελτιώσεις στις βόρειες χώρες μπορεί να συνδέονται και με την πολιτική σκέψη των χωρών αυτών που επιθυμούν να συνδράμουν στη κοινωνία με ένα έξτρα εισόδημα και όχι με δαπάνες πχ για την υγεία. Όπως φαίνεται από το θεωρητικό μέρος οι χώρες αυτές ακολουθούν εσωτερικά διαφορετικές πολιτικές άσκησης της κοινωνικής πρόνοιας με το να αυξάνουν τις θέσεις εργασίας, να ενισχύουν τον εθελοντισμό, άντληση εσόδων από την φορολογία

Για την Αγγλία έχει συντελεστεί κυρίως την περίοδο 2000 – 2008 (65,15%). Στις χώρες της νότιας Ευρώπης η μεταβολή είναι σχετικά μεγαλύτερη (52,01%) του Ευρωπαϊκού μέσου όρου με το μεγαλύτερο μέρος της μεταβολής να έχει συντελεστεί την περίοδο 2009 – 2020 για χώρες όπως η Ιταλία (38,92%). Για την Ελλάδα έχει συντελεστεί εξολοκλήρου την περίοδο 2000 – 2008 (114,24%). Για τις χώρες της ανατολικής Ευρώπης η ποσοστιαία μεταβολή είναι σχεδόν τριπλάσια (139,63%) του Ευρωπαϊκού μέσου όρου με το μεγαλύτερο μέρος της μεταβολής να έχει συντελεστεί την περίοδο 2009 – 2020 για χώρες όπως η Βουλγαρία (24,60%), η Πολωνία (25,11%), η Σλοβενία (34,90%) και την Σλοβακία (31,90%). Για την Ουγγαρία η μεγαλύτερη βελτίωση επήλθε την περίοδο 2000 – 2008 (91,18%).

Τέλος, πρέπει να τονίσουμε ότι οι δαπάνες για κοινωνικά επιδόματα ανά κάτοικο των χωρών της κεντρικής και βόρειας Ευρώπης είναι σχετικά παρόμοιες (της τάξης των 10000), στις χώρες της νότιας Ευρώπης είναι οι σχεδόν μισές (της τάξης των 5000 ευρώ) και στις χώρες της ανατολικής Ευρώπης είναι σχεδόν το 1/5 (της τάξης των 2000) (Eurostat, 2022).

Πίνακας 5: .Επιδόματα Κοινωνικής Προστασίας ανά άτομο (Social protection benefits)

	2000	2008	2020	% μεταβολή 2000 vs 2008	% μεταβολή 2000 vs 2020	Σύγκριση μεταβολών	M	TA
Βέλγιο	7479,71	8851,75	10579,58	18,34%	41,44%	44,26%	42,90%	8,57%
Γερμανία	8141,67	8309,97	11316,46	2,07%	38,99%	5,30%	M2000-2008	M2009-2020
Γαλλία	7813,34	8912,84	10919,05	14,07%	39,75%	35,40%	9207,25	10953,07
Ολλανδία	7977,29	9860,46	11571,31	23,61%	45,05%	52,40%		
Αυστρία	8664,37	9673,71	11567,75	11,65%	33,51%	34,76%		
Ελβετία	11048,34	12701,08	17526,23	14,96%	58,63%	25,51%		
Βουλγαρία		733,56	1304,19	34,02%	138,27%	24,60%	M	TA
Τσεχία	1997,95	2696,65	3730,97	34,97%	86,74%	40,32%	139,63%	100,20%
Εσθονία	950,26	1826,7	2970,97	92,23%	212,65%	43,37%	M2000-2008	M2009-2020
Ουγγαρία	1531,95	2297,81	2371,89	49,99%	54,83%	91,18%	1782,94	2312,87
Πολωνία	1229,49	1680,24	3024,28	36,66%	145,98%	25,11%		
Ρουμανία	360,39	920,77	1616,59	155,49%	348,57%	44,61%		
Σλοβενία	3311,1	3964,42	5205,53	19,73%	57,21%	34,49%		
Σλοβακία	1596,29	1966,97	2758,14	23,22%	72,78%	31,90%		
Δανία	11200,47	13445,57	15386,48	20,04%	37,37%	53,63%	M	TA
Ιρλανδία	4978,06	7843,83	10254,64	57,57%	106,00%	54,31%	52,00%	27,78%
Φιλανδία	7689,01	9224,91	11539,13	19,98%	50,07%	39,89%	M2000-2008	M2009-2020
Σουηδία	9547,05	10849,01	12174,17	13,64%	27,52%	49,56%	9739,49	12020,47
Νορβηγία	12675,55	14938,8	19033,79	17,86%	50,16%	35,60%		
Αγγλία	5993,85	7591,36		26,65%	40,91%	65,15%		
Ελλάδα	3003,21	4926	4686,35	64,02%	56,04%	114,24%	M	TA
Ισπανία	3989,45	5146,43	6348,46	29,00%	59,13%	49,05%	52,01%	10,14%
Ιταλία	6195,39	7086,82	8485,53	14,39%	36,97%	38,92%	M2000-2008	M2009-2020
Πορτογαλία	2987,83	3779,86	4657,52	26,51%	55,88%	47,44%	4644,90	5442,26
Euro area	6560,13	7390,6	9312,88	12,66%	41,96%	30,17%		

Πηγή: (Eurostat, 2022).

Στον **Πίνακα 6** παρατηρείται ότι η ποσοστιαία μεταβολή των επιδομάτων σε χρήμα ανά κάτοικο για τις Ευρωπαϊκές χώρες είναι 36,99% για την περίοδο 2000 – 2020 με το 23,11% της μεταβολής αυτής να έχει επέλθει την περίοδο 2000 – 2008. Οι χώρες της κεντρικής Ευρώπης εμφανίζουν παρόμοιο ποσοστό μεταβολής (35,43%). Ενδιαφέρον στοιχείο αποτελεί ότι στη Γερμανία (-7,22%), την Αυστρία (28,26%), την Γαλλία (28,08%), την Ολλανδία (39,36%) και την Ελβετία (25,51%) η αύξηση των δαπανών για κοινωνικά επιδόματα ανά κάτοικο πραγματοποιήθηκαν κυρίως την περίοδο 2009 – 2020. Για τις χώρες της βόρειας Ευρώπης η ποσοστιαία μεταβολή είναι ελαφρώς μεγαλύτερη (43,22%) του Ευρωπαϊκού μέσου όρου με το μεγαλύτερο μέρος της μεταβολής να έχει συντελεστεί την περίοδο 2009 – 2020 για χώρες όπως η

Φιλανδία (26,32%), την Δανία (22,81%), την Σουηδία (39,08%) και η Νορβηγία (33,24%). Για την Αγγλία έχει συντελεστεί κυρίως την περίοδο 2000 – 2008 (65,24%). Στις χώρες της νότιας Ευρώπης η μεταβολή είναι διπλάσια σχεδόν (60,52%) του Ευρωπαϊκού μέσου όρου με το μεγαλύτερο μέρος της μεταβολής να έχει συντελεστεί την περίοδο 2009 – 2020 για χώρες όπως η Ιταλία (27,59%) και η Ισπανία (35,50%). Για την Ελλάδα έχει συντελεστεί εξολοκλήρου την περίοδο 2000 – 2008 (90,30%). Για τις χώρες της ανατολικής Ευρώπης η ποσοστιαία μεταβολή είναι σχεδόν τετραπλάσια (135,28%) του Ευρωπαϊκού μέσου όρου με το μεγαλύτερο μέρος της μεταβολής να έχει συντελεστεί την περίοδο 2009 – 2020 για χώρες όπως η Βουλγαρία (22,09%), η Πολωνία (19,92%), η Σλοβενία (30,57%) και την Σλοβακία (24,76%). Για την Ουγγαρία η μεγαλύτερη βελτίωση επήλθε την περίοδο 2000 – 2008 (116,22%). Τέλος, πρέπει να τονίσουμε ότι οι δαπάνες για κοινωνικά επιδόματα ανά κάτοικο των χωρών της κεντρικής και βόρειας Ευρώπης είναι σχετικά παρόμοιες (της τάξης των 6000), στις χώρες της νότιας Ευρώπης είναι οι σχεδόν μισές (της τάξης των 3000 ευρώ) και στις χώρες της ανατολικής Ευρώπης είναι σχεδόν το 1/4 (της τάξης των 1500) (Eurostat, 2022).

Πίνακας 6: Επιδόματα Κοινωνικής Προστασίας σε χρήματα ανά άτομο (Cash benefits)

	2000	2008	2020	% μεταβολή 2000 vs 2008	% μεταβολή 2000 vs 2020	Σύγκριση μεταβολών	M	TA
Βέλγιο	5395,8	6138,39	7130,87	13,76%	32,16%	42,80%		12,70%
Γερμανία	5579,28	5477,97	6982,06	-1,82%	25,14%	-7,22%	M2000-2008	M2009-2020
Γαλλία	5051,64	5626,81	7099,73	11,39%	40,54%	28,08%		6266,45 7175,43
Ολλανδία	5620,47	6230,17	7169,58	10,85%	27,56%	39,36%		
Αυστρία	6252,17	6751,41	8018,94	7,99%	28,26%	28,26%		
Ελβετία	7565,08	8561,92	12021,02	13,18%	58,90%	22,37%		
Βουλγαρία	0	490,8	861,34	27,24%	123,30%	22,09%	M	TA
Τσεχία	1347,21	1854,2	2485,07	37,63%	84,46%	44,56%		135,28% 106,75%
Εσθονία	648,8	1265,64	1993,58	95,07%	207,27%	45,87%	M2000-2008	M2009-2020
Ουγγαρία	992,02	1552,28	1474,07	56,48%	48,59%	116,22%		1218,74 1580,69
Πολωνία	1015,87	1266,1	2271,75	24,63%	123,63%	19,92%		
Ρουμανία	237,53	652,29	1109,34	174,61%	367,03%	47,57%		
Σλοβενία	2268,77	2623,17	3428,14	15,62%	51,10%	30,57%		
Σλοβακία	1045,93	1244,86	1849,43	19,02%	76,82%	24,76%		
Δανία	6902,22	7336,74	8806,94	6,30%	27,60%	22,81%	M	TA
Ιρλανδία	3071,63	4736,99	6027,84	54,22%	96,24%	56,33%		43,22% 29,00%
Φιλανδία	5090,94	5593,25	6999,06	9,87%	37,48%	26,32%	M2000-2008	M2009-2020

Σουηδία	5610,09	5974,96	6543,77	6,50%	16,64%	39,08%	5841,66	6997,46
Νορβηγία	7248,41	8568,57	11219,51	18,21%	54,79%	33,24%		
Αγγλία	4039,48	4739,3	0	17,32%	26,55%	65,24%		
Ελλάδα	2225,35	3546,45	3688,36	59,37%	65,74%	90,30%	M	TA
Ισπανία	2676,68	3309,81	4459,93	23,65%	66,62%	35,50%	60,52%	13,95%
Ιταλία	4693,88	5208,93	6560,96	10,97%	39,78%	27,59%	M2000-2008	M2009-2020
Πορτογαλία	1962,27	2602,39	3334,96	32,62%	69,95%	46,63%	3263,47	4002,43
Euro area	4527,57	4914,54	6202,19	8,55%	36,99%	23,11%		

Πηγή: (Eurostat, 2022).

Στον **Πίνακα 7** παρατηρείται ότι η ποσοστιαία μεταβολή των περιοδικών επιδομάτων σε χρήμα ανά κάτοικο για τις Ευρωπαϊκές χώρες είναι 37,58% για την περίοδο 2000 – 2020 με το 19,27% της μεταβολής αυτής να έχει επέλθει την περίοδο 2000 – 2008. Οι χώρες της κεντρικής Ευρώπης εμφανίζουν παρόμοιο ποσοστό μεταβολής (35,41%). Ενδιαφέρον στοιχείο αποτελεί ότι στη Γερμανία (-10,70%), την Αυστρία (27,77%), την Γαλλία (26,20%), την Ολλανδία (39,36%), το Βέλγιο (38,53%) και την Ελβετία (22,50%) η αύξηση των δαπανών για κοινωνικά επιδόματα ανά κάτοικο πραγματοποιήθηκαν κυρίως την περίοδο 2009 – 2020. Για τις χώρες της βόρειας Ευρώπης η ποσοστιαία μεταβολή είναι ελαφρώς μεγαλύτερη (43,83%) του Ευρωπαϊκού μέσου όρου με το μεγαλύτερο μέρος της μεταβολής να έχει συντελεστεί την περίοδο 2009 – 2020 για χώρες όπως η Φιλανδία (26,26%), την Δανία (29,00%) και την Νορβηγία (32,81%). Για την Αγγλία έχει συντελεστεί κυρίως την περίοδο 2000 – 2008 (66,77%). Στις χώρες της νότιας Ευρώπης η μεταβολή είναι διπλάσια σχεδόν (60,20%) του Ευρωπαϊκού μέσου όρου με το μεγαλύτερο μέρος της μεταβολής να έχει συντελεστεί την περίοδο 2009 – 2020 για χώρες όπως η Ιταλία (23,40%) και η Ισπανία (28,57%). Για την Ελλάδα έχει συντελεστεί εξολοκλήρου την περίοδο 2000 – 2008 (91,88). Για τις χώρες της ανατολικής Ευρώπης η ποσοστιαία μεταβολή είναι σχεδόν τετραπλάσια (136,18%) του Ευρωπαϊκού μέσου όρου με το μεγαλύτερο μέρος της μεταβολής να έχει συντελεστεί την περίοδο 2009 – 2020 για χώρες όπως η Βουλγαρία (18,24%), η Πολωνία (20,75%), η Σλοβενία (31,94%) και την Σλοβακία (24,03%). Για την Ουγγαρία η μεγαλύτερη βελτίωση επήλθε την περίοδο 2000 – 2008 (118,75%). Τέλος, πρέπει να τονίσουμε ότι οι δαπάνες για περιοδικά επιδόματα ανά κάτοικο των χωρών της κεντρικής και βόρειας Ευρώπης είναι σχετικά παρόμοιες (της τάξης των 6000), στις χώρες της νότιας Ευρώπης είναι οι σχεδόν μισές (της τάξης των 3000 ευρώ)

και στις χώρες της ανατολικής Ευρώπης είναι σχεδόν το 1/4 (της τάξης των 1500) (Eurostat, 2022).

Πίνακας 7:Περιοδικά Επιδόματα Κοινωνικής Προστασίας σε χρήματα ανά άτομο
(Periodic Cash benefits)

	2000	2008	2020	% μεταβολή 2000 vs 2008	% μεταβολή 2000 vs 2020	Σύγκριση μεταβολών	M	TA
Βέλγιο	5031,1	5648,96	6634,78	12,28%	31,88%	38,53%	35,41%	11,48%
Γερμανία	5525,63	5376,57	6919,23	-2,70%	25,22%	-10,70%	M2000-2008	M2009-2020
Γαλλία	4814,32	5348,71	6854,11	11,10%	42,37%	26,20%	6026,64	6910,90
Ολλανδία	5616,95	6226,96	7159,42	10,86%	27,46%	39,55%		
Αυστρία	6110,39	6620,19	7946,41	8,34%	30,05%	27,77%		
Ελβετία	7122,27	7993,38	11072,29	12,23%	55,46%	22,05%		
Βουλγαρία	0	455,73	809,99	20,98%	115,02%	18,24%	M	TA
Τσεχία	1279,38	1735,34	2336,26	35,64%	82,61%	43,14%	136,18%	117,03%
Εσθονία	633,86	1245,48	1965,3	96,49%	210,05%	45,94%	M2000-2008	M2009-2020
Ουγγαρία	980,08	1533,85	1446,43	56,50%	47,58%	118,75%	1174,90	1526,83
Πολωνία	979,99	1224,42	2157,79	24,94%	120,18%	20,75%		
Ρουμανία	221,59	644,93	1096,97	191,05%	395,04%	48,36%		
Σλοβενία	2176,86	2519,52	3249,85	15,74%	49,29%	31,94%		
Σλοβακία	1017,3	1187,52	1725,69	16,73%	69,63%	24,03%		
Δανία	6646,33	7211,75	8595,82	8,51%	29,33%	29,00%	M	TA
Ιρλανδία	3054,87	4674,33	5954,75	53,01%	94,93%	55,85%	43,83%	27,98%
Φιλανδία	5075,88	5583,26	6993,37	10,00%	37,78%	26,46%	M2000-2008	M2009-2020
Σουηδία	5595,71	5964,9	6518,47	6,60%	16,49%	40,01%	5732,58	6896,65
Νορβηγία	7216,09	8508,38	11154,63	17,91%	54,58%	32,81%		
Αγγλία	3725,38	4468,87	0	19,96%	29,89%	66,77%		
Ελλάδα	2094,55	3240,3	3342,19	54,70%	59,57%	91,83%	M	TA
Ισπανία	2515,78	3028,88	4311,68	20,40%	71,39%	28,57%	60,20%	13,88%
Ιταλία	4285,93	4695,48	6036,12	9,56%	40,84%	23,40%	M2000-2008	M2009-2020
Πορτογαλία	1937,25	2551,74	3274,17	31,72%	69,01%	45,96%	3048,28	3743,18
Euro area	4354,68	4670,03	5991,26	7,24%	37,58%	19,27%		

Πηγή: (Eurostat, 2022).

Στον **Πίνακα 8** παρατηρείται ότι η ποσοστιαία μεταβολή των χρηματικών παροχών σε μορφή εφάπαξ ανά κάτοικο για τις Ευρωπαϊκές χώρες είναι 22,0% για την περίοδο 2000 – 2020 με το 188,30% της μεταβολής αυτής να έχει επέλθει την περίοδο 2000 – 2008 (αυτό σημαίνει ότι υπήρξε δραματική μείωση των συγκεκριμένων παροχών την περίοδο 2009 – 2020). Οι χώρες της κεντρικής Ευρώπης εμφανίζουν διπλάσιο ποσοστό μεταβολής (51,87%). Ενδιαφέρον στοιχείο αποτελεί ότι στη Γερμανία (520,15%), την Γαλλία (491,33%) και το Βέλγιο (94,94%) η αύξηση των δαπανών για εφάπαξ ανά κάτοικο πραγματοποιήθηκαν κυρίως την περίοδο 2000 – 2008. Για χώρες όπως η Ολλανδία (-4,52%), η Αυστρία (15,25%) και η Ελβετία (24,85%) η αύξηση των δαπανών για εφάπαξ ανά κάτοικο πραγματοποιήθηκαν κυρίως την περίοδο 2009 – 2020. Για τις χώρες της βόρειας Ευρώπης η ποσοστιαία μεταβολή είναι τριπλάσια (70,07%) του Ευρωπαϊκού μέσου όρου με το μεγαλύτερο μέρος της μεταβολής να έχει συντελεστεί την περίοδο 2000 – 2008 για χώρες όπως η Δανία (292,38%), η Νορβηγία (85,63%) και η Αγγλία (106,08%). Στις χώρες της νότιας Ευρώπης η μεταβολή είναι τετραπλάσια σχεδόν (82,08%) του Ευρωπαϊκού μέσου όρου με το μεγαλύτερο μέρος της μεταβολής να έχει συντελεστεί την περίοδο 2000 – 2008 για χώρες όπως η Ιταλία (90,27%), η Ισπανία (-948,85%, στην περίπτωση αυτή επήλθε μείωση την περίοδο 2009 – 2020 παρόλο που διπλασιάστηκαν οι παροχές εφάπαξ την περίοδο 2000 - 2008), η Ελλάδα (81,42%) και η Πορτογαλία (71,67%). Για τις χώρες της ανατολικής Ευρώπης η ποσοστιαία μεταβολή είναι σχεδόν οχταπλάσια (178,70%) του Ευρωπαϊκού μέσου όρου με το μεγαλύτερο μέρος της μεταβολής να έχει συντελεστεί την περίοδο 2000 – 2008 για χώρες όπως η Βουλγαρία (61,54%), η Ρουμανία (240,73%) και η Τσεχία (63,02%). Για την Πολωνία και την Σλοβενία (13,60%) και την Σλοβακία (30,19%) η μεγαλύτερη βελτίωση επήλθε την περίοδο 2009 – 2020. Τέλος, πρέπει να τονίσουμε ότι οι δαπάνες για εφάπαξ ανά κάτοικο των χωρών της νότιας και κεντρικής Ευρώπης είναι σχετικά παρόμοιες (της τάξης των 230), στις χώρες της βόρειας Ευρώπης είναι σχεδόν οι μισές (της τάξης των 100 ευρώ) και στις χώρες της ανατολικής Ευρώπης είναι σχεδόν το 1/6 (της τάξης των 40) (Eurostat, 2022).

Πίνακας 8: Χρηματικές παροχές σε μορφή εφάπαξ (Lump Cash benefits)

	2000	2008	2020	% μεταβολή 2000 vs 2008	% μεταβολή 2000 vs 2020	Σύγκριση μεταβολών	M	TA
--	------	------	------	----------------------------	----------------------------	-----------------------	---	----

Βέλγιο	364,7	489,43	496,08	34,20%	36,02%	94,94%	51,87%	85,66%
Γερμανία	53,65	101,4	62,83	89,00%	17,11%	520,15%	M2000-2008	M2009-2020
Γαλλία	237,32	278,1	245,62	17,18%	3,50%	491,33%	239,81	264,53
Ολλανδία	3,51	3,21	10,15	-8,55%	189,17%	-4,52%		
Αυστρία	141,78	131,22	72,53	-7,45%	-48,84%	15,25%		
Ελβετία	442,8	568,54	948,73	28,40%	114,26%	24,85%		
Βουλγαρία	0	35,07	51,34	287,94%	467,92%	61,54%	M	TA
Τσεχία	67,84	118,87	148,81	75,22%	119,35%	63,02%	178,70%	155,87%
Εσθονία	14,94	20,15	28,28	34,87%	89,29%	39,06%	M2000-2008	M2009-2020
Ουγγαρία	11,94	18,43	27,64	54,36%	131,49%	41,34%	43,84	53,87
Πολωνία	35,87	41,68	113,96	16,20%	217,70%	7,44%		
Ρουμανία	15,93	7,36	12,37	-53,80%	-22,35%	240,73%		
Σλοβενία	91,9	103,65	178,29	12,79%	94,00%	13,60%		
Σλοβακία	28,63	57,34	123,74	100,28%	332,20%	30,19%		
Δανία	255,89	124,99	211,12	-51,15%	-17,50%	292,38%	M	TA
Ιρλανδία	16,75	62,67	73,09	274,15%	336,36%	81,51%	70,07%	144,20%
Φιλανδία	15,05	9,99	5,68	-33,62%	-62,26%	54,00%	M2000-2008	M2009-2020
Σουηδία	14,37	10,06	25,3	-29,99%	76,06%	-39,43%	109,08	100,81
Νορβηγία	32,32	60,2	64,88	86,26%	100,74%	85,63%		
Αγγλία	314,1	270,42	0	-13,91%	-13,00%	106,98%		
Ελλάδα	130,8	306,15	346,17	134,06%	164,66%	81,42%	M	TA
Ισπανία	160,9	280,93	148,25	74,60%	-7,86%	-948,85%	82,08%	84,57%
Ιταλία	407,95	513,46	524,83	25,86%	28,65%	90,27%	M2000-2008	M2009-2020
Πορτογαλία	25,03	50,66	60,79	102,40%	142,87%	71,67%	215,19	259,25
Euro area	172,89	244,5	210,92	41,42%	22,00%	188,30%		

Πηγή: (Eurostat, 2022).

Στον **Πίνακα 9** παρατηρείται ότι η ποσοστιαία μεταβολή των παροχών σε είδος ανά κάτοικο για τις Ευρωπαϊκές χώρες είναι 53,04% για την περίοδο 2000 – 2020 με το 41,44% της μεταβολής αυτής να έχει επέλθει την περίοδο 2000 – 2008. Οι χώρες της κεντρικής Ευρώπης εμφανίζουν ελαφρώς μεγαλύτερο ποσοστό μεταβολής (60,81%). Ενδιαφέρον στοιχείο αποτελεί ότι στην Ολλανδία (62,27) η αύξηση των δαπανών για εφάπαξ ανά κάτοικο πραγματοποιήθηκαν κυρίως την περίοδο 2000 – 2008. Για χώρες όπως η Γερμανία (15,21%) και η Ελβετία (32,44%) η αύξηση των δαπανών σε είδος ανά κάτοικο πραγματοποιήθηκαν κυρίως την περίοδο 2009 – 2020.

Για τις χώρες της βόρειας Ευρώπης η ποσοστιαία μεταβολή είναι μεγαλύτερη (67,85%) του Ευρωπαϊκού μέσου όρου με το μεγαλύτερο μέρος της μεταβολής να έχει συντελεστεί την περίοδο 2000 – 2008 για χώρες όπως η Δανία (79,37%). Στις χώρες της νότιας Ευρώπης η μεταβολή είναι σχεδόν (32,32%) η μισή του Ευρωπαϊκού μέσου όρου με το μεγαλύτερο μέρος της μεταβολής να έχει συντελεστεί την περίοδο 2008 –

2010 για χώρες όπως η Ιταλία (88,97%), η Ισπανία (90,98%) και η Ελλάδα (273,33%). Για τις χώρες της ανατολικής Ευρώπης η ποσοστιαία μεταβολή είναι σχεδόν τριπλάσια (157,08%) του Ευρωπαϊκού μέσου όρου με το μεγαλύτερο μέρος της μεταβολής να έχει συντελεστεί την περίοδο 2009 – 2020 για χώρες όπως η Βουλγαρία (28,85%), η Ρουμανία (37,88%), η Τσεχία (32,21%), Εσθονία (38,41%) και η Πολωνία (37,21%). Τέλος, πρέπει να τονίσουμε ότι οι δαπάνες σε είδος ανά κάτοικο των χωρών της βόρειας Ευρώπης είναι της τάξης των 4500 ευρώ, στις χώρες της κεντρικής Ευρώπης είναι σχεδόν τα 3/4 (της τάξης των 3500 ευρώ), στις χώρες της νότιας Ευρώπης είναι της τάξης των 1400 ευρώ και στις χώρες της ανατολικής Ευρώπης είναι σχεδόν το 1/8 των χωρών της βόρειας Ευρώπης (της τάξης των 600) (Eurostat, 2022).

Πίνακας 9: Παροχές σε είδος (Benefits in Kind)

	2000	2008	2020	% μεταβολή 2000 vs 2008	% μεταβολή 2000 vs 2020	Σύγκριση μεταβολών	M	TA
Belgium	2083,91	2713,36	3448,71	30,21%	65,49%	46,12%	60,81%	17,13%
Germany	2562,39	2832	4334,4	10,52%	69,15%	15,21%	M2000-2008	M2009-2020
France	2761,71	3286,03	3819,32	18,99%	38,30%	49,58%	2940,80	3777,64
Netherlands	2356,83	3630,28	4401,73	54,03%	86,76%	62,27%		
Austria	2412,2	2922,29	3548,81	21,15%	47,12%	44,88%		
Switzerland	3483,27	4139,16	5505,21	18,83%	58,05%	32,44%		
Bulgaria	0	242,76	442,85	50,20%	174,01%	28,85%	M	TA
Czechia	650,73	842,44	1245,9	29,46%	91,46%	32,21%	157,08%	97,55%
Estonia	301,47	561,06	977,38	86,11%	224,20%	38,41%	M2000-2008	M2009-2020
Hungary	539,94	745,52	897,81	38,07%	66,28%	57,45%	564,20	732,17
Poland	213,63	414,14	752,53	93,86%	252,26%	37,21%		
Romania	122,87	268,48	507,25	118,51%	312,83%	37,88%		
Slovenia	1042,33	1341,25	1777,39	28,68%	70,52%	40,67%		
Slovakia	550,36	722,11	908,71	31,21%	65,11%	47,93%		
Denmark	4298,24	6108,82	6579,53	42,12%	53,07%	79,37%	M	TA
Ireland	1906,43	3106,83	4226,8	62,97%	121,71%	51,73%	67,85%	29,53%
Finland	2598,07	3631,66	4540,07	39,78%	74,75%	53,22%	M2000-2008	M2009-2020
Sweden	3936,96	4874,04	5630,39	23,80%	43,01%	55,34%	3897,83	5023,01
Norway	5427,14	6370,23	7814,28	17,38%	43,99%	39,51%		
United Kingdom	1954,37	2852,07	0	45,93%	70,57%	65,09%		
Greece	777,86	1379,55	997,99	77,35%	28,30%	273,33%	M	TA
Spain	1312,77	1836,62	1888,53	39,90%	43,86%	90,98%	32,32%	7,70%
Italy	1501,51	1877,89	1924,57	25,07%	28,18%	88,97%	M2000-2008	M2009-2020

Portugal	1025,56	1177,46	1322,56	14,81%	28,96%	51,14%	1381,44	1439,83
Euro area	2032,56	2476,06	3110,7	21,82%	53,04%	41,14%		

Πηγή: (Eurostat, 2022).

4.2 Ανάλυση συστάδων και ιεραρχική ανάλυση

Για το αν τα διαφορετικά μοντέλα κοινωνικού κράτους αποτυπώνονται στις υπό εξέταση χώρες παρουσιάζονται παρακάτω οι αναλύσεις Principal Component Analysis & Hierarchical Cluster Analysis.

Η Principal Component Analysis (PCA), ανάλυση Κύριων Συνιστωσών, είναι μια μέθοδος που χρησιμοποιείται για να μειώσει/συμπιέσει δεδομένα από μεγάλα πακέτα μετατρέποντας ένα μεγάλο σύνολο μεταβλητών σε ένα μικρότερο που εξακολουθεί να περιέχει τις περισσότερες πληροφορίες του μεγάλου συνόλου όπως αναφέρεται στο Combes & Azema (2010). Η ανάλυση συστάδων (cluster analysis) είναι μια μέθοδος που έχει σαν σκοπό να κατατάζει σε ομάδες υπάρχουσες παρατηρήσεις χρησιμοποιώντας την πληροφορία που υπάρχει σε κάποιες μεταβλητές (Everitt, et al., 2001)

Για τις αναλύσεις αυτές οι συντομογραφίες των μεταβλητών των κοινωνικών δαπανών είναι:

SE = Κοινωνικές δαπάνες,

P = συντάξεις,

SPBA = Παροχές κοινωνικής προστασίας (συνολικές),

SPBAN = Παροχές κοινωνικής προστασίας (ανεξάρτητα εισοδήματος),

SPBAM = Παροχές κοινωνικής προστασίας (εξαρτώμενες του εισοδήματος),

CB = χρηματικές παροχές (σύνολο),

CBN = χρηματικές παροχές (ανεξάρτητα εισοδήματος),

CBM = χρηματικές παροχές (εξαρτώμενες του εισοδήματος),

PCB = Περιοδικές χρηματικές παροχές (σύνολο),

PCBN = Περιοδικές χρηματικές παροχές (ανεξάρτητα εισοδήματος),

PCBM = Περιοδικές χρηματικές παροχές (εξαρτώμενες του εισοδήματος),

LSCB = εφάπαξ χρηματικές παροχές (σύνολο),

LSCBN = εφάπαξ χρηματικές παροχές (ανεξάρτητα εισοδήματος),

LSCBM = εφάπαξ χρηματικές παροχές (εξαρτώμενες του εισοδήματος),

BIK = Παροχές σε είδος (σύνολο),

BIKN = Παροχές σε είδος (ανεξάρτητα εισοδήματος),

BIKM = Παροχές σε είδος (εξαρτώμενες του εισοδήματος)

Για την Principal Component Analysis και για την για την πρώτη χρονική περίοδο (2000 – 2008) παρατηρήθηκε στον πίνακα 1 (Παράρτημα) η μεταβλητότητα κάθε μεταβλητής με τους παράγοντες που δημιουργούνται να είναι ιδιαίτερα υψηλή ($> .4$) για όλες σχεδόν τις μεταβλητές εκτός της LSCBN που είναι χαμηλή και πιθανόν να χρειάζεται να αφαιρεθεί από την ανάλυση. Στον πίνακα 2 (Παράρτημα) παρατηρείται ότι ο αριθμός των παραγόντων στους οποίους ομαδοποιούνται οι μεταβλητές είναι δύο σύμφωνα με το κριτήριο του Kaiser (δύο ιδιοτιμές άνω της μονάδας που εξηγούν το 86,442% της μεταβλητότητας των δεδομένων).

Από τον Πίνακα 3 του Παραρτήματος που αφορά τον πίνακα περιστροφής παρατηρείται ότι οι μεταβλητές (η λίστα κωδικοποίησης των μεταβλητών παρουσιάζεται παρακάτω: SE = Κοινωνικές δαπάνες, P = συντάξεις, SPBA = Παροχές κοινωνικής προστασίας (συνολικές), SPBAN = Παροχές κοινωνικής προστασίας (ανεξάρτητα εισοδήματος), SPBAM = Παροχές κοινωνικής προστασίας (εξαρτώμενες του εισοδήματος), CB = χρηματικές παροχές (σύνολο), CBN = χρηματικές παροχές (ανεξάρτητα εισοδήματος), CBM = χρηματικές παροχές (εξαρτώμενες του εισοδήματος), PCB = Περιοδικές χρηματικές παροχές (σύνολο), PCBN = Περιοδικές χρηματικές παροχές (ανεξάρτητα εισοδήματος), PCBM = Περιοδικές χρηματικές παροχές (εξαρτώμενες του εισοδήματος), LSCB = εφάπαξ χρηματικές παροχές (σύνολο), LSCBN = εφάπαξ χρηματικές παροχές (ανεξάρτητα εισοδήματος), LSCBM = εφάπαξ χρηματικές παροχές (εξαρτώμενες του εισοδήματος), BIK = Παροχές σε είδος (σύνολο), BIKN = Παροχές σε είδος (ανεξάρτητα εισοδήματος), BIKM = Παροχές σε είδος (εξαρτώμενες του εισοδήματος))

Οι SE (.896), P(.903), SPBAN (.925), CBN(.944), PCBN(.939), LCBN (.467) & BIKN(.831) ανήκουν στον πρώτο παράγοντα «Κοινωνικές δαπάνες ανεξάρτητες του εισοδήματος» και οι μεταβλητές SBAM (.931), CBM (.930), PCBM (.928) & BIKM (.751) ανήκουν στον δεύτερο παράγοντα «Κοινωνικές δαπάνες εξαρτώμενες του εισοδήματος».

Για την δεύτερη χρονική περίοδο (2009 – 2020) παρατηρήθηκε στον πίνακα 4 (Παράρτημα) η μεταβλητότητα κάθε μεταβλητής με τους παράγοντες που δημιουργούνται να είναι ιδιαίτερα υψηλή ($> .4$) για όλες σχεδόν τις μεταβλητές εκτός της LSCBN που είναι χαμηλή και πιθανόν να χρειάζεται να αφαιρεθεί από την ανάλυση.

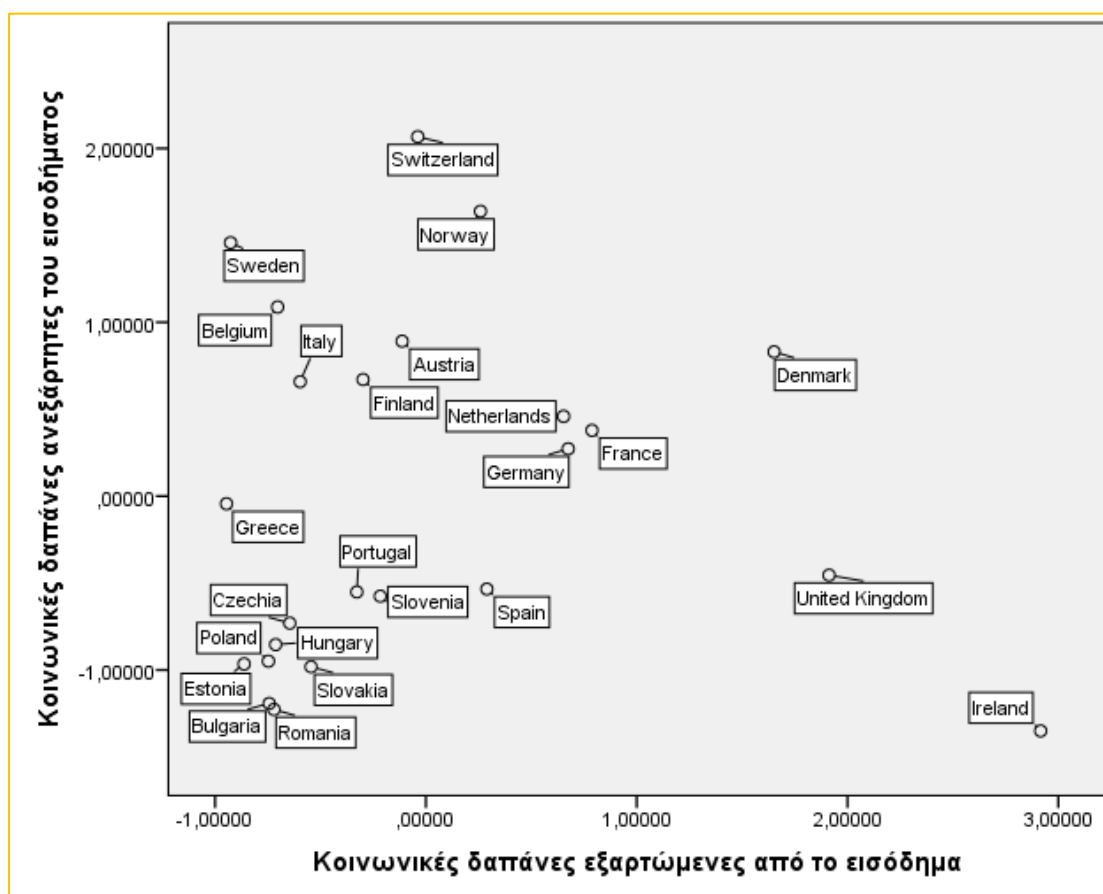
Σύμφωνα με τον Πίνακα 5 που δίνεται στο παράρτημα της εργασίας παρατηρείται ότι ο αριθμός των παραγόντων στους οποίους ομαδοποιούνται οι μεταβλητές είναι δύο σύμφωνα με το κριτήριο του Kaiser (δύο ιδιοτιμές άνω της μονάδας που εξηγούν το 85,324% της μεταβλητότητας των δεδομένων). Από τον πίνακα 6 (Παράρτημα) που αφορά τον πίνακα περιστροφής παρατηρείται ότι οι μεταβλητές SE (.898), P(.906), SPBAN (.958), CBN(.996), PCBN(.992), LCBN (.471) & BIKN(.794) ανήκουν στον πρώτο παράγοντα «Κοινωνικές δαπάνες ανεξάρτητες του εισοδήματος» και οι μεταβλητές SBAM (.971), CBM (.986), PCBM (.986) & BIKM (.431, στη συγκεκριμένη περίπτωση φορτίζει υψηλά και στον πρώτο παράγοντα αλλά οι φορτίσεις είναι σχετικά κοντά σε μέγεθος) ανήκουν στον δεύτερο παράγοντα «Κοινωνικές δαπάνες εξαρτώμενες του εισοδήματος». Δεδομένου των παραγόντων που δημιουργήθηκαν για κάθε χρονική περίοδο οι χώρες κατηγοριοποιήθηκαν όπως παρουσιάζονται στα διαγράμματα διασποράς (Γραφήματα 1 & 2) των παραγόντων.

Στο **Γράφημα 1** παρατηρούνται τρεις ομάδες χωρών βάση των κοινωνικών τους δαπανών, η πρώτη ομάδα αφορά τις χώρες της Ελλάδας, της Πορτογαλίας, της Σλοβενίας, της Ισπανίας, της Τσεχίας, της Πολωνίας, της Ουγγαρίας, της Εσθονίας, της Σλοβακίας, της Ρουμανίας και της Βουλγαρίας δηλαδή κυρίως χώρες που εφαρμόζουν το μοντέλο κοινωνικού κράτους της νότιας Ευρώπης οι οποίες εμφανίζουν χαμηλό επίπεδο ανεξάρτητων και εξαρτώμενων του εισοδήματος κοινωνικών δαπανών ανά κάτοικο. Η δεύτερη ομάδα (Ελβετία, Νορβηγία, Σουηδία, Βέλγιο, Ιταλία, Αυστρία, Φιλανδία, Ολλανδία, Γερμανία, Γαλλία) κυρίως χώρες που εφαρμόζουν το μοντέλο κοινωνικού κράτους της κεντρικής Ευρώπης, εδώ πρέπει να τονιστεί ότι χώρες όπως η Νορβηγία και η Σουηδία μαζί με την Ελβετία που αποτελεί εξαίρεση και απλώς προσεγγίζει το μοντέλο εκφράζουν περισσότερο το Σκανδιναβικό μοντέλο αφορά χώρες που παρουσιάζουν ανεξάρτητα του εισοδήματος υψηλές κοινωνικές δαπάνες και ταυτόχρονα εξαρτώμενες του εισοδήματος χαμηλές κοινωνικές δαπάνες. Σε ότι αφορά την Ελβετία, δεν έχει υπάρξει κάποια βιβλιογραφική αναφορά προσέγγισης αλλά

παρόλα αυτά η εργασία επισημαίνει αυτή την τοποθέτηση προσέγγισης του Σκανδιναβικού μοντέλου.

Η τρίτη ομάδα αφορά χώρες που παρουσιάζουν ανεξάρτητα του εισοδήματος χαμηλές κοινωνικές δαπάνες και ταυτόχρονα εξαρτώμενες του εισοδήματος υψηλές κοινωνικές δαπάνες (Αγγλία, Ιρλανδία). Η Δανία είναι μια ξεχωριστή περίπτωση καθώς εμφανίζει ανεξάρτητα του εισοδήματος υψηλές κοινωνικές δαπάνες και ταυτόχρονα εξαρτώμενες του εισοδήματος υψηλές κοινωνικές δαπάνες.

Γράφημα 1: Οι Κοινωνικές δαπάνες ανεξάρτητες του εισοδήματος έναντι των κοινωνικών δαπανών που εξαρτώνται από το εισόδημα, 2000 – 2008

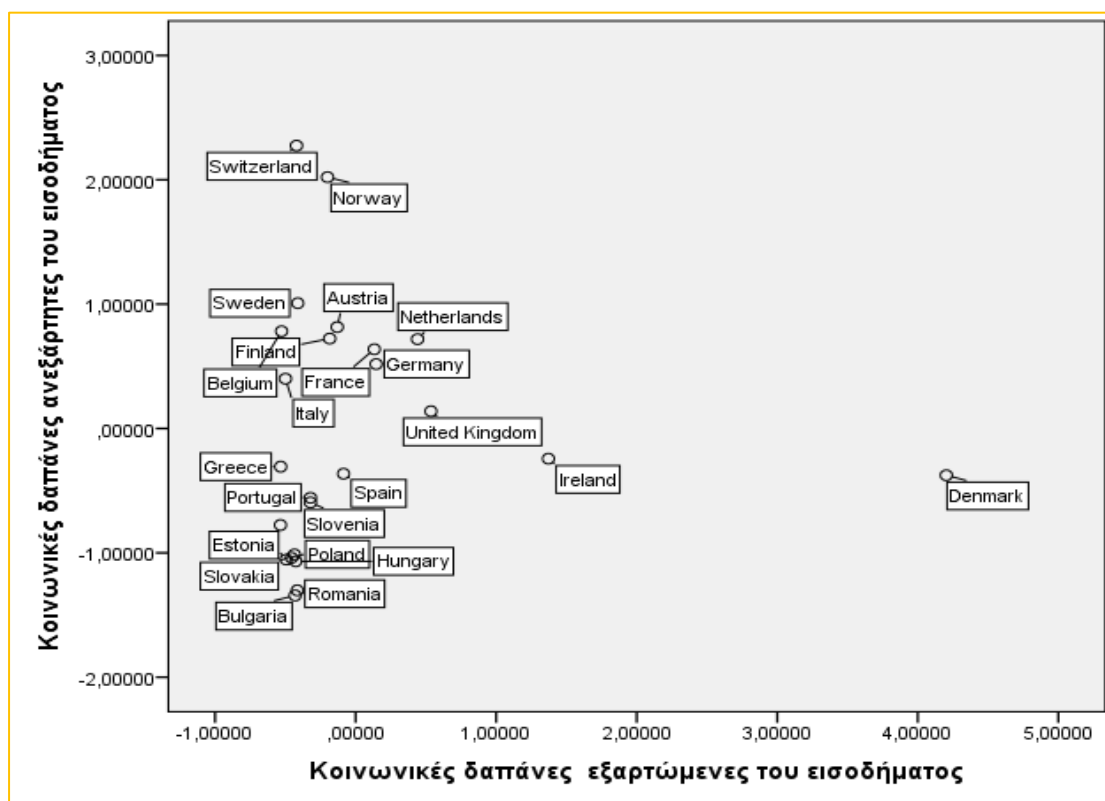
Πηγή: Επεξεργασία δικών μου στοιχείων

Στο **Γράφημα 2** παρατηρούνται δύο ομάδες χωρών βάση των κοινωνικών τους δαπανών, η πρώτη ομάδα (δηλαδή κυρίως χώρες που εφαρμόζουν το μοντέλο κοινωνικού κράτους της νότιας Ευρώπης) αφορά τις χώρες της Ελλάδας, της Πορτογαλίας, της Σλοβενίας, της Ισπανίας, της Τσεχίας, της Πολωνίας, της Ουγγαρίας, της Εσθονίας, της Σλοβακίας, της Ρουμανίας και της Βουλγαρίας οι οποίες εμφανίζουν χαμηλό επίπεδο ανεξάρτητων και εξαρτώμενων του εισοδήματος κοινωνικών δαπανών

ανά κάτοικο. Υπάρχουν χώρες της Ανατολικής Ευρώπης που στη βιβλιογραφία μέχρι στιγμής δεν έχουν αναφορά για προσέγγιση κάποιου άλλου μοντέλου, ωστόσο στην ανάλυση μας δίνεται μια ομαδοποίηση προς το μοντέλο που ακολουθούν οι χώρες της Νότιας Ευρώπης.

Η δεύτερη ομάδα (Ελβετία, Νορβηγία, Σουηδία, Βέλγιο, Ιταλία, Αυστρία, Φιλανδία, Ολλανδία, Γερμανία, Γαλλία, Αγγλία, Ιρλανδία η Νορβηγία και η Σουηδία εκφράζουν περισσότερο το Σκανδιναβικό μοντέλο ενώ χώρες όπως η Αγγλία και Ιρλανδία εκφράζουν κυρίως χώρες που εφαρμόζουν το αγγλοσαξονικό μοντέλο κοινωνικού κράτους) αφορά χώρες που παρουσιάζουν ανεξάρτητα του εισοδήματος υψηλές κοινωνικές δαπάνες και ταυτόχρονα εξαρτώμενες του εισοδήματος χαμηλές κοινωνικές δαπάνες. Η Δανία είναι μια ξεχωριστή περίπτωση καθώς εμφανίζει ανεξάρτητα του εισοδήματος υψηλές κοινωνικές δαπάνες και ταυτόχρονα εξαρτώμενες του εισοδήματος υψηλές κοινωνικές δαπάνες (Giuseppe & Ercolano, 2012). Αξίζει να αναφερθεί πως το αγγλοσαξονικό μοντέλο απομονώνεται καθώς απομακρύνεται από τις άλλες χώρες, τόσο η Αγγλία όσο και η Ιρλανδία.

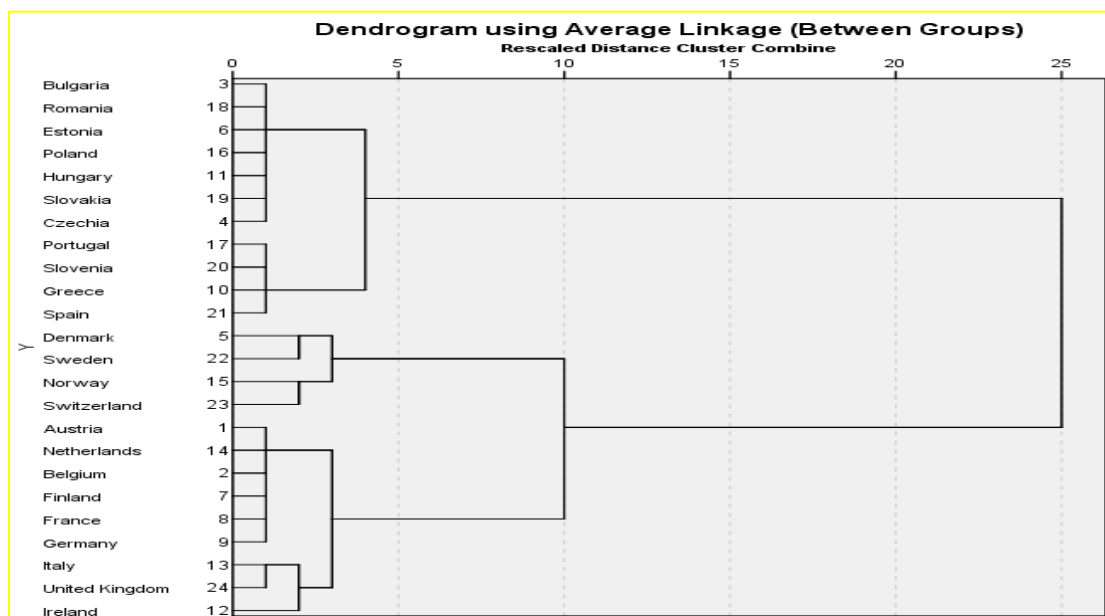
Γράφημα 2: Οι Κοινωνικές δαπάνες ανεξάρτητες του εισοδήματος έναντι των κοινωνικών δαπανών που εξαρτώνται από το εισόδημα, 2009 – 2020

Όσον αφορά τα αποτελέσματα της Hierarchical Cluster Analysis αυτά παρουσιάζονται στα Γραφήματα 3 και 4. Στην ανάλυση αυτή παρουσιάζονται οι χώρες πόσο κοντά είναι η μια στην άλλη βάση του αλγορίθμου που εφαρμόζει η μέθοδος αυτή λαμβάνοντας υπόψη τις παρατηρήσεις των μεταβλητών που χρησιμοποιούνται.

Στο **Γράφημα 3** παρατηρείται η ομαδοποίηση των χωρών για την περίοδο 2000 – 2008 η οποία είναι παρεμφερής της ομαδοποίησης που έγινε μέσω της PCA ανάλυσης. Αρχικά παρατηρούνται δύο μεγάλες ομάδες χωρών, η πρώτη ομάδα (χώρες της βόρειας και κεντρικής Ευρώπης με την εξαίρεση της Ιταλίας) αφορά την Δανία, την Σουηδία, την Νορβηγία, την Ελβετία, την Αυστρία, την Ολλανδία, το Βέλγιο, την Φιλανδία, την Γαλλία, την Γερμανία, την Ιταλία, την Αγγλία και την Ιρλανδία και η δεύτερη ομάδα χωρών (χώρες της νότιας και ανατολικής Ευρώπης) αφορά την Βουλγαρία, την Ρουμανία, την Εσθονία, την Πολωνία, την Ουγγαρία, την Σλοβακία, την Τσεχία, την Πορτογαλία, την Σλοβενία, την Ελλάδα και την Ισπανία. Επιπλέον, παρατηρείται ότι οι χώρες της ανατολικής και νότιας Ευρώπης χωρίζονται σε δύο υποομάδες, τις χώρες της ανατολικής Ευρώπης (π.χ Βουλγαρία, Ρουμανία κ.λ.π) και τις χώρες της νότιας ευρώπης (π.χ Πορτογαλία, Ελλάδα, Ισπανία αλλά και με την Σλοβενία).

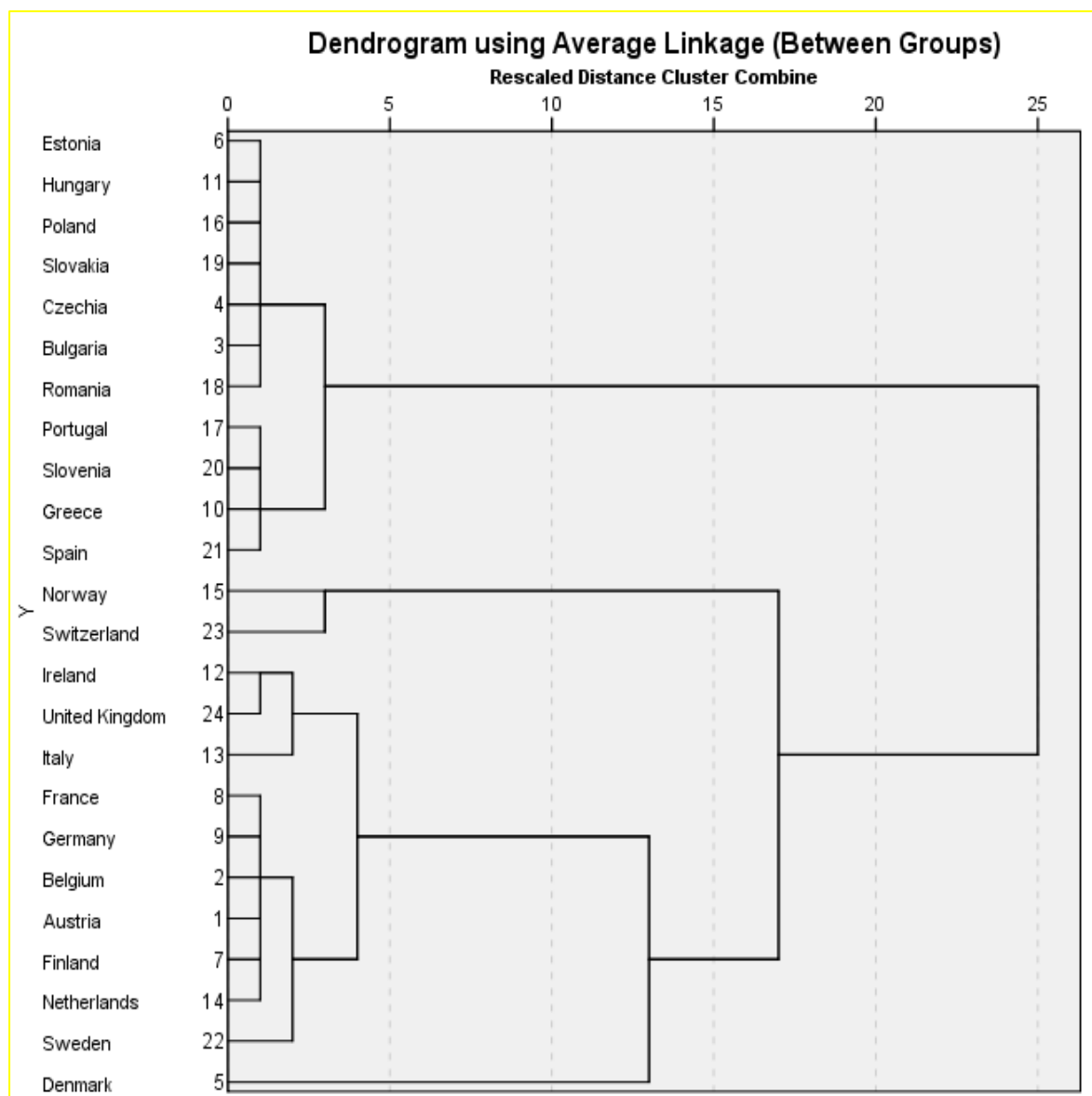
Γράφημα 3: Hierarchical Cluster Analysis, 2000 – 2008

Επιπρόσθετα, οι χώρες της κεντρικής και βόρειας Ευρώπης χωρίζονται σε δύο υποομάδες, η υποομάδα της βόρειας Ευρώπης (Δανία, Σουηδία, Νορβηγία, Ελβετία) και της κεντρικής (κυρίως) ευρώπης η οποία χωρίζεται σε δύο υποομάδες, την πρώτη (Αυστρία, Ολλάνδια, Βέλγιο, Φιλανδία, Γαλλία, Γερμανία) και την δεύτερη (Ιταλία, την Αγγλία και την Ιρλανδία)

Στο **Γράφημα 4** παρατηρείται η ομαδοποίηση των χωρών για την περίοδο 2009 – 2020 η οποία είναι παρεμφερής της ομαδοποίησης που έγινε μέσω της PCA ανάλυσης.

Γράφημα 4: Hierarchical Cluster Analysis, 2009 – 2020

Πηγή: Επεξεργασία δικών μου στοιχείων

Αρχικά παρατηρούνται δύο μεγάλες ομάδες χωρών, η πρώτη ομάδα (χώρες της βόρειας και κεντρικής Ευρώπης με την εξαίρεση της Ιταλίας) αφορά την Δανία, την Σουηδία, την Νορβηγία, την Ελβετία, την Αυστρία, την Ολλανδία, το Βέλγιο, την Φιλανδία, την Γαλλία, την Γερμανία, την Ιταλία, την Αγγλία και την Ιρλανδία και η δεύτερη ομάδα χωρών (χώρες της νότιας και ανατολικής Ευρώπης) αφορά την Βουλγαρία, την Ρουμανία, την Εσθονία, την Πολωνία, την Ουγγαρία, την Σλοβακία, την Τσεχία, την Πορτογαλία, την Σλοβενία, την Ελλάδα και την Ισπανία.

Επιπλέον, παρατηρείται ότι οι χώρες της ανατολικής και νότιας Ευρώπης χωρίζονται σε δύο υποομάδες, τις χώρες της ανατολικής Ευρώπης (π.χ Βουλγαρία, Ρουμανία κ.λ.π) και τις χώρες της νότιας ευρώπης (π.χ Πορτογαλία, Ελλάδα, Ισπανία αλλά και με την Σλοβενία). Επιπρόσθετα, οι χώρες της κεντρικής και βόρειας Ευρώπης χωρίζονται σε τέσσερις υποομάδες, η υποομάδα της βόρειας Ευρώπης (Νορβηγία, Ελβετία), της κεντρικής (κυρίως) ευρώπης η οποία χωρίζεται σε τρεις υποομάδες, την πρώτη (Σουηδία, Αυστρία, Ολλάνδια, Βέλγιο, Φιλανδία, Γαλλία, Γερμανία), την δεύτερη (Ιταλία, Αγγλία και την Ιρλανδία) και την Δανία μόνη της.

Συμπεράσματα

Η ανάλυση του τύπου των κρατών πρόνοιας από την βιβλιογραφία που δόθηκε σε αυτήν την εργασία φαίνεται να βασίζεται σε δύο χαρακτηριστικά: τον τύπο και τα ιδιαίτερα στοιχεία κάθε χώρας και δεύτερον από τις κοινωνικές δαπάνες στις οποίες θα δώσει ή όχι σημασία η εκάστοτε πολιτική κυβέρνηση. Για να επιτευχθεί ωστόσο με μεγαλύτερη ακρίβεια η συγκριτική ανάλυση μεταξύ των χωρών της Ευρώπης έπρεπε να πραγματοποιηθεί μια στατιστική ανάλυση μελετώντας στοιχεία κοινωνικών δαπανών με την μορφή των συστάδων (cluster analysis)

Από την ανάλυση που πραγματοποιήθηκε σχετικά με το 1^ο & 2^ο ερευνητικό ερώτημα που αφορούν την εξέλιξη των κοινωνικών δαπανών και κατά επέκταση της μορφής του κοινωνικού κράτους πρόνοιας την περίοδο 2000 – 2020 αλλά και για το αν υπάρχουν διαφορές στην εξέλιξη των κοινωνικών δαπανών λόγω της οικονομικής κρίσης βρέθηκε, όσον αφορά τις συνολικές κοινωνικές δαπάνες ανά κάτοικο, ότι οι χώρες της κεντρικής και βόρειας Ευρώπης να παρουσιάζουν παρόμοιες κοινωνικές δαπάνες οι οποίες είναι και οι υψηλότερες έναντι των νοτίων και ανατολικών χωρών, στις νότιες χώρες οι δαπάνες είναι οι μισές των κεντρικών και βορείων χωρών ενώ στις χώρες της ανατολικής Ευρώπης οι κοινωνικές δαπάνες αντιστοιχούν σχεδόν στο 1/5 των χωρών της κεντρικής και της βόρειας Ευρώπης.

Όσον αφορά την / αύξηση που πραγματοποιήθηκε μεταξύ του 2000 και του 2020 παρατηρήθηκε ότι οι χώρες της νότιας, της κεντρικής και της βόρειας Ευρώπης κυμαίνονται ελαφρώς άνω του Ευρωπαϊκού μέσου όρου (42,54%) ενώ στις χώρες της ανατολικής Ευρώπης η μεταβολή ήταν σχεδόν τριπλάσια του Ευρωπαϊκού μέσου. Η μεγάλη αυτή διαφορά οφείλεται κυρίως στο ότι οι χώρες της ανατολικής Ευρώπης είχαν εξαιρετικά χαμηλές κοινωνικές δαπάνες. Ενδιαφέροντα στοιχεία της ανάλυσης ήταν ότι στην περίπτωση της Ελλάδας, της Βρετανίας και της Ουγγαρίας η αύξηση των κοινωνικών δαπανών έχει συντελεστεί κυρίως την περίοδο 2000 – 2008 ενώ στις χώρες της Πολωνίας, της Γερμανίας και της Ελβετίας έχει συντελεστεί κυρίως την περίοδο 2009 – 2020.

Διακρίνεται πως το κομβικό σημείο πριν και μετά την κρίση ώθησε τις χώρες να ακολουθήσουν η καθεμία την δικιά τους πολιτική. Άλλες όπως η Ελλάδα έκοψαν τις κοινωνικές δαπάνες για να μειωθούν τα κόστη της οικονομίας ενώ άλλες βλέποντας τις

ανάγκες να πληθαίνουν αύξησαν τις δαπάνες όπως έκανε η Γερμανία. Αξίζει να σημειωθεί πως οι μεταβολές που παρατηρούνται στις κοινωνικές δαπάνες, δηλαδή η μείωση τους σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως αδιαφορία για το κοινωνικό κράτος, ούτε μια αύξηση ως το επιθυμητό αποτέλεσμα καθώς μπορεί να συνάδει με αυξανόμενες ανάγκες της κοινωνίας σε συνάρτηση με τις δύσκολες στιγμές της οικονομίας.

Για τις δαπάνες που αφορούν τις συντάξεις ανά κάτοικο βρέθηκε οι χώρες της κεντρικής και βόρειας Ευρώπης να παρουσιάζουν παρόμοιες δαπάνες οι οποίες είναι και οι υψηλότερες έναντι των νοτίων και ανατολικών χωρών, στις νότιες χώρες οι δαπάνες είναι οι σχεδόν μισές των κεντρικών και βορείων χωρών ενώ στις χώρες της ανατολικής Ευρώπης οι κοινωνικές δαπάνες αντιστοιχούν σχεδόν στο 1/4 των χωρών της κεντρικής και της βόρειας Ευρώπης. Όσον αφορά την / αύξηση που πραγματοποιήθηκε μεταξύ του 2000 και του 2020 παρατηρήθηκε ότι οι χώρες της κεντρικής Ευρώπης κυμαίνονται ελαφρώς άνω του Ευρωπαϊκού μέσου όρου (49,06%), στις χώρες της βόρειας Ευρώπης η μεταβολή ήταν σχεδόν διπλάσια του Ευρωπαϊκού, στις χώρες της νότιας Ευρώπης ήταν σχετικά μεγαλύτερη του Ευρωπαϊκού μέσου όρου ενώ στις χώρες της ανατολικής Ευρώπης η μεταβολή ήταν σχεδόν τριπλάσια του Ευρωπαϊκού μέσου.

Η μεγάλη αυτή διαφορά οφείλεται κυρίως στο ότι οι χώρες της ανατολικής Ευρώπης είχαν εξαιρετικά χαμηλές δαπάνες για τις συντάξεις. Ενδιαφέροντα στοιχεία της ανάλυσης ήταν ότι στην περίπτωση της Ελλάδας και της Ουγγαρίας η αύξηση των κοινωνικών δαπανών για τις συντάξεις έχει συντελεστεί κυρίως την περίοδο 2000 – 2008 ενώ σε χώρες όπως το Βέλγιο, η Ελβετία, η Γερμανία, η Φιλανδία, η Σουηδία, η Νορβηγία, η Ισπανία, η Ιταλία, η Βουλγαρία, η Τσεχία, η Πολωνία, η Σλοβενία και η Σλοβακία έχει συντελεστεί κυρίως την περίοδο 2009 – 2020.

Για τα επιδόματα κοινωνικής προστασίας ανά κάτοικο βρέθηκε οι χώρες της κεντρικής και βόρειας Ευρώπης να παρουσιάζουν παρόμοιες δαπάνες οι οποίες είναι και οι υψηλότερες έναντι των νοτίων και ανατολικών χωρών, στις νότιες χώρες οι δαπάνες είναι σχεδόν οι μισές των κεντρικών και βορείων χωρών ενώ στις χώρες της ανατολικής Ευρώπης οι δαπάνες αντιστοιχούν σχεδόν στο 1/5 των χωρών της κεντρικής και της βόρειας Ευρώπης. Όσον αφορά την / αύξηση που πραγματοποιήθηκε μεταξύ του 2000 και του 2020 παρατηρήθηκε ότι οι χώρες της κεντρικής Ευρώπης

κυμαίνονται ελαφρώς άνω του Ευρωπαϊκού μέσου όρου (41,96%), στις χώρες της βόρειας και νότιας Ευρώπης η μεταβολή ήταν μεγαλύτερη του Ευρωπαϊκού μέσου όρου ενώ στις χώρες της ανατολικής Ευρώπης η μεταβολή ήταν σχεδόν τριπλάσια του Ευρωπαϊκού μέσου.

Η μεγάλη αυτή διαφορά οφείλεται κυρίως στο ότι οι χώρες της ανατολικής Ευρώπης είχαν εξαιρετικά χαμηλές δαπάνες για κοινωνικά επιδόματα. Ενδιαφέροντα στοιχεία της ανάλυσης ήταν ότι στην περίπτωση της Ελλάδας, της Βρετανίας και της Ουγγαρίας η αύξηση των κοινωνικών επιδομάτων έχει συντελεστεί κυρίως την περίοδο 2000 – 2008 ενώ σε χώρες όπως η Αυστρία, η Ελβετία, η Γερμανία, η Φιλανδία, η Νορβηγία, η Ιταλία, η Βουλγαρία, η Πολωνία, η Σλοβενία και η Σλοβακία έχει συντελεστεί κυρίως την περίοδο 2009 – 2020.

Για τα επιδόματα σε χρήματα ανά κάτοικο βρέθηκε οι χώρες της κεντρικής και βόρειας Ευρώπης να παρουσιάζουν παρόμοιες δαπάνες οι οποίες είναι και οι υψηλότερες έναντι των νοτίων και ανατολικών χωρών, στις νότιες χώρες οι δαπάνες είναι σχεδόν οι μισές των κεντρικών και βορείων χωρών ενώ στις χώρες της ανατολικής Ευρώπης οι δαπάνες αντιστοιχούν σχεδόν στο 1/4 των χωρών της κεντρικής και της βόρειας Ευρώπης. Όσον αφορά την / αύξηση που πραγματοποιήθηκε μεταξύ του 2000 και του 2020 παρατηρήθηκε ότι οι χώρες της κεντρικής Ευρώπης κυμαίνονται στο ίδιο επίπεδο με τον Ευρωπαϊκό μέσο όρο (36,99%), στις χώρες της βόρειας και νότιας (διπλάσια) Ευρώπης η μεταβολή ήταν μεγαλύτερη του Ευρωπαϊκού μέσου όρου ενώ στις χώρες της ανατολικής Ευρώπης η μεταβολή ήταν σχεδόν τετραπλάσια του Ευρωπαϊκού μέσου.

Η μεγάλη αυτή διαφορά οφείλεται κυρίως στο ότι οι χώρες της ανατολικής Ευρώπης είχαν εξαιρετικά χαμηλές δαπάνες για κοινωνικά επιδόματα. Ενδιαφέροντα στοιχεία της ανάλυσης ήταν ότι στην περίπτωση της Ελλάδας, της Βρετανίας και της Ουγγαρίας η αύξηση των επιδομάτων σε χρήμα έχει συντελεστεί κυρίως την περίοδο 2000 – 2008 ενώ σε χώρες όπως η Αυστρία, η Ελβετία, η Γερμανία, η Φιλανδία, η Νορβηγία, Ολλανδία, Γαλλία, Δανία, Σουηδία, Ισπανία έχει συντελεστεί την περίοδο 2009 - 2020. Ανάλογα αποτελέσματα ισχύουν και για τις περιοδικές παροχές στις παραπάνω χώρες για κάθε γεωγραφική περιοχή με την εξαίρεση του Βελγίου να έχει ομοιόμορφη μεταβολή των περιοδικών παροχών μεταξύ των δύο χρονικών περιόδων.

Όσον αφορά τις παροχές σε μορφή εφάπαξ οι χώρες της νότιας και κεντρικής Ευρώπης παρουσιάζουν παρόμοιες δαπάνες οι οποίες είναι και οι υψηλότερες έναντι των βορείων και ανατολικών χωρών, στις βόρειες χώρες οι δαπάνες είναι σχεδόν οι μισές των κεντρικών και νοτίων χωρών ενώ στις χώρες της ανατολικής Ευρώπης οι δαπάνες αντιστοιχούν σχεδόν στο 1/6 των χωρών της κεντρικής και της νότιας Ευρώπης. Όσον αφορά την βελτίωση που πραγματοποιήθηκε μεταξύ του 2000 και του 2020 παρατηρήθηκε ότι οι χώρες της κεντρικής Ευρώπης κυμαίνονται στο διπλάσιο επίπεδο με τον Ευρωπαϊκό μέσο όρο (22,0%), στις χώρες της βόρειας (τριπλάσια) και νότιας (τετραπλάσια) Ευρώπης η μεταβολή ήταν μεγαλύτερη του Ευρωπαϊκού μέσου όρου ενώ στις χώρες της ανατολικής Ευρώπης η μεταβολή ήταν σχεδόν οκταπλάσια του Ευρωπαϊκού μέσου.

Η μεγάλη αυτή διαφορά οφείλεται κυρίως στο ότι οι χώρες της ανατολικής Ευρώπης είχαν εξαιρετικά χαμηλές δαπάνες για εφάπαξ. Ενδιαφέροντα στοιχεία της ανάλυσης ήταν ότι στην περίπτωση της Γερμανίας, Γαλλίας, Βελγίου, Δανίας, Νορβηγίας, Αγγλίας, Ιταλίας, Ισπανίας (το 2020 μειώθηκαν σε επίπεδο χαμηλότερο του 2000), Ελλάδας, Πορτογαλίας, Βουλγαρίας, Ρουμανίας και της Τσεχίας η αύξηση των εφάπαξ έχει συντελεστεί κυρίως την περίοδο 2000 – 2008 ενώ σε χώρες όπως η Ολλανδία, η Αυστρία, η Ελβετία, η Πολωνία, η Σλοβενία και η Σλοβακία η αύξηση των εφάπαξ έχει συντελεστεί την περίοδο 2009 – 2020.

Τέλος, όσον αφορά τις παροχές σε είδος οι χώρες της βόρειας Ευρώπης παρουσιάζουν τις υψηλότερες δαπάνες, στις κεντρικές χώρες οι δαπάνες είναι σχεδόν τα $\frac{3}{4}$ των βορείων χωρών, στις νότιες χώρες είναι το $\frac{1}{4}$ αυτών ενώ στις χώρες της ανατολικής Ευρώπης οι δαπάνες αντιστοιχούν σχεδόν στο 1/8 των χωρών της βόρειας Ευρώπης. Όσον αφορά την βελτίωση που πραγματοποιήθηκε μεταξύ του 2000 και του 2020 παρατηρήθηκε ότι οι χώρες της κεντρικής Ευρώπης κυμαίνονται σε υψηλότερο επίπεδο με τον Ευρωπαϊκό μέσο όρο (53,04%), στις χώρες της βόρειας και κεντρικής Ευρώπης η μεταβολή ήταν μεγαλύτερη του Ευρωπαϊκού μέσου όρου ενώ στις χώρες της ανατολικής Ευρώπης η μεταβολή ήταν σχεδόν τριπλάσια του Ευρωπαϊκού μέσου.

Από την Cluster / PCA ανάλυση προέκυψε ότι και για τις δύο χρονικές περιόδους υπήρχαν δύο κύριες ομάδες χωρών. Η πρώτη ομάδα αφορούσε τις χώρες της Ελλάδας, της Πορτογαλίας, της Σλοβενίας, της Ισπανίας, της Τσεχίας, της Πολωνίας, της Ουγγαρίας, της Εσθονίας, της Σλοβακίας, της Ρουμανίας και της Βουλγαρίας οι οποίες

εμφανίζουν χαμηλό επίπεδο ανεξάρτητων και εξαρτώμενων του εισοδήματος κοινωνικών δαπανών ανά κάτοικο. Η δεύτερη ομάδα (Ελβετία, Νορβηγία, Σουηδία, Βέλγιο, Ιταλία, Αυστρία, Φιλανδία, Ολλανδία, Γερμανία, Γαλλία) αφορούσε χώρες που παρουσιάζουν ανεξάρτητα του εισοδήματος υψηλές κοινωνικές δαπάνες και ταυτόχρονα εξαρτώμενες του εισοδήματος χαμηλές κοινωνικές δαπάνες.

Η Δανία ήταν μια ξεχωριστή περίπτωση καθώς εμφανίζει ανεξάρτητα του εισοδήματος υψηλές κοινωνικές δαπάνες και ταυτόχρονα εξαρτώμενες του εισοδήματος υψηλές κοινωνικές δαπάνες. Όσον αφορά τις χώρες της Αγγλίας και Ιρλανδίας παρατηρήθηκε ότι την περίοδο 2009 – 2020 ανήκαν στην δεύτερη ομάδα που περιεγράφηκε παραπάνω ενώ την πρώτη χρονική περίοδο (2000 -2008) αποτελούσαν μια ξεχωριστή ομάδα που παρουσίαζαν ανεξάρτητα του εισοδήματος χαμηλές κοινωνικές δαπάνες και ταυτόχρονα εξαρτώμενες του εισοδήματος υψηλές κοινωνικές δαπάνες.

Η διαφοροποίηση από την Hierarchical Cluster Analysis ήταν ότι την περίοδο 2000 – 2020 η Ιταλία ήταν με την Αγγλία και την Ιρλανδία, δηλαδή είχε κοινά χαρακτηριστικά ως προς τις κοινωνικές δαπάνες. Παρόμοια κατάσταση παρατηρήθηκε για την Σλοβενία με την Ελλάδα, την Πορτογαλία και την Ισπανία. Ακόμα, μόνο για την περίοδο 2009 – 2020 παρατηρήθηκε ότι η Ελβετία με την Νορβηγία είχαν παρόμοια χαρακτηριστικά ως προς τις κοινωνικές τους δαπάνες ενώ η Δανία ήταν μια ξεχωριστή περίπτωση από μόνη της.

Η δομή της εργασίας βασίστηκε σε τρία ερευνητικά ερωτήματα. Το πρώτο ερώτημα αφορά στην ύπαρξη ή μη κοινών στοιχείων που θεμελιώνουν ένα πρόγραμμα κοινωνικού κράτους πρόνοιας και το κάνουν να έχει μια συγκεκριμένη δομή ανεξάρτητα από τις διαφοροποιήσεις που πραγματοποιούνται από το ένα κράτος σε σύγκριση με κάποιο άλλο, διαφοροποιήσεις που πολλές φορές βασίζονται στη πολιτική διακυβέρνηση κάθε χώρας. Μέσω της ανάλυσης που πραγματοποιήθηκε τόσο πρακτικά όσο και με τα στοιχεία της δευτερογενούς έρευνας φαίνεται πως όντων ένα κράτος πρόνοιας βασίζει το κοινωνικό του έργο σε χαρακτηριστικές μεταβλητές που έχουν να κάνουν με δαπάνες σε μορφή επιδόματος για τους πολίτες (πχ ανεργίας, κάποια μορφή δώρου) ενώ παντού υπάρχει μέριμνα για ασφαλιστική κάλυψη. Το στοιχείο που διαφοροποιεί τα μοντέλα μεταξύ τους είναι στο κατά πόσο έχει πρωτεύοντα ρόλο ο ιδιωτικός τομέας έναντι του κράτους και πόσο το περιορίζει όπως

γίνεται στα δυτικά και νότια κράτη σε αντίθεση με το σκανδιναβικό μοντέλο και εκείνο των χωρών της ανατολικής Ευρώπης αλλά και σε ποιες δαπάνες δίνεται μεγαλύτερη βαρύτητα.

Το δεύτερο ερώτημα αφορά τους τρόπους με τους οποίους μπορεί να λειτουργήσει ένα κράτος πρόνοιας στη σημερινή μεταβαλλόμενη εποχή που υπάρχουν παράλληλα προβλήματα τόσο στην οικονομική όσο και στην πολιτική και κοινωνική ζωή, σε μια εποχή απαξίωσης των θεσμών. Η πρακτική ανάλυση με τις συστάδες έδειξε πως υπάρχουν διαφοροποιήσεις στις πολιτικές του κάθε μοντέλου πριν και μετά την οικονομική κρίση του 2008-2009. Άλλες χώρες αποφάσισαν να ενδυναμώσουν μέρη από τις δαπάνες τους για να ενισχύσουν τις εισφορές της κοινωνίας σε μια δύσκολη στιγμή, «ξεφεύγοντας» από το στενό όριο του μοντέλου που ακολουθούσαν μέχρι πρότινος όπως έκανε για παράδειγμα η Γερμανία του συντηρητικού μοντέλου που αποφάσισε να αυξήσει τις εφάπαξ δαπάνες αμέσως μετά την έναρξη της κρίσης.

Η ανάλυση και ο διαχωρισμός σε διαφορετικές ομάδες δείχνει πως με βάση τις δαπάνες την περίοδο του 2000-2020 ουσιαστικά κοινωνικά μοντέλα πρόνοιας μπορούν να βρεθούν κατά την ανάλυση σε ίδιες αφού οι χώρες δεν λειτουργούν πλέον στις βασικές του ομάδες αλλά περιπλέκονται. Αυτό αποτελεί με πάση επιφύλαξη για την μελλοντική τους πορεία και ένα στοιχείο σχετικά με την μετεξέλιξη της πορείας των μοντέλων που τείνουν ανάλογα την υπάρχουσα οικονομική και κοινωνική κατάσταση άλλοτε να ενοποιούνται, άλλοτε να στέκονται περισσότερο στο παραδοσιακό τους μοντέλο.

Εξαίρεση ίσως να αποτελούν οι αγγλοσαξονικές χώρες καθώς μέσω από την ανάλυση που πραγματοποιήθηκε τις περισσότερες φορές παρατηρείται πως στις υποομάδες που δημιουργούνται η Αγγλία και η Ιρλανδία απομακρύνονται, παραμένοντας πιστές στις αρχές του Αγγλοσαξονικού μοντέλου κάτι που δεν συμβαίνει για παράδειγμα με τις βόρειες χώρες που αν και ανήκουν θεωρητικά στο Σκανδιναβικό μοντέλο αποκτούν και στοιχεία του Φιλελεύθερου.

Τέλος, το τρίτο ερευνητικό ερώτημα σχετίζεται με το ποιες είναι οι μέθοδοι εκείνες που μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να δοθεί μια ενίσχυση και ώθηση στο κοινωνικό κράτος του 21^{ου} αιώνα και πως μπορεί να διαμορφωθεί για το μέλλον. Σε αυτό το ερώτημα δίνεται η ολοκληρωτική απάντηση από όλη την έκταση της εργασίας. Αυτό που θα μπορούσε να ειπωθεί είναι πως ενώ η βιβλιογραφία δείχνει πως υπάρχουν

μοντέλα που τείνουν να φαίνονται καλύτερα στα χαρακτηριστικά τους από άλλα, πχ το σοσιαλδημοκρατικό σε σχέση με το συντηρητικό όταν συγκρίνονται πρακτικά φαίνεται πως κανένα τους δεν μπορεί σε όλα τα χαρακτηριστικά του να υπερνικήσει το άλλο και να δημιουργήσει το ιδεατό.

Σε κάθε περίπτωση ο αναγνώστης θα πρέπει να θυμάται πως μια αύξηση των κοινωνικών δαπανών δεν σχετίζεται απαραίτητα με μια καταλληλότερη ενός μοντέλου αλλά έχει κυρίως να κάνει με την κάλυψη των αναγκών της κοινωνίας εκείνη την χρονική στιγμή. Επίσης, μια τέτοια αύξηση δεν γνωρίζουμε αν κάθε φορά είναι και αρκετή. Τα στοιχεία στα οποία βασίζεται εργασία είναι η μεταβολή των κοινωνικών δαπανών υπό την σκοπιά του θεωρητικού υποβάθρου που ακολουθούν σε σχέση με το κράτος πρόνοιας, ωστόσο δεν αποτελούν μια πλήρη απάντηση για βελτίωση/επιδείνωση της κατάστασης αλλά μια μελέτη της διαχρονικής εξέλιξης τους στο βάθος του χρόνου.

Σαν ένα πρώτο γενικό συμπέρασμα προκύπτει πως το μοντέλο κοινωνικής πρόνοιας που ακολουθούν οι χώρες που απαρτίζουν την Κεντρική Ευρώπη φαίνεται διαχρονικά να επιτυγχάνουν καλύτερες τιμές σχεδόν σε κάθε κατηγορία δαπάνης και πως οι χώρες της ανατολικής Ευρώπης που δεν ακολουθούν ένα συντηρητικό μοντέλο αργούν να προσαρμοστούν καθώς η βελτίωση τους επέρχεται μετά από την περίοδο 2008-2009. Ωστόσο, αν υπάρξει διαίρεση ανά δαπάνη όπως πραγματοποιείται στο τελευταίο κεφάλαιο της εργασίας τότε φαίνεται πως κάποια μοντέλα υπερτερούν των άλλων όπως για παράδειγμα τις παροχές σε μορφή εφάπαξ όπου εκτός από τις χώρες της Κεντρικής Ευρώπης που αναμένεται να βγουν στις πρώτες θέσεις εμφανίστηκαν και αυτές του Νοτιοευρωπαϊκού μοντέλου.

Σχετικά με την εξέλιξη του κράτους πρόνοιας στην Ευρώπη φαίνεται πως ένα μοντέλο το οποίο έχει αρχίσει να φθείρεται είναι το αγγλοσαξονικό-φιλελεύθερο μοντέλο το οποίο παρουσιάζεται πλέον ως μια περίπτωση που έχει ιδιόζουσα χαρακτηριστικά και τείνει να απομονωθεί από τα υπόλοιπα βάσει της ανάλυσης που πραγματοποιήθηκε. Τα χαρακτηριστικά του δεν μπορούν να συμβαδίσουν με τα στοιχεία της αγοράς τον 21^ο αιώνα. Η ανάλυση που πραγματοποιήθηκε έδειξε πως Αγγλία και Ιρλανδία απομακρύνονται από τις ομαδοποιήσεις των άλλων χωρών. Στο φιλελεύθερο αυτό μοντέλο όπως φαίνεται από την θεωρία υπάρχει πολύ περιορισμένη δυνατότητα για αποεμπορευματοποίηση στην εργασία, η κοινωνική προστασία είναι ενισχυμένη μόνο

στον ιδιωτικό τομέα, το κράτος έχει χαμηλό αναδιανεμητικό ρόλο, η κοινωνική ασφάλιση είναι και αυτή περιορισμένη και οι κρατικές παροχές δίνονται σε όσους δεν λαμβάνουν κοινωνική προστασία από την ίδια την αγορά. Τα στοιχεία αυτά διαφέρουν από τα υπόλοιπα που έχουν παρουσιαστεί στη γενικότερη εικόνα της Ευρώπης.

Η δεύτερη παρατήρηση είναι πως ενώ το κράτος πρόνοιας φάνηκε να χωρίζεται ουσιαστικά από την αρχή της εξέλιξης των μοντέλων σε τέσσερα κυρίαρχα μοντέλα ανάμεσα σε αυτά με το πέρασμα του χρόνου υπήρξαν εξαιρέσεις. Για παράδειγμα, από το σκανδιναβικό μοντέλο η Δανία αποτελεί μια διαφορετική περίπτωση, από το νοτιοευρωπαϊκό μοντέλο η Ελλάδα και η Ιταλία εμφανίζουν αύξηση σε ορισμένες δαπάνες τους πριν την εποχή της οικονομικής κρίσης ενώ χώρες από το μοντέλο της Κεντρικής Ευρώπης όπως η Γερμανία αυξάνουν τις δαπάνες της κοινωνικής πρόνοιας από το 2009 και έπειτα.

Επομένως, το αγγλοσαξονικό μοντέλο φαίνεται να μην επηρεάζεται πολύ από τις αλλαγές που συμβαίνουν στην υπόλοιπη Ευρώπη πέρα από μεμονωμένες περιπτώσεις και θα μπορούσε να χαρακτηρισθούν ως ένα απομονωμένο μοντέλο. Αυτό σχετίζεται με το γεγονός πως σε όλη την έρευνα δεν φάνηκε να υπάρχει αξιοσημείωτη αύξηση των κοινωνικών δαπανών στην Αγγλία, καθόλη την διάρκεια των παρατηρήσεων δεν εμφανίστηκε κάποιο αξιοσημείωτο γεγονός αύξησης ή βελτίωσης των ήδη υπαρχόντων δεικτών όπως έγινε για παράδειγμα στη Γερμανία.

Το σκανδιναβικό μοντέλο εκτός από την εξαίρεση της Δανίας παραμένει σταθερό στις μεταβολές της αγοράς όλη την εικοσαετία. Το μοντέλο που ακολουθεί με υψηλές δαπάνες ανά κάτοικο συμφέρει την οικονομία της χώρας καθώς δεν φαίνονται αλλαγές στα έτη που πραγματοποιείται η ανάλυση. Από την άλλη πλευρά υπάρχουν χώρες που φαίνεται πως κυμαίνονται καλύτερα σε επίπεδο κοινωνικών δαπανών σε χρήματα και είδος καθώς παρατηρείται μια αύξηση ειδικά από το 2009 και έπειτα είναι αυτές της κεντρικής Ευρώπης και του συντηρητικού μοντέλου, δίνεται μια σταδιακή επικράτηση του ανάμεσα στα χρόνια από το 2009 και έπειτα.

Επομένως, όπως φαίνεται από την συλλογιστική της εργασίας πρέπει να υπάρξει κυρίως μια ανάμειξη στοιχείων μεταξύ του μοντέλου του συντηρητικού και του

σοσιαλδημοκρατικού με στοιχεία από τις χώρες του νότου και κάλυψη με γνώμονα ωστόσο την κάλυψη των αναδυόμενων χωρών της Ανατολικής Ευρώπης. Ο λόγος που χρειάζεται αυτή η ανάμειξη είναι για να παρθούν βασικά στοιχεία από τα πιο σταθερά μοντέλα στο χρόνο όπως είναι το σκανδιναβικό και ταυτόχρονα να γίνει μια ανάλυση στις κοινωνικές δαπάνες που υπάρχει αύξηση από το 2010 και μετά σε άλλες χώρες με χαμηλότερα εισοδήματα όπως αυτές της νότιας και ανατολικής Ευρώπης. Με αυτό τον τρόπο θα φανεί η τάση και η ζήτηση από άποψη κάλυψη κοινωνικών δαπανών στην Ευρώπη του σήμερα. Σημαντικό στοιχείο παραμένει η συνιστώσα πως για να εφαρμοστεί ένα μοντέλο είτε βασισμένο εξ' ολοκλήρου σε κάποιο άλλο, είτε αποτελώντας την ανάμειξη πολλών άλλων χρειάζεται να υπάρχει και βασική μελέτη για την χώρα εφαρμογής και τις δυναμικές της οικονομίας της. Δεν μπορεί να συγκριθεί για παράδειγμα το σύστημα υγείας της Ελλάδας και οι ανάγκες του με αυτό της Δανίας και οι δυνατότητες που δίνονται στο καθένα. Η άποψη για ένα ιδεατό μοντέλο κοινωνικής πρόνοιας τον 21^ο αιώνα καταρρίπτεται.

Οι παραπάνω αναλύσεις που πραγματοποιήθηκαν κυρίως στο τέταρτο κεφάλαιο αλλά και η συζήτηση των αποτελεσμάτων δείχνουν πως δεν μπορεί να υπάρξει άμεσα κάποια απάντηση για το κράτος πρόνοιας. Αυτό που μπορεί να ειπωθεί είναι πως χώρες με διαφορετικά μοντέλα κράτους πρόνοιας αξιολογούνται - βαθμολογούνται ως προς τις κοινωνικές τους δαπάνες – έμμεσα το κράτος πρόνοιας. Όπως αναφέρεται και στη βιβλιογραφία κάθε τυπολογία κράτους πρόνοιας έχει τα δικά του χαρακτηριστικά στοιχεία και πλεονεκτήματα αλλά και μειονεκτήματα για τους πολίτες της εκάστοτε χώρας. Η ανάλυση που γίνεται στην εργασία χρησιμοποιεί για να μπορέσει να κατατάξει τις μετρήσεις που δημιουργεί τα μοντέλα που παρουσιάζονται στη βιβλιογραφική επισκόπηση. Ταυτόχρονα η εμπειρική ανάλυση δίνει και το αποτέλεσμα της πληροφόρησης για τον μέσο όρο που προκύπτει ανά δαπάνη και χώρα στην Ε.Ε.

Αυτή η κατάταξη σε δύο μεγάλες κυρίως ομάδες (υπάρχουν και υποομάδες όπως φαίνεται από την δεύτερη ανάλυση) αναδεικνύουν έμμεσα τα 4 μοντέλα (σε κάποιο βαθμό), π.χ η Αγγλία, η Ιρλανδία μαζί με την Ιταλία έχουν δημιουργήσει μια δικιά τους υπό-ομάδα πέρα από τις βασικές της θεωρίας. Αν και η γενικότερη ανάλυση δείχνει πως το αγγλοσαξονικό μοντέλο απομακρύνεται από τα άλλα όταν η εργασία αποσκοπεί στο να δει ποιες είναι οι υποομάδες που δημιουργούνται σε Αγγλία και Ιρλανδία, ένα πιο «σκληρό» μοντέλο που δεν δίνει μεγάλες δυνατότητες στη κρατική παρέμβαση

εντάσσεται και η Ιταλία αποδεικνύοντας για άλλη μια φορά πως δεν υπάρχει μια ενιαία μετεξέλιξη του κοινωνικού μοντέλου σε όλη την Ευρώπη αλλά πολλές μετακινήσεις που δεν μπορούν να εξηγηθούν από σύνδεση θεωρητικού μοντέλου-κοινωνικών δαπανών όλες τις φορές. (Brenda, et al., 2019)

Η περιγραφική ανάλυση προσφέρει χρήσιμες πληροφορίες δεδομένου και του μέσου όρου της Ευρωπαϊκής ένωσης στο αν οι χώρες συγκλίνουν ή αποκλίνουν με βάση τις κοινωνικές τους δαπάνες

Όσον αφορά την λειτουργία του κράτους πρόνοιας και τον τρόπο που αναπτύσσεται με τα χρόνια παρουσιάζονται βασικοί πυλώνες της κοινωνικής και οικονομικής ζωής στους οποίους μπορεί να βοηθήσει αυτός ο τύπος αλλά πάντα η μεταβλητή έχει να κάνει με την χώρα και την κατάσταση στην οποία βρίσκεται. Έτσι, ένα κράτος που ακολουθεί ένα μοντέλο κοινωνικής πρόνοιας μπορεί να βασίσει περισσότερο τις δαπάνες του στο να ενισχύσει τον τομέα της υγείας, της εκπαίδευσης, της εργασίας ή των βοηθητικών επιδομάτων. Η βασική έννοια των μοντέλων κοινωνικής πρόνοιας είναι το κράτος να στηρίζει με όποιον τρόπο μπορεί το κοινωνικό σύνολο στο οποίο απευθύνεται αλλά ανάλογα με τις πολιτικές που ακολουθούν οι ηγεσίες των χωρών και με το πέρασμα των χρόνων διαχωρίζονται σε ξεχωριστά μοντέλα, ένα πιο οικονομικά συγκρατημένο συντηρητικό μοντέλο με ένα πιο φιλελεύθερο μοντέλο των νότιων χωρών.

Στους περιορισμούς που προέκυψαν κατά την διαδικασία εκπόνησης της εργασίας μπορούν να αναφερθούν αρχικά ο αναγκαστικός αποκλεισμός κάποιων άρθρων. Ο λόγος είναι πως υπάρχουν αμέτρητες δημοσιεύσεις, άρθρα, βιβλία, αποσπάσματα από διεθνή περιοδικά τα οποία ασχολούνται με το ζήτημα του κράτους κοινωνικής πρόνοιας και των μοντέλων που εμπεριέχεται σε αυτό και έπρεπε με κάποιο τρόπο και κριτήρια να γίνει μια προσεκτική διαλογή. Ένας δεύτερος περιορισμός που εμφανίζεται από την ανάλυση της μεθοδολογίας αφορά το γεγονός πως πολλές δεν μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν παρόμοιοι δείκτες για όλες τις χώρες που τίθενται στη μελέτη στη cluster analysis καθώς δεν υπάρχουν όλοι από αυτούς στις βάσεις δεδομένων και για αυτό το λόγο η εργασία αφέθηκε να προχωρήσει με δείκτες δημόσιων δαπανών.

Βιβλιογραφία

Ξένη βιβλιογραφία

- Allan, J. P. & Scruggs, L., 2004. Political Partisanship and Welfare State Reform in Advanced Industrial Societies. *American Journal of Political Science*, pp. 496-512.
- Atkinson, A., 2015 . *Inequality*.. s.l.:Harvard University Press..
- Berman, S., 1998. *The Social Democratic Moment: Ideas and Politics in the Making of Interwar Europe*. London : Harvard University Press.
- Boat , T. & Wu, J., 2015. Clinical Characteristics of Intellectual Disabilities. *Mental Disorders and Disabilities Among Low-Income Children*, pp. 169-176.
- Bonoli, G. & Natali, D., 2012. *The New Welfare State in Europe*.. Oxford: Oxford University Press..
- Brady, D. & Biegert, T., 2019. The Scope and Implications of Welfare State Universality. *Annual Review of Sociology*, pp. 1-23.
- Brenda, G., R. & ., 2019. Long-term care: Greek reality. *Perioperative nursing (GORNA)*,, pp. 238-254.
- Castles, F., 2006. ανάπτυξη της μεταπολεμικής κατάστασης των δημοσίων δαπανών: μακροπρόθεσμες τροχιές και πρόσφατες τάσεις,. s.l.: Econstop .
- Clegg, D., 2012. *Central European welfare states*. 1st ed. s.l.:Routledge.
- Cortes Generales and the King, 1978 . *The Spanish Constitution* , s.l.: Agencia Estatal Boletín Oficial del Estado.
- EASPD, 2012. *Social welfare systems across Europe*, s.l.: SensAge.
- EPRS, 2022. *EU welfare systems and the challenges of poverty and inequality*. s.l.:European Parliamentary Research Service..
- Eräsaari, R., 1986. The New Social State?. *Sage Publications*, 29(3), pp. 225-241.
- Esping-Andersen, G., 1980. *cial class, social democracy and state policy: party policy and party decomposition in Denmark and Sweden*. Copenhagen: Institute of Organization and Industrial Sociology.
- Esping-Andersen, G., 1990 . *Οι Τρεις Κόσμοι του Καπιταλισμού της Ευημερίας*. Αθήνα : Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα .
- EuropeanSocialSurvey, 2018. *Στάσεις στην Ευρώπη απέναντι στο Κράτος Πρόνοιας*, London: s.n.
- Eurostat, 2002. *Η κοινωνική κατάσταση στην Ευρωπαϊκή Ένωση*, s.l.: Eurostat.
- Everitt, B., Landau, S. & Leese, M., 2001. *Cluster analysis*, s.l.: London .

- Fay, S., 1950. Bismark's Welfare State. *University of California Press*, January, pp. 1-7.
- Ferrera, M., 1996 . *Προοπτικές του κοινωνικού κράτους πρόνοιας στη Νότια Ευρώπη*. Αθήνα : Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα.
- Ferrera, M., 1999. *Προοπτικές του Κοινωνικού Κράτους στη Νότια Ευρώπη*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Giuseppe, E. & Ercolano, S., 2012. Exploring public social expenditure trends in the globalization era. *ROPEAN RESEARCH STUDIES JOURNAL*, pp. 23-42.
- Hicks, A., 2000. *Social democracy and Welfare Capitalism: A century of Income*. s.l.:Cornell University Press. .
- Hilson, M., 2012. *Το Σκανδιναβικό Μοντέλο: Αποτελεσματικότητα και αλληλεγγύη, συναίνεση και θεσμικός πειραματισμός*. s.l.:ΠΕΚ (Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης).
- Italian Republic, 1948. *The constitution of Italian Republic*, s.l.: Italian Republic.
- Kaminska, M., 2013. The missing dimension: a comparative analysis of healthcare governance. *Journal of Comparative Policy Analysis: Research and Practice*, 15(1), pp. 68-86.
- Klenk, T., 2015. The governance of welfare markets—trends and challenges. *Introduction to the special issue*, pp. 35-40.
- Konzelmann, S. & Fovargue-Davies, M., 2010. Varieties of liberalism: Anglon-saxin capitalism in crisis?. *Centre for Business Research*, 10 June, pp. 10-12.
- Korpi, W. & Englund, S., 2013. Women's Opportunities under Different Family Policy Constellations: Gender, Class, and Inequality Tradeoffs in Western Countries Re-Examined. *Social Politics: International Studies in Gender, State & Society*, pp. 1-40.
- Koullias, E., Apostolakis, I. & Sarafis, P., 2020. Typology of Social States and Long-Term Care. Greece in relationship to Europe. *Scientific Chronicles*, pp. 304-319.
- Lauzadyte-Tutliene, A., Balezentis, T. & Goculenko, E., 2018. Welfare State in Central and Eastern Europe. *Journal of Scientific Papers Economics & Sociology* .
- Maddison, A., 2003. *The World Economy: Historical Statistics*. Παρίσι : ΟΟΣΑ .
- Mishra, R., 2002. Richard Titmuss and Social Policy. *Journal of Social Policy*, pp. 747-752.
- Morel.N, 2006. *Providing coverage against new social risks in Bismarckian welfare states: the case of long term care*. s.l.:Routledge.
- Müller, K., 1999. *The Political Economy of Pension Reform in Central-Eastern Europe*. Cheltenham: Edward Elgar.

- Orszag, P. & Stiglitz, J., 2001. *Rethinking Pension Reform: Ten myths about social security systems*, in: Robert Holzmann et al.. Washington DC: The World Bank.
- Pattison, J., 2008 . Is it necessary to assume an apartheid-like social structure in Early Anglo-Saxon England?. *National Library of Medicine* , p. 2423–2429..
- Petersen, K. & Åmark, K., 2006. Old Age Pensions in the Nordic Countries 1880-. *The Nordic Model of Welfare*, pp. 145-188.
- Piketty, T., 2007 . *Η Οικονομία των Ανισοτήτων*, Αθήνα : Πόλις .
- Portuguese Republic, 1976. *Constitution of the Portugese republic*, s.l.: Portuguese republic.
- Rittel, H. & Webber, M., 1973. Dilemmas in a General Theory of Planning. *Policy Science*, pp. 155-169.
- Rothstein, B., 2001. Social Capital in the Social Democratic Welfare State. *Politics & Society*, 1 June, pp. 207-241.
- Seaton, J. & Seaton, J., 1996. *Cultural Conservatism, Political Liberalism: From Criticism to Cultural Studies*. s.l.:The University of Michigan Press.
- Sharkh, M. & Gough, I., 2010. Global Welfare Regimes: A Cluster Analysis. *Global Social Policy*, 10 March .
- Simone, E., Gaeta, G. & Ercolano, S., 2012. Exploring Public Social Expenditure Trends in the Globalization Era. *European Research Studies*,, pp. 24-40.
- Srinivasan, N., 2006. The Anglo-Saxon Model. In: *Development Models, Globalization and Economies*. s.l.:s.n., pp. 25-36.
- Stephens, J., 1979 . *The Transition from Capitalism to Socialism*, London : McMillan .
- Titmuss, R., 1974. What is Social Policy. *Welfare States: Construction, Deconstruction, Reconstruction* , pp. 138-147.
- Tulchinsky, T., 2018 . Bismarck and the Long Road to Universal Health Coverage. *Case Studies in Public Health*, p. 131–179.
- VAN KERSBERGEN, K., 1995. *Social capitalism : a study of Christian democracy and of the welfare state*. New York : Routledge.
- Vargas-Hernandez, J., Noruzi, M. R. & Irani , F. N. H. A., 2011. What is Policy, Social Policy and Social Policy Changing?.. *International Journal of Business and Social Science*, 2(10), pp. 287-291.
- WorldBank, 1994. *Averting the Old Age Crisis: Policies to Protect the Old and Promote Growth*..issue2.indd42issue2.indd 4216/10/0719:20:1516/10/07 19:20:15. Oxford: Oxford University Press.

Ελληνική βιβλιογραφία

BENIΕΡΗΣ, Δ. & ΠΑΠΑΘΕΟΔΩΡΟΥ, Χ., 2003. *Τι είναι το Κοινωνικό και τι το πολιτικό στην Κοινωνική Πολιτική Σήμερα*. σ.λ.: Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα.

Βουλή των Ελλήνων, 2019. *Σύνταγμα της Ελλάδος-Άρθρο 25: (Αρχή του κοινωνικού κράτους δικαίου, προστασία θεμελιωδών δικαιωμάτων)*, Αθήνα: Βουλή των Ελλήνων .

Γαλετσέλλης, Μ.-Τ., 2017 . *Το Σκανδιναβικό Μοντέλο ως Πρότυπο Ανάπτυξης για την Ευρώπη* , Μυτιλήνη : Πανεπιστήμιο Αιγαίου .

Γιαννακόπουλος, Δ., 2005. *Η γένεση του ευρωπαϊκού κράτους πρόνοιας και η ανάδειξη της παιδείας ως δημόσιου αγαθού*. Αθήνα: Παιδαγωγικό Ινστιτούτο.

Δαουτόπουλος, Γ., 1999. *Η Κοινοτική ανάπτυξη στην Ελλάδα*. Αθήνα : σ.ν.

Δημητρόπουλος, Γ., 2004. *Γενική Συνταγματική Θεωρία*. Αθήνα: Σάκκουλας.

Δίκαιος, Κ., 2010. *Ιστορία κοινωνικής πολιτικής*. Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg.

Ιωάννου, Α., 2013. *Τυπολογίες κρατών πρόνοιας-Το σύστημα υγείας της Κύπρου: πλαίσιο, δρώντες, κίνητρα και συμπεριφορές*, σ.λ.: Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου .

Καζάκος, Π. & Μπουρίκος, Δ., 2017. *Η κοινωνική πολιτική ανάμεσα σε κράτος και αγορά: κριτική επισκόπηση της ελληνικής βιβλιογραφίας*, σ.λ.: Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης,.

Καραμεσίνη, Μ., 2019. *Συμφιλίωση εργασίας και οικογένειας στην Ελλάδα: Γένεση, εξέλιξη και αποτίμηση μιας πολιτικής*. Αθήνα : νήσος .

Κάρλο, Τ., 2004. *Οικονομική Κοινωνιολογία: Κράτος, Αγορά και Κοινωνία στον Σύγχρονο Καπιταλισμό*. σ.λ.: Εκδόσεις Παπαζήσης.

Κατρούγκαλος, Γ., 2006. European social citizenship and the privatisation of welfare stat. *Κοινωνική συνοχή και ανάπτυξη* , pp. 32-33.

Κατρούγκαλος, Γ., 2011. *Το κοινωνικό κράτος σε πολιορκία*, σ.λ.: Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών.

Κατρούγκαλος, Γ., 2014. *Ανισότητες και Δίκαιο*, Αθήνα: Alexandria.

Κονδύλης, Π., 2015. *Συντηρητισμός, ιστορικό περιεχόμενο και παρακμή*. σ.λ.: Εκδόσεις Κρήτης.

Κωτσονόπουλος, Λ., 2007. *Διαδρομές της ηγεμονίας: Αναζητώντας μία γκραμσιανή έννοια στις θεωρίες του Κοινωνικού Κράτους*. Αθήνα, Πάντειο Πανεπιστήμιο.

Μανιάτης, Θ., 2015 . *Η πολιτική οικονομία του κράτους πρόνοιας και ο καθαρός κοινωνικός μισθός στην Ελλάδα* , Αθήνα : ΙΝΕ .

- Μανιάτης, Θ., Τσαλίκη, Π. & Τσουλφίδης, Λ., 1999. *Ζητήματα Πολιτικής Οικονομίας: Η Περίπτωση της Ελλάδας*, Αθήνα : Ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα.
- Μανιτάκης, Α., 2004. *Ελληνικό Συνταγματικό Δίκαιο-Θεμελιώδεις Έννοιες*. Αθήνα-Θεσσαλονίκη : Εκδόσεις Σάκκουλα .
- Ματσαγγάνης, Μ., 2021. *Το κοινωνικό κράτος επιταχυντής της δημόσιας ανάπτυξης*, s.l.: διανέοσις.
- Μισσός, Β., 2020. 3.1. *Εισοδηματική φτώχεια και ανισότητα εργαζομένων στην ΕΕ15*, Αθήνα : ΚΕΠΕ .
- Μπιδέρη, Α., 2018. *Η πολιτική οικονομία του κράτους πρόνοιας στην Ελλάδα* , s.l.: Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου.
- Μπούτσιου, Σ. & Σαράφης, Π., 2013. Νοτιοευρωπαϊκό μοντέλο κράτους πρόνοιας και οικονομική κρίση. *Διεπιστημονική Φροντίδα Υγείας*, pp. 147-161.
- Ναγόπουλος, Ν., 2020. *Το σκανδιναβικό μοντέλο ως πρότυπο ανάπτυξης για την Ευρώπη*, s.l.: Πανεπιστήμιο Αιγαίου.
- Πετμεζίδου , Μ. και συν., 2015. Υγεία και μακροχρόνια φροντίδα στην Ελλάδα. *Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών εξελίξεων*, pp. 5-540.
- Πετμεζίδου-Τσουλουβή, Μ., 1992. *Κοινωνικές Ανισότητες και Κοινωνική Πολιτική*, Αθήνα : Εκδόσεις Έξαντας .
- Σακελλαρόπουλος, Θ., 1993. *Κράτος και οικονομία στην Ελλάδα: Μια ιστορική τυπολογία στη Νεοελληνική κοινωνία, Ιστορικές και κριτικές προσεγγίσεις*. Αθήνα : Εκδόσεις Κριτική .
- Σακελλαρόπουλος, Θ., 2001. *Η Ελλάδα στη μεταπολίτευση πολιτικές και κοινωνικές εξελίξεις*. Αθήνα: Εκδόσεις Λιβάνης.
- Σαλούρου, Ρ., 2006. *Οι μετανάστες σώζουν τα ασφαλιστικά ταμεία*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: www.capital.gr
- Σταθόπουλος, Π., 2015. *Κοινωνική προστασία, κοινωνική πρόνοια*. Αθήνα: Παπαζήσης.
- Στασινοπούλου, Ο., 1992. Άτυπα δίκτυα φροντίδας και σύγχρονος προνοιακός πλουραλισμός. *Εκλογή θεμάτων κοινωνικής πρόνοιας*, pp. 109-122.
- Στασινοπούλου, Ό., 2003. *Κράτος Πρόνοιας*. Αθήνα: Gutenberg.
- Συροκάκη, Α., 2016. *ΤΟ ΑΣΦΑΛΙΣΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ*, Πειραιάς : Πανεπιστήμιο Πειραιώς .
- Τασόπουλος, Γ., 2006. *Η κοινωνία και το Σύνταγμα στην Ελλάδα. Μεταξύ πολιτικού*. Αθήνα-Θεσσαλονίκη : Σάκκουλας.
- Τράπεζα της Ελλάδος, 2012. *Κοινωνική πολιτική και κοινωνική συνοχή στην Ελλάδα σε συνθήκες της οικονομικής κρίσης* , s.l.: Τράπεζα της Ελλάδος.

Τσάτσος, Δ., 1977. *Πολίτευμα και Πολιτική*. Αθήνα: Εκδόσεις Ίκαρος.

Φερώνας, Α. & Λαλιώτη, Β., 2021. *Κοινωνική Πρόνοια: Μια επισκόπηση του πεδίου*. σ.λ.:ΕΚΕΠ.

Χρυσούλη, Α., 2021. *Η κοινωνική πολιτική στην Ελλάδα απο το 1980 μέχρι σήμερα*, Αθήνα: Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής.

Ιστοσελίδες

Brown, T. K., 2016. *How US welfare compares around the globe*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-37159686>
[Πρόσβαση 13 Δεκέμβριος 2021].

e-European Justice, 2021. *Εθνική νομοθεσία-Γερμανία*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: https://e-justice.europa.eu/content_member_state_law-6-de-maximizeMS-el.do?member=1
[Πρόσβαση 27 Σεπτέμβριος 2021].

Eurostat, 2020. *SOCIAL PROTECTION AND SOCIAL INCLUSION*. [Online]
Available at: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/employment-and-social-inclusion-indicators/social-protection-and-inclusion>
[Accessed 12 May 2023].

Eurostat, 2022. [Online]
Available at:
<https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/explore/all/economy?lang=en&display=list&sort=category>
[Accessed 16 December 2022].

Troper, M., 2018. *Comment la Constitution de 1958 définit la souveraineté nationale?*. [Online] Available at: <https://www.vie-publique.fr/parole-dexpert/270252-la-souverainete-nationale>
[Accessed 27 Σεπτέμβριος 2021]

OECD data, 2022. *OECD*. [Online]
Available at: <https://www.oecd.org/>
[Accessed 13 November 2022].

Σαλούρου, Ρ., 2006. *Οι μετανάστες σώζουν τα ασφαλιστικά ταμεία*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: www.capital.gr

Κοντιάδης, Ξ., 2020. *Σε τι διαφέρει το κράτος πρόνοιας από το κοινωνικό κράτος;*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://www.syntagmawatch.gr/ask-a-question/se-ti-diaferei-to-kratos-pronoias-apo-to-koinoniko-kratos/>
[Πρόσβαση 23 Οκτώβριος 2021].

Παράρτημα

Λίστα Επεξήγησης Μεταβλητών

SE = Social protection expenditure

P = Pensions

SPBA = Social protection benefits (total)

SPBAN = Social protection benefits, N = non means-tested (ανεξάρτητα εισοδήματος)

SPBAM = Social protection benefits, M = means-tested (εξαρτώμενες του εισοδήματος)

CB = Cash benefits (total)

CBN = Cash benefits, N = non means-tested (ανεξάρτητα εισοδήματος)

CBM = Cash benefits, M = means-tested (εξαρτώμενες του εισοδήματος)

PCB = Periodic cash benefits (total)

PCBN = Periodic cash benefits, N = non means-tested (ανεξάρτητα εισοδήματος)

PCBM = Periodic cash benefits, M = means-tested (εξαρτώμενες του εισοδήματος)

LSCB = Lump sum cash benefits (total)

LSCBN = Lump sum cash benefits, N = non means-tested (ανεξάρτητα εισοδήματος)

LSCBM = Lump sum cash benefits, M = means-tested (εξαρτώμενες του εισοδήματος)

BIK = Benefits in kind (total)

BIKN = Benefits in kind, N = non means-tested (ανεξάρτητα εισοδήματος)

BIKM = Benefits in kind, M = means-tested (εξαρτώμενες του εισοδήματος)

Means-tested = «Means-tested social benefits are social benefits which are explicitly or implicitly conditional on the beneficiary's income and/or wealth falling below a specified level»

Principal Component Analysis

PCA – 2000-2008

Πίνακας 1: Στοιχεί Communalities, 2000-2008

	Initial	Extraction
SE	1,000	,990
P	1,000	,947
SPBAN	1,000	,979
SPBAM	1,000	,984
CBN	1,000	,991
CBM	1,000	,941
PCBN	1,000	,984
PCBM	1,000	,932
LSCBN	1,000	,226
BIKN	1,000	,841
BIKM	1,000	,695

Extraction Method: Principal
Component Analysis.

Πίνακας 2: Συνολική διακύμανση-εξήγηση- **Total Variance Explained**

Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings			Rotation Sums of Squared Loadings		
		% of	Cumulative		% of	Cumulative		% of	Cumulative
	Total	Variance	%	Total	Variance	%	Total	Variance	%
1	7,950	72,270	72,270	7,950	72,270	72,270	5,552	50,472	50,472
2	1,559	14,171	86,442	1,559	14,171	86,442	3,957	35,969	86,442
3	,918	8,349	94,791						
4	,489	4,448	99,239						
5	,054	,494	99,733						
6	,026	,233	99,966						
7	,003	,028	99,994						
8	,001	,006	100,000						
9	6,044E-11	5,495E-10	100,000						
10	1,764E-12	1,603E-11	100,000						
11	5,531E-13	5,028E-12	100,000						

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Πίνακας 3: Παράμετροι

Rotated Component Matrix ^a		
	Component	
	1	2
SE	,896	,432
P	,903	,362
SPBAN	,925	,352
SPBAM	,344	,931
CBN	,944	,315
CBM	,278	,930
PCBN	,939	,318
PCBM	,265	,928
LSCBN	,467	,089
BIKN	,831	,388
BIKM	,361	,751

Extraction Method: Principal

Component Analysis.

Rotation Method: Varimax with Kaiser

Normalization.

a. Rotation converged in 3 iterations.

PCA 2009 – 2020

Πίνακας 4 : Στοιχεία

Communalities		
	Initial	Extraction
SE	1,000	,990
P	1,000	,967
SPBAN	1,000	,970
SPBAM	1,000	,983
CBN	1,000	,993
CBM	1,000	,977
PCBN	1,000	,986
PCBM	1,000	,976
LSCBN	1,000	,241
BIKN	1,000	,848
BIKM	1,000	,454

Extraction Method: Principal

Component Analysis.

Πίνακας 5: Διακύμανση

Total Variance Explained									
Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings			Rotation Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	6,831	62,099	62,099	6,831	62,099	62,099	5,692	51,743	51,743
2	2,555	23,224	85,324	2,555	23,224	85,324	3,694	33,581	85,324
3	,901	8,192	93,516						
4	,633	5,756	99,272						
5	,051	,460	99,733						
6	,028	,257	99,990						
7	,001	,008	99,998						
8	,000	,002	100,000						
9	6,575E-12	5,977E-11	100,000						
10	8,000E-13	7,273E-12	100,000						
11	5,529E-13	5,026E-12	100,000						

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Πίνακας 6: Στοιχεία

Rotated Component Matrix ^a		
	Component	
	1	2
SE	,898	,430
P	,906	,382
SPBAN	,958	,228
SPBAM	,199	,971
CBN	,996	,034
CBM	,072	,986
PCBN	,992	,045
PCBM	,071	,986
LSCBN	,471	-,138
BIKN	,794	,466
BIKM	,518	,431

Extraction Method: Principal

Component Analysis.

Rotation Method: Varimax with Kaiser

Normalization.

a. Rotation converged in 3 iterations.